

TAMPEREEN
AMMATTIKORKEAKOULU

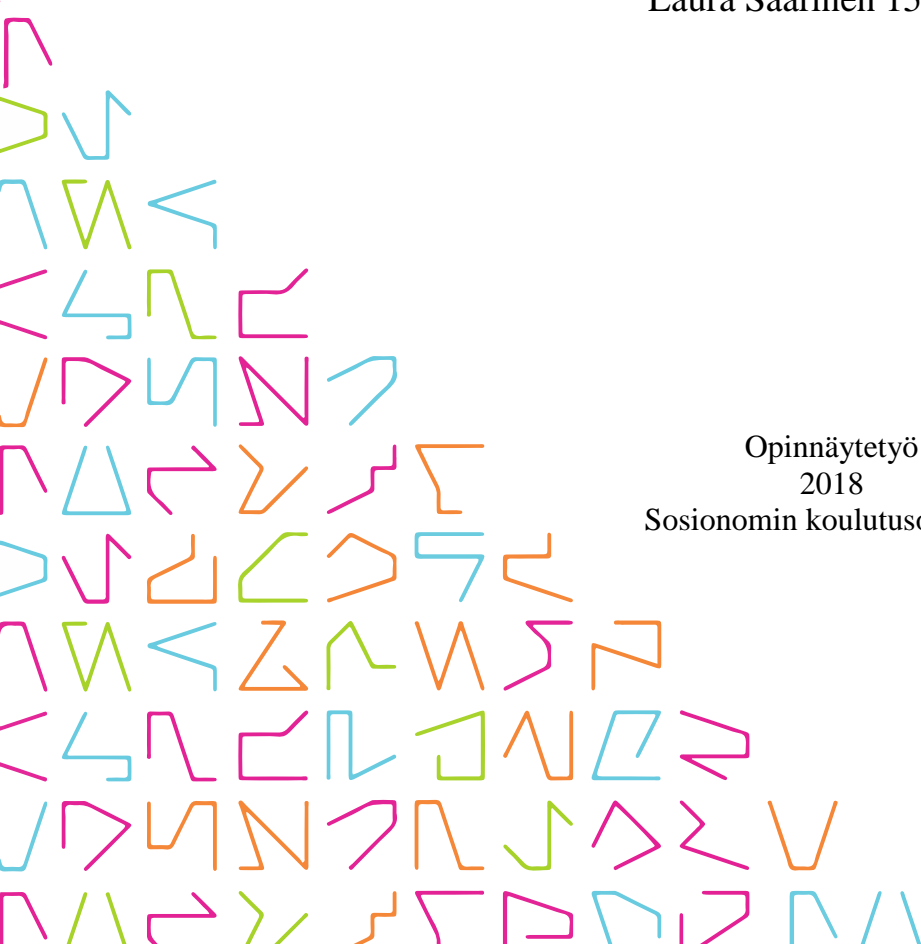
VANKI-ISIEN NÄKEMYKSIÄ LÄHEISYHTEYDENPIDON MERKITYKSESTÄ OJOISTEN OSASTOLLA

Nella Harju 1303484

Laura Saarinen 1502636

Opinnäytetyö
2018

Sosionomin koulutusohjelma

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosionomin koulutusohjelma

HARJU, NELLA & SAARINEN, LAURA:

Vanki-isien näkemyksiä läheisyhteydenpidon merkityksestä Ojoisten osastolla

Opinnäytetyö 90 sivua, joista liitteitä 15 sivua

Toukokuu 2018

Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Vanajan vankilan Ojoisten osaston kanssa keväällä 2018. Hämeenlinnassa sijaitseva Ojoisten osasto on 53-paikkainen, miesvangeille tarkoitettu avo-osasto, jossa tavoitteena on turvallisen vankeusrangaistuksen suorittamisen lisäksi vapauteen valmentaminen. Ojoisten osastolla tehdään lapsilähtöistä perhetyötä vankeusrangaistusta suorittavien perheiden kanssa. Perhetyön avulla pyritään elvyttämään ja ylläpitämään vangin läheissuhteita. Perhesuhteiden vahvistaminen vankeuden aikana tukee vangin yhteiskuntaan sijoittumista rangaistusajan jälkeen sekä auttaa perhettä selviytymään ja suhtautumaan rangaistusajan tuottamiin haasteisiin.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli yhteydenpidon kehittäminen ja helpottaminen vankeusrangaistusta suorittavien ja heidän läheistensä kesken. Tavoitteena oli kuulla Ojoisten osastolla vankeusrangaistusta suorittavien miesten sekä henkilökunnan näkemyksiä ja kokemuksia tapaamistiloista ja -käytännöistä. Aineisto kerättiin teemahaastattelujen avulla ja analysoitiin sisällönanalyysin keinoin. Haastatteluaineiston ja teoretiedon pohjalta tuotettiin esitemateriaali Ojoisten osaston vankien läheisille. Esitemateriaalin luomisen tueksi vanki-isien kanssa yhdessä otettiin valokuvia Ojoisten osastolta.

Yhteydenpidon kehittäminen jakautui aineistossa selkeästi Ojoisten nykyisten käytäntöjen ja tilojen kehittämiseen sekä siihen, millaista tietoa läheisille toivottiin vankilasta ja vankeusajasta. Aineistossa tuli ilmi, että läheiset toivovat konkreettista ja helposti ymmärrettävää tietoa Ojoisten osastolta. Erityisesti tietoa toivottiin lapsille. Tapaamisiin saapuvat läheiset, erityisesti lapset, saattavat kokea tapaamiseen tulon vaikeana, koska heillä on mahdollisuus saada sosiaalisesta mediasta virheellistä informaatiota vankilasta. Vanki-isät toivoivat tavallisten arkisten asioiden tuomista lasten tietoisuuteen, mikä voisi helpottaa vankeudesta lapselle kertomista.

Opinnäytetyön tuloksena tuotetussa lapsilähtöisessä esitteessä kerrotaan yleisiä tietoja Ojoisten osastosta ja tapaamiskäytännöistä. Esitteen lopussa on kuvaus tyypillisestä päivästä Ojoisten osastolla, ja siihen on hyödynnetty yhdessä vanki-isien kanssa otettuja valokuvia. Esitemateriaalin avulla on mahdollista keskustella yhdessä lapsen kanssa vanhemman vankeuden herättämistä tunteista ja ajatuksista.

Asiasanat: vankila, perhetyö, läheiset, yhteydenpito, tapaamiset, opas

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

HARJU, NELLA & SAARINEN, LAURA:

Inmate Father's Views of the Importance of Communicating with Their Close Relatives at Ojoinen Open Prison

Bachelor's thesis 90 pages, appendices 15 pages
May 2018

Family work in prison aims to help inmates to revitalize and preserve their family relationships. Strengthening of family relationships during imprisonment may also enable the inmates' integration back into society after they have served their sentence.

The purpose was to collect information and views, which could ease communication between the inmates and their close relatives at Ojoinen open prison. The data were collected through theme interviews and the data were analyzed using material-based research analysis. Based on the research material and theoretical a handout was produced for the inmates' families. Inmates' photographs of Ojoinen were utilized in the making of the handout.

The results indicated that an inmate's close relatives, especially their children hoped more concrete and easy-to-understand information about Ojoinen. That might make it easier to talk about imprisonment between a child and a parent.

As a result of the thesis a child-based brochure was produced, which provides general information about the Ojoinen open-prison and appointment practices there. Through the material it is possible to discuss together with the child about what kind of emotions and thoughts the parent's imprisonment raises.

Key words: prison, family work, prisoners' close relatives, communication, appointments, handout

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	RIKOSSEURAAMUSPROSESSI - LÄHISUHTEIDEN HUOMIOIMINEN . 4	
	2.1 Ojoisten osasto osana rikosseuraamusjärjestelmää.....	6
	2.2 Vankeuspolku läheisten näkökulmasta.....	7
3	PERHETYÖ VANKILASSA.....	12
	3.1 Perhetyö.....	12
	3.2 Vankilan perhetyön lainsäädäntö.....	13
	3.3 Perhetyön haasteet ja mahdollisuudet vankilassa.....	15
	3.4 Perhetyö Ojoisten osastolla.....	17
	3.4.1 Isyyden tukeminen.....	17
	3.4.2 Lapset puheeksi - menetelmä.....	19
4	OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITE.....	21
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	22
	5.1 Toiminnallinen ja laadullinen tutkimusmenetelmä.....	22
	5.2 Aineiston kerääminen.....	24
	5.3 Valokuvaaminen haastattelun tukena.....	24
	5.4 Aineiston analysointi ja hyödyntäminen.....	25
6	TYÖSKENTELY OJOISTEN OSASTOLLA – TUTKIMUSTULOKSET ...	26
	6.1 Haastateltavien taustatiedot.....	26
	6.2 Tärkeät lähisuhteet vankeusaikana.....	27
	6.3 Yhteydenpitomenetelmät Ojoisten osastolla.....	29
	6.4 Läheisten tapaaminen.....	33
	6.4.1 Kokemuksia tapaamistiloista Ojoisten osastolla.....	36
	6.4.2 Perhetapaaminen.....	37
	6.4.3 Poistumisluvat.....	42
	6.4.4 Lomat.....	43
	6.5 Toimivat käytänteet ja kehitysehdotuksia.....	45
	6.5.1 Yhteydenpito läheisten kanssa.....	45
	6.5.2 Tapaamiset.....	45
	6.5.3 Tilat.....	46
	6.6 Työntekijän rooli yhteydenpidossa.....	48
	6.7 Kävelyhaastatteluissa esiin nousseita teemoja.....	52
	6.8 Yhteenvedo.....	55
7	ESITTEEN LAATIMINEN.....	58
8	POHDINTA.....	60
	8.1 Pohdintaa eettisyydestä ja luotettavuudesta.....	60

8.2 Kehitysideoita ja jatkotutkimusehdotuksia	63
8.3 Ammatillinen pohdinta	64
LÄHTEET	66
LIITTEET	69
Liite 1. Tutkimuslupa	69
Liite 2. Haastattelusuostumus vankeusrangaistusta suorittaville	71
Liite 3. Esite Ojoisten osastolle erillisenä liitteenä. (13 sivua)	72

1 JOHDANTO

Opinnäytetyö toteutettiin toiminnallisessa yhteistyössä Vanajan vankilan Ojoisten osaston henkilökunnan ja vankeusrangaistusta suorittavien kanssa keväällä 2018. Opinnäytetyön idea lähti Ojoisten osaston perhetyön ohjaajan kanssa käydystä keskustelusta syksyllä 2017 ja vastaa Ojoisten osaston läheisyhteydenpidon kehittämistarpeeseen ajankohdaisesti. Hämeenlinnassa sijaitseva Ojoisten osasto on 53-paikkainen, miesvangeille tarkoitettu avo-osasto, jossa pyrkimyksenä on turvallisen vankeusrangaistuksen suorittamisen lisäksi vapautteen valmentaminen. Osastolla tehdään lapsilähtöistä perhetyötä vankeusrangaistusta suorittavien perheiden kanssa ja sen avulla pyritään elvyttämään ja ylläpitämään läheissuhteita monenlaisissa perhetilanteissa. Opinnäytetyön tarkoituksena oli yhteydenpidon kehittäminen ja helpottaminen vankeusrangaistusta suorittavien ja heidän läheistensä kesken. Tavoitteena oli kuulla Ojoisten osaston vankeusrangaistusta suorittavien miesten sekä henkilökunnan näkemyksiä ja kokemuksia tapaamistiloista ja -käytännöistä. Aineiston pohjalta on raportoitu tapaamistilojen kehittämideoista ja tuotettu erityisesti tapaamisiin saapuvia lapsia ajatellen esitemateriaali. Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus, toimintatutkimuksen elementein ja aineiston keruu on suoritettu teemahaastattelujen muodossa.

Vankilaorganisaation luomisen lähtökohtana ei ole ollut vuorovaikutuksen rakentaminen vaan rikoksesta tuomitun rankaiseminen ja säilyttäminen. Suomessa vankeinhoidossa on enenevässä määrin otettu huomioon vankeuteen johtaneita syitä ja tätä myötä vangin läheisyyden merkitys tulevaisuuden rikoksettoman elämäntavan opettelun kannalta on vahvistunut. (Granfelt 2011, 215 – 217.) Rikosseuraamusalalla lapsi- ja perhetyön kehittäminen on Suomessa käynnistynyt vuoden 2002 jälkeen, kun Rikosseuraamusvirasto asetti perhetyöryhmän selvittämään, miten vankeinhoidossa tulisi edistää vankien ja heidän perheenjäsentensä suhteita. Työryhmän raporttina julkaistiin vuonna 2003 Perhe muurin toisella puolen – mietintö, joka on toiminut lähtökohtana moneen rikosseuraamusalan perhetyön hankkeeseen. Mietinnössä todetaan, että perhesuhteiden ylläpitämisen kehittäminen, vanhemmuuden taitojen kehittäminen ja tukeminen sekä parisuhdeväkivallan vähentäminen auttavat useimpia vankeja suuntaamaan rikoksettomaan tulevaisuuteen ja näitä osa-alueita tulisi kriminaalihuollossa vahvistaa. (Rikosseuraamuslaitos 2003.)

Vuonna 2005 on perustettu vertaistukeen perustuva yhdistys Vankien Omaiset ry. Poliittisesti ja uskonnollisesti sitoutumaton yhdistys järjestää vapaaehtoisresurssein vertaistukiryhmiä ja virkistystoimintaa aikuisille vankeusrangaistukseen tuomittujen läheisille eri paikkakunnilla ympäri Suomen. Se on ensimmäinen vankien omaisten asiaa ajava yhdistys Suomessa ja se on vakiinnuttanut paikkansa tarpeellisena toimijana. VAO ry:n yhteistyökumppaneita ovat Kriminaalihuollon tukisäätiö, seurakunnat, KRIS-Tampere ja Vapautuvien tuki ry. (Vilkama 2012, 167.)

Vuosien 2003 – 2013 aikana toteutettiin Rikosseuraamusalalla useita perhe- ja läheisyhteistyöhön linkittyviä hankkeita ja tutkimuksia, todeten perhetyön merkityksen tärkeyden rikoksettomaan elämään valmentautumisen suhteen yksilötasolla. Tämän lisäksi kokonaisvaltaisen avun mahdollistaminen voi ehkäistä ylisukupolvisia ongelmia. Lastensuojelulain kokonaisvaltainen uudistus vuosina 2008 – 2010 nosti lapsilähtöisyyden tarpeellisuuden esiin myös rikosseuraamusalalla, minkä johdosta Rikosseuraamusvirasto alkoi kehittämään Lapsi- ja perhetyön linjauksia vankeinhoitotyöhön. Linjaukset julkaistiin vuonna 2013.

Samoihin aikoihin Rikosseuraamusviraston Lapsi- ja perhetyön linjausten julkaisemisen aikaan julkaistiin ensimmäinen pohjoismaissa toteutettu Euroopan Unionin rahoittama tutkimus vankien lasten asemasta. COPING 2010 – 2012 (Children of Prisoners, Interventions & Mitigations to Strengthen Mental Health) totesi raportissaan 2013 vankien lapsilla olevan yleisesti korkeampi riski psyykkisiin ja sosiaalisiin ongelmiin. Vanhemman vankeusrangaistukseen liittyvät haasteet, kuten arjen jakamisen puute, tapaamismatkojen pituus ja vankeusrangaistuksen aiheuttamat yhteydenpitorajoitukset aiheuttivat lapsille epävarmuutta, häpeää ja leimautumista. Samassa tutkimuksessa todettiin sekä vanhempivanhemman että lapsen oikea-aikaisen, riittävän avun olevan merkittävä tekijä ongelmien ennaltaehkäisyssä ja kiintymyssuhteen uudelleen rakentumisessa. (Jones & Wainaina-Wozna 2013.)

Parhailtaan on meneillään vankiperhetyön mallin kehittämiseen sekä toimivien moniammatillisten yhteistyökäytäntöjen luomiseen ja löytämiseen tähtäävä Vanhempi vankilan portilla – hanke (2017 – 2019). Yhteistyössä Ensi- ja turvakotien liitto, Rikosseuraamuslaitos, KRITS ja VAO pyrkivät vastaamaan ajankohtaiseen vankeusrangaistukseen tuomittujen puolisoitten ja lasten tuen tarpeeseen. Hankkeessa korostetaan vanhemmuuden tukemisen vankeusaikana olevan merkittävä ongelmien kasaantumisen ennaltaehkäisyyn

muoto. Perhesuhteiden vahvistaminen vankeuden aikana tukee paitsi vangin yhteiskuntaan sijoittumista rangaistusajan jälkeen, myös auttaa perhettä selviytymään ja suhtautumaan rangaistusajan tuottamiin haasteisiin.

Opinnäytetyömme vastaa ajantasaisesti yhden avovankilan tarpeeseen ja toiveeseen kehittää tapaamiskäytäntöjä ja yhteydenpitoa vankeusrangaistukseen tuomittujen perheenjäsenten kanssa. Ojoisten osaston remontti aloitettiin keväällä 2018 ja sen myötä tapaamistilojen kehittämisestä perheystävällisemmäksi haluttiin näkemyksiä vankeusrangaitusta suorittavilta. Ojoisten osaston kanssa yhteistyössä toteutettu toiminnallinen opinnäytetyöprosessimme on rakentunut kolmivaiheisesti: Olemme perehtyneet laajasti perhetyön merkitykseen vankilassa teorialähtöisesti lisätäksemme omaa ymmärrystä asiasta. Tämän jälkeen merkittävä osa työskentelystä on koostunut henkilökunnan ja vanki-isien haastatteluista, joiden tarkoituksena on ollut yhteistyössä pohtia yhteydenpidon ja tapaamisten merkitystä ja kehittämistä Ojoisten osastolla. Toiminnallisen prosessin produktina on läheisille suunnatun esitemateriaalin tuottaminen työelämälähtöisesti haastattelumateriaalin ja teorian tiedon pohjalta. Esitemateriaalin kehittämisessä on otettu huomioon lapsilähtöisyys muun muassa visuaalisen ilmeen ja kuvien keinoin.

2 RIKOSSEURAAMUSPROSESSI - LÄHISUHTEIDEN HUOMIOIMINEN

Rikosseuraamuslaitoksen keskeisenä tehtävänä on vastata tutkintavankeuden toimeenpanosta sekä rikosoikeuden prosessin ratkaisun jälkeen vankeusrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta. Kaikessa Rikosseuraamuslaitoksen toiminnassa kiinnitetään erityistä huomiota turvallisuuteen, varmuuteen ja luotettavuuteen. Tavoitteena on tukea ja valmentaa rikoksesta tuomittuja yksilökeskeisesti rikoksettomaan tulevaisuuteen hyödyntäen laaja-alaisesti yhteiskunnan yleisiä palvelujärjestelmiä. Ensisijaisesti Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaina ovat rikosoikeuden tuomion saaneet, rangaistusta suorittavat suomalaiset tai Suomessa rikoksen tehneet aikuiset, sekä nuorisorangaistusta suorittavat alaikäiset, yli 15 vuotta täyttäneet nuoret. (Rikosseuraamuslaitos 2018.)

Suomessa toimii 26 Rikosseuraamuslaitoksen hallinnoimaa vankilaa kolmella eri rikosseuraamusalueella. Näistä suljettuja laitoksia on 15 ja avovankiloita 11. Vankien sijoittamisessa otetaan huomioon rikoksen laatu ja vakavuus, sekä vankeustuomion pituus. (Rikosseuraamuslaitos 2018.) Rikosseuraamuslaitoksen keskeisenä visiona on ollut vuodesta 2015 alkaen rikoksettomaan elämään valmentaminen ja pyrkimys turvallisesti kohti avoimempaa täytäntöönpanoa. (ks. KUVIO 1.)

KUVIO 1: Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan kulmakivet (Rikosseuraamusvirasto 2018)

Tarkasteltaessa edellistä Rikosseuraamusviraston kuviota voidaan nähdä Rikosseuraamuslaitoksen toimintaa ohjaavat arvot. Ihmisarvon kunnioittaminen, oikeudenmukaisuus, turvallisuus sekä usko ihmisen mahdollisuuksiin muuttua ja kasvaa ovat sellaisia arvoja, jotka omat monin paikoin yhdenmukaisia sosiaalialan eettisten ohjeiden kanssa. Sosiaalialan ammattihenkilön työtä ohjaavat keskeisesti ihmisarvon kunnioittaminen, ihmisoi-keudet sekä sosiaalinen oikeudenmukaisuus (Talentia 2017, 7). Ehdottomaan vankeus-rangaistukseen tuomituilla on Suomessa elämänsä aikana sellaisia syrjäyttäviä meka-nismeja, kuten väkivallan kokemista ja puutteita kiintymyssuhteissa, mikä edellyttää ri-ko-seuraamusalan työssä sosiaalityön eettisten näkökulmien huomioon ottamista (Gran-felt 2011, 219).

Tilastollisesti tarkasteltuna resurssien kohdistaminen rikosseuraamusten avoimeen täy-täntöönpanoon on taloudellisesti kannattavaa pitkällä aikajänteellä. Vuosittainen keski-vankiluku on ollut hienoisessa laskussa pitkällä seurantavälillä vuotta 2016 lukuun otta-matta. Vuonna 2017 rikosseuraamusta suorittavia vankeja oli päivittäin keskimäärin yh-teensä 3035 henkilöä, joista suljetuissa laitoksissa 1973 henkilöä, avolaitoksissa kuten Ojoisten osastolla, 848 henkilöä ja valvotussa koevapaudessa 214 henkilöä. (Rikosseu-raamuslaitos 2018.)

Vankien läheisten määrää on mahdoton tarkalleen sanoa. Vankiluvusta tätä voidaan jon-kin verran päätellä. Kuitenkin vuonna 2011 selvityksen mukaan on arvioitu, että vankeus koskettaa jokapäiväisessä elämässä 55000 ihmistä, joista 12500 on alaikäisiä lapsia (Leh-musvaara 2015). Rikosseuraamuslaitos on toiminnassaan kiinnittänyt kuluneiden kym-menen vuoden aikana kasvavassa määrin huomiota vangin lähisuhteiden huomioimiseen vankeusrangaistuksen aikana. Vuodelle 2018 päivitettyyn strategiaan on kirjattu aktiivi-nen verkostotyö, myös yhdessä tuomitun lähiverkoston kanssa. Verkostotyöhön panosta-misen tausta-ajatuksena on vankeusrangaistuksen päättymisen jälkeiseen rikoksettomaan elämään valmentaminen ja tukeminen jo rangaistuksen aikana. Tavoitteena on muun mu-assa rikosten uusimisriskin vähentäminen ja yhteiskunnallisen turvallisuuden lisääminen. (Rikosseuraamuslaitos 2018.)

2.1 Ojoisten osasto osana rikosseuraamusjärjestelmää

Rikosseuraamuslaitos pitää yllä virallista verkkosivustoa, jossa kerrotaan yleistietoa vankilayksiköistä. Ojoisten osaston osalta verkkosivuja on päivitetty marraskuussa 2017. Verkkosivuston mukaan Ojoisten osasto on 53 - paikkainen avolaitos miesvangeille. (Rikosseuraamuslaitos 2017.) Mainittakoon, että haastatteluiden toteuttamisen hetkellä vankiluku oli keskimäärin 35 meneillä olevan tilojen remontoinnin vuoksi. Asia tuli ilmi Ojoisten osaston henkilökuntaa haastateltaessa. Ojoisten osasto kuuluu yhdessä Vanajan osaston kanssa Vanajan naisvankilaan. Toimipisteiden henkilökunta tekee tiivistä yhteistyötä keskenään muun muassa perhetapaamisjärjestelyissä. Konkreettisenä esimerkkinä, tutkimuksen tekohetkellä Ojoisten osaston vangit käyttivät Vanajan vankilan alueella sijaitsevaa, puitteiltaan lapsiperheille suunniteltua Perhetaloa perhetapaamisiin.

Ojoisten osasto on luonteeltaan vapautteen valmentava avolaitos, jonka pääpaino on normaalien vapautumisen jälkeisen arjen taitojen ja valmiuksien harjoittelu (Rikosseuraamuslaitos 2017). Ojoisten osastolla rangaistusta suorittavat noudattavat aikataulutettua päivä – ja viikko-ohjelmaa, johon sisältyy työskentelyä tai opiskelua arkisin virka-aikaan. Työnteko sisältää pääsääntöisesti erilaisia rakennusalan ja luonnonhoidon töitä kunnille, julkisyhteisöille ja valtiolle Hämeenlinnassa sekä lähiympäristön kunnissa. Mikäli vankeuslain asetuksen (2015/548, 3:15§) mukaiseen rangaistusajan suunnitelmaan on kirjattu, vankeusrangaistusta suorittavalla on mahdollisuus suorittaa työvelvoitteensa käymällä laitoksen ulkopuolella siviilitöissä tai opiskelemassa esimerkiksi ammatillisessa oppilaitoksessa. Iltaisin ja viikonloppuisin on mahdollista pitää yhteyttä läheisiin puhelimen välityksellä. Vangeilla on Ojoisten osastolla käytössään omat puhelimet, joita he voivat käyttää työajan ulkopuolella.

Kun vankeustuomiota on suorittamatta enintään kuusi kuukautta, vangitulla on mahdollisuus siirtyä suorittamaan sitä valvottuun koevapauteen. Tällöin tuomiota suorittava on käytännössä koevapautteen sijoittaman vankilan kirjoilla, mutta hänen arkinen asumisensa ja elämänsä tapahtuu vapaudessa, esimerkiksi oman perheen luona. Koevapaus edellyttää aina suunnitelmallisuutta ja päihteettömyyttä, sekä tarkan aikataulutetun päiväjärjestyksen noudattamista. Samassa taloudessa asuvalta läheisiltä ja perheenjäseniltä tällainen järjestely edellyttää suostumusta. Koevapaudesta säädetyn lain mukaan samassa asunnossa

asuvilta täysi-ikäisiltä henkilöiltä edellytetään kirjallista suostumusta etukäteen, ja ala-ikäisiltä lapsilta asian tiimoilta kuulemista. (Laki valvotusta koevapaudesta 2013/629: 3§.)

Ojoisten osastolta suuri osa vankeusrangaistusta suorittavista vapautuu valvotun koevapauden kautta. Tämä edellyttää sekä henkilökunnalta että vankeusrangaistusta suorittavilta sitoutumista läheisten kanssa tehtävään yhteistyöhön. Lain mukaisen puolison ja lasten kuulemisen vuoksi Ojoisten osastolla nähdään tärkeäksi ottaa läheiset puheeksi jo vankeusrangaistuksen alussa vangitun kanssa. Erityisesti, mikäli vankeusrangaistusta suorittava ilmaisee hänellä olevan omia tai läheisiä lapsia esimerkiksi puolison kautta, häntä kannustetaan kertomaan rehellisesti ja ikätasoisesti kaikille tärkeimmille perheenjäsenilleen vankeudesta.

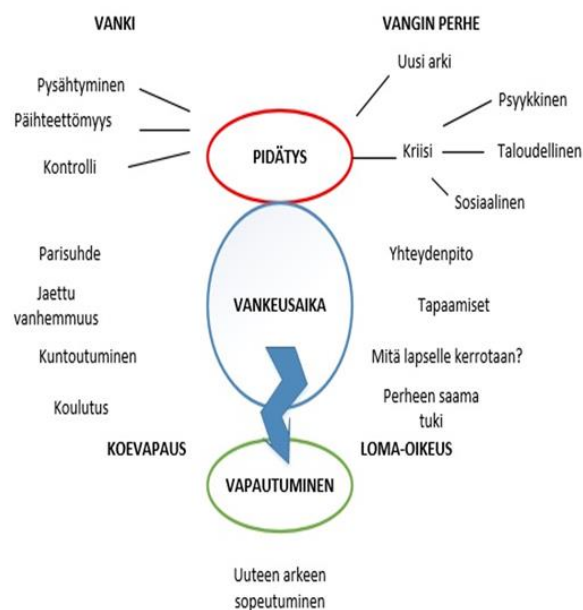
Valvotun koevapauden hyödyntäminen rangaistusjärjestelmässä on kasvanut Rikosseuraamuslaitoksen mukaan viidellä prosentilla vuoden 2017 aikana edellisvuoteen verrattuna. Koevapauden hyödyntämisen puolesta puhuvat seurantatilastot, joiden mukaan asteittain valvotun koevapauden kautta vapautuneista 32 prosenttia sai uuden tuomion viiden vuoden seurantajakson aikana. Kerrottakoon vertailun vuoksi, että suoraan vankilasta vapautuneiden osalta kyseinen luku oli vuonna 2017 49 prosenttia. Koevapauden kautta vapautuminen on paitsi inhimillistä ja vapautteen yksilöllisesti valmentavaa, myös yhteiskunnallisesta näkökulmasta taloudellisesti kannattavaa: Valvotun koevapauden täytäntöönpano kustansi vuonna 2017 keskimäärin 58 euroa vuorokaudessa vankia kohden, kun avolaitoksessa vastaava kustannus oli 134 euroa ja suljetussa laitoksessa kustannukset nousivat kahteen sataan euroon. (Rikosseuraamuslaitos 2018.)

2.2 Vankeuspolku läheisten näkökulmasta

Rikosseuraamuslaitoksen toiminta on aina suunniteltua ja rangaistuksen täytäntöönpaneminen edellyttää vankeuslain asetuksen (2015/548, 3:15§) mukaista rangaistusajan suunnitelman laatimista. Käytännössä rangaistusajan yksilöllisellä suunnittelulla ja toteutuksella tähdätään yksilöllisestä näkökulmasta rikoksettomuuteen tähtäävien valmiuksien parantumiseen ja yhteiskunnallisesta näkökulmasta turvalliseen, vaiheittaiseen vapauttamiseen (Rikosseuraamuslaitos 2017). Rangaistusajan suunnitelman laatiminen tehdään

siviilissä kotikunnan yhdyskuntaseuraamusvirastossa ennen vankeusrangaistuksen alkamista tai vankeudessa silloin, kun kyseessä on vapauden menettäminen tutkintavankeuden vuoksi. Rangaistusajan suunnitelmassa tulee ottaa huomioon vankeusrangaistukseen tuomitun sosiaaliset suhteet ja sellaiset tekijät, joilla todennäköisyyttä uusiin rikoksiin syyllistymiseen voidaan ehkäistä. Sijoitusvankilan valinnassa otetaan huomioon paitsi rikoksen laadun edellyttämä turvallinen rangaistusajan toteutuminen, vangitun sosiaaliset verkostot. (Asetus vankeudesta 2015/548, 3:15§.)

Vankeusrangaistus vaikuttaa vangin koko perheeseen ja lähiyhteisöön. Vankeusrangaistuksen alkaminen voi tulla perheelle suunnitellusti tai yllättäen. Lapselle toisen vanhemman yhtäkkäinen poistuminen arjesta aiheuttaa kiintymyssuhteen katkeamisen, jonka korjaaminen on haastavaa. Ehjä Perhe – hankkeen raportissa on kuvattu vankeuspolun kolme keskeistä elementtiä vankeusrangaistukseen tuomitun perheen ja läheisten näkökulmasta. Pidätys, vankeusaika ja vapautuminen aiheuttavat perhedynaamisia, psyykkisiä, sosiaalisia sekä taloudellisia muutoksia. (ks. KUVIO 2) Perhetilanteen kriisiytyessä toisen vanhemman joutuessa vankilaan, erityisesti lapset voivat jäädä tunteidensa ja tarpeidensa kanssa yksin. Tämä johtuu muun muassa siitä, ettei vanhemmilla ole kykyjä tai voimavaroja nähdä lasten tarpeita tai muuttuneen käytöksen takana olevia syitä. Vankeusajalla voi olla myös positiivisia vaikutuksia vankeusrangaistukseen tuomitun ja hänen lähisuhteidensa ongelmakierteen katkaisuun, mikäli apua on oikea-aikaisesti ja monipuolisesti käytettävissä. (Sassi 2012, 10.)

KUVIO 2: Vankeusajan vaikutukset vangille ja hänen perheelleen

Vankilasta käsin tehtävä perhetyö on haasteellista, koska on otettava huomioon perheitelanteiden – ja suhteiden monimuotoisuus. Vangitun kertoma totuus omasta perheestään voi poiketa merkittävästi perheenjäsenen totuudesta. Rikosseuraamusalalla tulee ottaa huomioon mahdollinen perheensisäinen taloudellinen, henkinen tai fyysinen väkivalta tai rikoksen kohdistuminen perheenjäseneseen. Vankeusrangaistukseen tuomitun puoliso voi olla myös vankilassa ja lapsen tukena vahva lastensuojeluverkosto. Perhesuhteita tarkastellaan rikosseuraamusalalla erityisesti rikoksettomuuteen tukevinä suhteina tai niiden nähdään olevan riski rikollisten toimintatapojen jatkumiselle. (Enroos 2015, 97.)

Vankien lasten tilannetta on selvitetty Euroopan Unionin hankkeessa 2010 – 2012. CO-PING – tutkimuksessa (Children of Prisoners, Interventions & Mitigations to Strengthen Mental Health) haastateltiin 349 henkilöä, joista 161 oli kouluikäisiä alaikäisiä lapsia. Sisällöltään ensimmäisen eurooppalaisen vankien lasten tilannetta kartoittaneen tutkimuksen kohdemaita olivat Iso-Britannia, Saksa, Ruotsi ja Romania. Näistä lapsista kahdeksallakymmenellä prosentilla oma biologinen isä suoritti vankeusrangaistusta. Haastatteluiden lisäksi tutkimuksessa hyödynnettiin tietokantoja ja kyselylomakkeita. CO-PING – tutkimuksen tulokset puoltavat perhetyön tärkeyttä vankeusaikana. Lapsen oikeus pitää yhteyttä vankilassa olevaan vanhempaansa vankeuden aikana nousi yhdeksi lapsen selviytymisen avaintekijäksi isä-lapsi-suhteen laadun ja perheen ulkopuolisen tuen lisäksi. (Jones & Wainaina-Wozna 2013.)

Tärkeän perheenjäsenen konkreettinen fyysinen poissaolo pakottaa lapsen käsittelemään epävarmuuden ja sekaannuksen kokemuksia. Lasten iällä ja perheen tukiverkostolla on vaikutusta vankeusrangaistuksen alkamisen aiheuttamiin tunteisiin. (Lehmusvaara 2015.) Janne Raninen kuvailee yhtäkkistä kotonaan tapahtunutta pidätystilannettaan teoksessaan *Isänä vankilassa*. Paikalla olleille avovaimolle ja pienille lapsille tilanne oli tullut suurena yllätyksenä ja kotoa poistuminen tapahtunut nopeasti, ilman mahdollisuutta halata läheisiä. Tilanteessa mukana olleet poliisit olivat tulleet asuntoon yllättäen, aiheuttamatta suurta meteliä, joten lapset olivat ehtineet havaita vain vieraiden aikuisten nopean läsnäolon kotonaan. Tutkintavankeuden aluksi avovaimoa ei päästetty tapaamistilanteisiin, vaan tilanteen selvittämiseksi oli käytävä kirjeenvaihtoa. Raninen kuvailee lapsensa olleen hämmästynyt vanhemman yllättävän kotoa poistumisen johdosta, etenkin kun lapsi oli iältään nuori ja tutkintavankeus toi esteitä tapaamisten aloittamiseen. (Raninen 2013, 14 – 17.) COPING-tutkimuksen mukaan vankeusrangaistukseen tuomittujen vanhempien

lasten psyykkiset ja sosiaaliset selviytymiskeinot vahvistuvat, mikäli lapsella on mahdollisuus oikea-aikaiseen apuun ja vanhemman tapaamiseen mahdollisimman pian pidätyksen jälkeen. (Jones & Wainaina-Wozna 2013.)

Vankeusrangaistukseen tuomitun ja hänen perheensä tulee sopeutua pidätysvaiheen aiheuttaman kriisin jälkeen uuteen arkeen. Vankeusajan pituus ja sijoitusvankila ja vankeutta edeltänyt perhetilanne vaikuttavat lapsen ja perheen selviytymiseen. Vankeuslain asetuksen 2015/548 mukaan ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitaan joko määräaikaisena tai elinkautisena. Käytännössä määräajaksi tuomittuna vankeusajan pituus on vähintään 14 vuorokautta ja enintään 12 vuotta. Tuomioistuimen ratkaisuisa voidaan ottaa huomioon useasta rikoksesta koostuvan vankeusrangaistuksen yhdistäminen yhdeksi tuomioksi niin, että enintään vankeusrangaistus voi olla pituudeltaan yhdellä kertaa 15 vuotta. Elinkautisena määrättyyn tuomioon voi hakea ehdonalaisen kautta vapauttamista, kun rangaistusaikaa on suoritettu vähintään 12 vuotta tai alle 21-vuotiaana tehdystä rikoksesta 10 vuotta.

Marjatta Kaurala on selvittänyt Kriminaalihuollon tukisäätiön selvityksessä vuonna 2008 miesvankien avio- ja avopuolisoiden sekä naisystävien psyykkistä, sosiaalista ja taloudellista tilannetta. Selvitys toteutettiin kyselylomakkeilla ja niihin on saatu 54 vastausta. Selvityksen mukaan puolison vankeus oli aiheuttanut taloudellisen tilanteen huonontumista yli puolella vastaajista, koska puolison tulot olivat jääneet pois. Pitkät tapaamismatkat tuottivat myös taloudellisia huolia. Vankien puoliset ovat kuvanneet yksinäisyyden ja masentuneisuuden kokemuksia sekä arjessa yksin selviämisen vaikeutta. (Kaurala 2009, 25 – 26.) Saara Karhu on analysoinut sosiaalityön Pro gradu – tutkielmaansa varten vankien läheisten kirjallisesti tuottamaa materiaalia syventyäkseen heidän kokemusmaailmaansa. Tulosten mukaan vankeusrangaistukseen tuomittujen läheiset kokivat kaikissa vankeuspolun vaiheissa vaihtelevia tunteita odotuksesta ja ilosta pelkoon ja häpeään. Läheisten vankeusrangaistuksen vuoksi oma elämä muotoutui mukailemaan vankilan tapaamiskohtojen ja aikojen asettamia raameja, erityisesti silloin kun kyseessä oli vankeudessa oleva puoliso. (Karhu 2011, 51.)

Vaikka rikos ei olisi kohdistunut suoraan vankeusrangaistukseen tuomittujen läheisiin, vangin läheiset raportoivat Karhun tutkimuksessa kokeneensa häpeää ja syyllisyyttä tapahtuneesta rikoksesta, esimerkiksi sen aiheuttaman julkisuuden vuoksi. Rikoksen uhrin

tai heidän läheisensä voivat surunsa keskellä kohdistaa syytöksiä tai halveksuntaa rikoksen tekijän läheisiin, mikä aiheuttaa epämiellyttävän ristiriitaisen tilanteen ja saattaa pahimmillaan estää oman avun hakemisen tarpeen tunnistamisen. (Karhu 2011, 52.)

Vankeusrangaistuksen päättymisen tuottaa perheelle ja läheisverkostolle uudenlaisia haasteita ja mahdollisuuksia. Lasten kasvu ja kehitys, uuteen arkeen sopeutuminen eron jälkeen ja mahdollisen uuden rikoksettoman elämäntavan opettelu ja säilyttäminen vaativat monialaista tukea. (Lehmusvaara 2015.) Mikäli vankeusrangaistus päättyy koevapauden kautta, laki valvotusta koevapaudesta (2013/629:3§) edellyttää rikosseuraamuslaitoksen työntekijän tekemää suostumuksen pyytämistä vangin kanssa samassa asunnossa olevilta aikuisilta jäseniltä ja alaikäisten lasten kuulemista. Käytännössä koevapautta järjestävä työpari vierailee vangin perheen kotona. Koevapaus vaikuttaa järjestelyineen uudella tavalla perheen arkeen.

Vapautumisen kynnyksellä vankeusrangaistukseen tuomittu kohtaa samoja haasteita, jotka ovat olleet vankilaan joutumisen taustalla. Traumatisoituneet kokemukset menneisyydessä, psyykkiset ja sosiaaliset ongelmat, taloudellinen ahdinko ja rikollisen teon tuottama stigma ovat yleisimpiä ongelmia, jotka vaikeuttavat rikoksettoman tulevaisuuden rakentamista. Omat lapset voivat toimia merkittävänä motivaationa omaan kuntoutumiseen mutta samanaikaisesti poissaolosta ja vieraantumisesta koetaan ahdistuksen ja syyllisyyden tunteita. (Granfelt 2011, 220 – 221.)

3 PERHETYÖ VANKILASSA

Vanhemman vankilaan joutuminen saattaa tulla yllätyksenä koko perheelle, ja vaikuttaa perherakenteisiin joka tapauksessa niin, että on arvioitava ulkopuolisen ammattiavun tarvetta. Lapsen näkökulmasta vankilaan saattaa joutua isä, äiti tai isä- / äitipuoli, samassa taloudessa asuva vanhempi, etävanhempana oleva vanhempi tai puoliso. Tilastollista lähdettä Suomen vankien lasten määrästä ei ole, mutta Rikosseuraamuslaitos on vuonna 2014 laskenut eräässä Suomen vankilassa kolmella sadalla vangilla olleen yli 1000 lasta (THL 2016). Tämä osoittaa, että vankien lasten määrä on maassamme merkittävä. Lasten lisäksi tukea tarvitsevat vankeusrangaistusta suorittavan puoliso, sekä lasten ja vangitun lähiverkosto.

3.1 Perhetyö

Perheeseen linkittyvän lainsäädännön pohjana on yleinen perhekäsitys, johon nähdään kuuluvan vanhemmat ja heidän lapsensa. Tällainen tyyppitapaus on nykypäivänä vain yksi muoto perheestä. Perhettä voidaan lähestyä myös laajemmin muun muassa sukulaisuuden tai talouden näkökulmasta. (Faurie & Kalliomaa-Puha 2010, 28.) Perhetyö määritellään perheen ja sen jäsenten kohteena olemisena, jolloin joko perheelle tai sen kanssa yhdessä tehdään jotain. Lähtökohdat ja perustelut kaikelle perhetyölle rakentuvat lapsen edun toteutumiselle. (Nätkin & Vuori 2007, 8.) Koska perhetyön keskiössä on lapsi, eri tieteenalat lähestyvät käsitettä lapsikeskeisesti eri näkökulmista. Psykiatria lähestyy perhetyön käsitettä kehityspsykologisista teorioista käsin, jolloin etenkin lapsen varhaiset vuorovaikutussuhteet suhteessa vanhempiinsa nousevat esiin. Sosiaalitieteissä perhetyötä on tarkasteltu eniten lastensuojelun ja sitä kautta ongelmakeskeisyyden kautta. Sosiaalipoliittiset suuntaukset ovat tutkineet erilaisten perherakenteiden suhteita ja perhepoliittisten ratkaisujen kehittämistä. (Nätkin & Vuori 2007, 23.)

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014:18§) määrittelee perhetyön perheen hyvinvoinnin tukemiseksi sosiaaliohjauksen ja muun tarvittavan avun keinoin niissä tilanteissa, kun asiakas tai hänen perheensä tarvitsevat tukea tai ohjausta. Tuen tarve voi liittyä perhesuhteiden tai omien voimavarojen vahvistamiseen tai keskinäisen vuorovaikutuksen parantamiseen.

Sosiaalihuoltolain soveltamisoppaan mukaan perhetyöllä tarkoitetaan maksutonta, kokonaisvaltaista, suunnitelmallista ja pitkäjänteistä perheen tukemista. Perhetyössä annettava varhainen tuki varmistaa tuen saannin oikea-aikaisesti perheelle, mikä voi estää ongelmien kasautumisen ja kriisiytymisen. Perhetyö tarvitsee onnistuakseen avoimen ja luottamuksellisen suhteen, sekä kokonaisvaltaista työskentelyä perheen kanssa. Tällöin on mahdollista edistää koko perheen hyvinvointia. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017, 58.)

Rangaistusjärjestelmän näkökulmasta perhetyötä on mahdoton selittää yksinkertaisesti. Vankeinhoidon piirissä perhetyön haasteina ovat moninaiset ja monimutkaiset perhekäsitykset. Läheisen perheen kerrotaan muodostuvan perinteisten perhekäsitysten (puoliso ja lapset) lisäksi muun muassa omista sisaruksista, vanhemmista, isovanhemmista, kasvatti-vanhemmista ja läheisistä ystävistä. Näiden lisäksi vankeusrangaistusta suorittavat ovat nimittäneet perheekseen esimerkiksi laajan romanisuvun tai tiiviin rikollisverkoston jäseniä. Perhe voi vankeinhoidon henkilökunnan näkökulmasta olla tulevaisuuden rikoksettomuuteen tukeva tai sitä haittaava. (Enroos 2012, 55.)

Rikosseuraamusjärjestelmässä perhetyössä on sisällöllisesti eroavaisuuksia laitostyyppistä riippuen. Keskeisenä perhetyössä pyritään mahdollistamaan yhteydenpito lapsen ja vanhemman välille, antamaan keskusteluapua liittyen vanhemmuuteen ja kasvatustehtävässä tukemiseen sekä tekemään yhteistyötä erilaisten siviilitoimijoiden kanssa. (Rikosseuraamuslaitos 2013.) Lähtökohtaisesti rikoksettomaan elämään liittyvien perhesuhteiden vahvistaminen nähdään rikosseuraamusjärjestelmässä tärkeänä, koska niiden puuttumisen on todettu vaikuttavan uusintarikollisuuteen myönteisesti. (Enroos 2012, 56.)

3.2 Vankilan perhetyön lainsäädäntö

Rikosseuraamustyössä perhetyön avulla tuetaan tuomittujen lasten ja perheen psyykkisten, sosiaalisten ja taloudellisten asioiden hoitoa sekä perhesuhteita (Rikosseuraamuslaitos 2013). Lain ja kansainvälisten sopimusten mukaan rikosseuraamusprosessissa on kiinnitettävä entistä enemmän huomioita lapsen etuuksiin ja oikeuksiin esimerkiksi yhteydenpidossa suhteessa vankilassa olevaan vanhempansa. Keskeisimpiä näistä ovat lasten oikeuksien yleissopimus, vankeuslaki, lastensuojelulaki sekä Rikosseuraamuslaitoksen strategia 2011 – 2020. Myös Suomen perustuslakiin (731/1999, 2:19§) on kirjattu lasten

yhdenvertaisesta ja tasa-arvoisesta kohtelusta sekä lasten oikeudesta vaikuttaa itseään koskeviin asioihin.

Rikosseuraamuslaitoksen pääjohtaja Esa Westerbackan asettama työryhmä on luonut vuonna 2013 rikosseuraamusalan lapsi- ja perhetyön linjaukset, joissa tavoitteena on perhetyön vahvistaminen vankilassa. Aiemmin perhetyön vanki- ja asiakaslähtöisyydestä pyrittiin suuntaamaan enemmän huomioita lapsilähtöisyyteen kaikessa työskentelyssä. (Rikosseuraamuslaitos 2013.) YK:n lasten oikeuksien yleissopimuksen mukaan lapsella on oikeus molempien vanhempien tukeen ja kasvatukseen. Lähtökohtaisesti valtion ja kuntien tulee toiminnallaan tukea vanhempia kasvatustehtävässään. Lasta koskevia päätöksiä tehtäessä tulee aina ottaa huomioon ja asettaa ensisijalle lapsen etu. (Lapsen oikeuksien yleissopimus, 3§.)

Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjausten pohjana toimivat YK:n lapsen oikeudet, joiden mukaan työssä tulee huomioida lapsilähtöisesti seuraavat seikat:

- vangitun lapsella on oikeus olla vapaa syrjinnältä (*artikla 2*)
- lapsen edun turvaaminen (*artikla 3*)
- oikeus olla suorassa ja tiheässä yhteydessä erossa olevaan vanhempaansa (*artikla 9*) sisältäen oikeuden saada tietoa, missä tämä vanhempi on, jos se on lapsen edun mukaista (*artikla 9.4*)
- lapsella on oikeus tuoda julki mielipiteitään ja kokemuksiaan ja lasta on kuultava asioissa, jotka koskevat häntä (*artikla 12*)
- lapsella on oikeus perhe-elämän ja yksityisyyden suojaan (*artikla 16*)
- lapsella on oikeus suojaan fyysiseltä ja psyykkiseltä haitalta sekä väkivallalta (*artikla 19*). (Lapsen oikeuksien sopimus 21.8.1991/60.)

Vangitun perhesuhteiden huomioiminen on säädetty vankeuslain (767/2005) asetuksessa (548/2015, 3:15§) jo rangaistusajan suunnitelmaa tehdessä. Jokaiselle vankeusrangaistusta suorittavalle tehdään rangaistusajan suunnitelma vapaudesta alkavassa vankeusrangaistuksessa ennen vankeuden alkamista tai vankeuden alkaessa tutkintavankeuden kautta, neljän kuukauden kuluessa. Suunnitelmassa on oltava kirjattuna vangin sosiaaliset olosuhteet ja uusintarikollisuutta todennäköisesti vähentävät tekijät. Suunnitelman laatimisen tarkoituksena on myös vangitun kuuleminen siitä, missä tuomio suoritetaan ja tässä

on otettava huomioon vangin lähi- ja perhesuhteet. Vankeuslain asetukset (548/2015, 6–7) huomioivat oikeuden vankilan ulkopuolisten suhteiden yhteydenpitoon ja tapaamisiin.

Lapsen edun etusijalle asettamista korostetaan vuonna 2015 päivitetystä lastensuojelulaissa ja sosiaalihuoltolaissa. Vankeuslain (767/2005) normaaliusperiaatteen nojalla vankeusrangaistus ei saa aiheuttaa vangitulle vapauden menettämisen lisäksi kohtuutonta sosiaalista haittaa, jolloin vangitulla on oikeus vanhemmuuteen ja sen toteuttamiseen niissä puitteissa, joissa se rangaistuksen asettamisrajoissa on mahdollista.

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014, 1:5§) määrää lapsen edun huomioon ottamisesta kaikissa asiakastilanteissa, jotka koskevat lasta. Lapsella on oltava turvattuna tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi, iän- ja kehitystason mukainen huolenpito sekä turvallinen kasvuympäristö, jossa on mahdollisuus kasvaa ja kehittyä itsenäiseksi ja vastuulliseksi. Lapsen etua ei tule sivuuttaa aikuisia asiakkaita koskevassa päätöksenteossa. Mikäli lapsen hyvinvointi, turvallisuus tai kehitys on vaarassa häiriintyä tai siitä herää huoli, lastensuojelulaissa (88/2010, 25§) on määritelty rikosseuraamuslaitoksen työntekijän ilmoitusvelvollisuudesta lastensuojeluviranomaisille. Käytännössä rangaistuksen alkaminen on joka tapauksessa lapselle ja perheelle kriisi, jolloin on tarpeen selvittää perheen tukiverkosto ja tuen tarve (THL 2016).

Asetukset tutkintavankeudesta (2015/549, 5:18§) ja vankeudesta (2015/548, 7:45§) määrittelevät erikseen lapsen tapaamisen mahdollistamisesta valvomattomana. Vanhemmalla on oltava oikeus oman lapsensa tapaamiseen valvomattomassa tilassa, jossa lapsella on mahdollisuus koskettaa vanhempansa. Tämä tarkoittaa käytännössä, että heidän välillään ei saa olla mitään rakenteellista estettä, kuten lasiseinää. Tällaisten tapaamisten järjestämisen säännöllisyydestä tietyn ajanjakson välein ei säädellä laissa. Käytännössä lapsen tapaamisen mahdollistaminen valvomattomasti perustuu vankilan järjestyssääntöihin ja resursseihin.

3.3 Perhetyön haasteet ja mahdollisuudet vankilassa

Ammattilaiselta perheellisen vankeusrangaistusta suorittavan kohtaaminen vaatii hyvän näkemistä vanhemmassa, vaikka nykyinen tilanne saattaa näyttäytyä kaoottiselta. Kun

ammattilaisella herää huoli asiakkaansa lapsesta ja mahdollisesti huolen aiheuttajana toimii vanhemman oma toiminta, kuten rikosseuraamustyössä päihteiden käyttö tai väkivaltainen käytös, on ensiarvoisen tärkeää pohtia reflektiivisesti omaa suhtautumista tilanteeseen ennen yhteistyöhön ryhtymistä. Useimmiten vanhemmat haluavat oman lapsensa parasta mutta heiltä puuttuvat toimintamallit ja vuorovaikutustaidot turvallisen vanhemmuuden toteuttamiseen. (Eriksson & Arnkil 2005, 12.) Vanhemmuuden kyvyt ovat voineet olla pitkällisen ongelmien kasautumisen vuoksi puutteellisia jo ennen vankeuden alkamista. Tästä huolimatta toiveikkuuden luominen ja lapsen kokemusmaailman esiintuominen osana rikoksettomaan elämään kuntoutumista, ehkäisevät uusimisriskiä. (Rikosseuraamuslaitos 2013.)

Rangaistusajat ovat moniin asiakaskohtaisiin verraten pitkiä, kuukausista useisiin vuosiin, mikä mahdollistaa parhaimmillaan pitkäaikaisten, luottamuksellisten suhteiden syntymisen ja täten pitkäaikaisen työskentelyn yhdessä vankivanhemman kanssa. Mikäli rikoksen kohteena tai todistajana on ollut rikoksen tekijän oma perheenjäsen tai lapsi, ei perhetyön keinoin asian käsittelyä saa ohittaa. Kaiken toiminnan on tapahduttava kuitenkin lapsilähtöisesti ja turvallisesti. Rikosseuraamusjärjestelmältä tämä vaatii alan jatkuvaa kehittämistä ja työntekijöiden lisäkoulutusta perhetyön teemojen tiimoilta. (Rikosseuraamuslaitos 2013.)

Puhuttaessa vankilassa tehtävästä perhetyöstä, on otettava huomioon moninaisten perhetilanteiden lisäksi mahdolliset päihteidenkäyttöön liittyvät ongelmat ja ylisukupolviset haasteet. Vankeutta edeltävä mahdollisesti runsas päihteidenkäyttö on useimmiten aiheuttanut kriisiytymistä perhesuhteissa jo ennen vankeustuomion alkamista. (Enroos 2012, 46.)

Päihderiippuvuus on vankien keskuudessa huomattavasti yleisempää kuin väestössä keskimäärin ja päihdeongelmat ovat edelleen kasvussa. A-Klinikkasäätiön tutkimuksen mukaan päihderiippuvuus on diagnosoitu 58 prosentilla miesvangeista. Alkoholi on edelleen suurimmin käytetty päihde mutta sekakäyttöä esiintyy Rikosseuraamuslaitoksen päihdeasiakkaista 44 prosentilla. Jopa puolet rikosseuraamuslaitoksen asiakkaista kertoo käyttäneensä jossain vaiheessa elämäänsä huumeita suonensisäisesti. (Kuussaari, Tourunen, Knuuti, Lind & Ämmälä 2017, 8 – 10.) Päihteettömyyden kohtaaminen vankeudessa voi olla yksilötasolla psyykkisesti raskas prosessi, koska tällöin on mahdollista kohdata

omat tunteensa ja aiemmat toimintatapansa realistisemmin. Vanhemmuuden näkökulmasta oma lapsi voi olla motivaationa ja suurena voimavarana elämän suunnan muuttamiseen, mikäli annetaan mahdollisuus vanhemman ja lapsen suhteen rakentamiseen ja tervehdyttämiseen. (Ruisniemi 2006, 168.)

Vankeusrangaistusta suorittavien päihdeongelmat ovat usein seurausta monien ongelmien pitkäaikaisesta kasautumisesta. Usein päihdeongelma on kietoutunut muihin arjessa selviytymisen haasteisiin, kuten puutteelliseen koulutukseen ja työkokemukseen sekä sosiaalisiin ja psyykkisiin ongelmiin. Rikollisesta elämäntyylistä poisoppiminen vaatii kokonaisvaltaista ohjausta ja tukea elämän eri osa-alueilla. (Kuussaari, Tourunen, Knuuti, Lind & Ämmälä 2017, 13 – 14.) Omien vanhemmuuden ominaisuuksien löytäminen ja niissä kehittyminen, sekä mahdollisista vuorovaikutukseen liittyvien haasteiden puiminen vaativat kärsivällisyyttä kohdata asioita sekä ammattilaisen ohjausta (Ruisniemi 2006, 166).

3.4 Perhetyö Ojoisten osastolla

Ojoisten osastolla tehdään tiivistä yhteistyötä vankeusrangaistusta suorittavan perheen kanssa, koska laitos on luonteeltaan vapautteen valmentava. Viimeistään koevapausvalmisteluissa vankeusrangaistusta suorittavan perheenjäsenet tulee huomioida kuulemisen merkeissä, mutta käytännössä Ojoisten osaston henkilökunta ottaa perheen puheeksi jo vankilan tulotilanteessa. Rikosseuraamuslaitoksen laatimien lapsi- ja perhetyön linjausten mukaan jokaisessa yksikössä, jossa vankeusrangaistusta suoritetaan, tulee olla nimettyä perhetyön yhdyshenkilö, jonka tehtävät on määritelty (Rikosseuraamuslaitos 2013). Ojoisten osastolla työskentelevän perhetyön ohjaajan vastuualueeseen kuuluu lisäksi Vanajan naisvankilan vankeusrangaistusta suorittavien perheet.

3.4.1 Isyyden tukeminen

Ojoisten osastolla kaikki asiakkaat ovat miehiä, jolloin vanhemmuuden tukeminen liittyy voimakkaasti isänä olemisen kokemuksiin tai mahdollisesti isäksi kasvamiseen vankeusrangaistuksen aikana. Isyystutkija Jouko Huttunen on tarkastellut isyyttä biologisesta, ju-

ridisesta, sosiaalisesta ja psykologisesta näkökulmasta, jotka yhdessä muodostavat isyyden kokonaisuuden. Biologinen isyys luo juridiselle isyydelle perustan. Juridinen isyys tuo mukanaan velvollisuuksia ja vastuuta, toisaalta myös monia oikeuksia lapsen elämään. Sosiaalinen isyys on läsnäoloa lapsen elämässä käytännössä: yhdessä asumista, arjen jaksamista ja huolenpitoa tai muutoin tiivistä yhteydenpitoa ja arjen kokemusten jakamista lapsen kanssa. Sosiaalisen isän roolin voi ottaa perheessä jokin toinen henkilö, kun lapsen biologisen isän statuksen saanut. Sosiaalinen isä, esimerkiksi äidin uusi kumppani, voi saada joissain tapauksissa myös lapsen juridisen isyyden. Toisaalta sosiaalinen isyys ei vaadi sitä, että lapsi kutsuisi kyseistä henkilöä isäkseen. (Huttunen 2001, 60-62).

Psykologinen isyys on merkittävä osa isyyden kokonaisuutta, sisältäen isäsuhteen tunnepohjaisen kiintymyksen. Isyys rakentuu kiintymyksen ja molemminpuolisen tyydyttävän vuorovaikutuksen pohjalta. Toisaalta lapsen ollessa lojaali vanhemmalleen, vuorovaikutussuhteet voivat olla moninaisia, psykologisen kiintymyksen ollessa suurta. (Huttunen 2001, 62.) Vankeusrangaistuksen luomat konkreettiset erossa olemisen ja rajoittamisen luomat haasteet vaikuttavat väistämättä psykologisen isyyden kokemiseen.

Isyys nähdään nykypäivänä hyvin pirstaleiseksi, eikä kaikkien miesten ole mahdollista olla lapsensa arkisessa elämässä aktiivisesti mukana. Tästä huolimatta Huttunen näkee tarpeelliseksi miehen identiteetin ja itsetunnon kehittymiselle mahdollistaa isyys niillä osa-alueilla, joilla se on mahdollista. Miehelle, joka asuu lapsistaan erillään, on tärkeää saada kuulla oman lapsensa kutsuvan häntä isäkseen, vaikka yhteydenpito olisi vähäisempää. Vastavuoroisesti on lapsen kehityksen kannalta merkityksellistä saada kutsua jotain miestä isäkseen ja ajatella häntä isänään. (Huttunen 2001, 63.)

Mira Lähdekorpi on selvittänyt Tampereen Yliopiston Pro Gradu-tutkielmassaan vuonna 2016 vankeuden vaikutusta vanhempi-lapsisuhteeseen. Tutkimuksessa yhdentoista haastatellun vanki-isän kokemusten mukaan vankeuden mukanaan tuoma erossa oleminen lapsesta on aiheuttanut vanhemmalle surun, pettymyksen ja syyllisyyden tunteita. Vankeusrangaistuksen vuoksi konkreettinen poissaoleminen perheen arjesta on aiheuttanut siviilissä perheelle psyykkisiä, käytännöllisiä ja taloudellisia haittoja. (Lähdekorpi 2016, 48.) Isyyden kokeminen ja sen toteuttaminen olivat vastaajien mukaan sidonnaista lapsen lähihuoltajan kanssa toteutuneeseen yhteydenpitoon (Lähdekorpi 2016, 32). Vankeusaika on mahdollisuus myös rikollisesta elämästä irrottautumiseen ja vanhemmuuden vahvis-

tumiseen, kuten Tuire Ellilän Pro Gradu-tutkielman tuloksissa ilmenee. Uuden rikoksettoman elämäntavan opetteleminen on pitkä prosessi, jossa isyys tai isäksi kasvaminen toimia merkittävänä motivaation lähteenä. Vankilassa elämisen tuottamat arjen rutiinit voivat toimia siviilielämässä vanhemmuutta tukevana tekijänä. Ellilän haastattelemat vankivanhemmat pyrkivät ottamaan lastensa elämästä menetettyä aikaa takaisin, panostamalla lapsen kanssa vietettyyn aikaan vapautumisen jälkeen. (Ellilä 2012, 47 – 48.)

3.4.2 Lapset puheeksi - menetelmä

Muun muassa Vanajan vankilassa on pilotoitu vuosien 2014 – 2015 aikana Lapset puheeksi - menetelmää räätälöiden sitä rikosseuraamuslaitoksen käyttöön. Menetelmä on alkujaan Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen ja Suomen mielenterveysseuran yhteistyössä kehittämä sisällöllisesti kolmivaiheinen menetelmä erilaisiin perhetilanteisiin kuormittavissa elämänvaiheissa. Kyseinen menetelmä on kohdennettu lapsiin ja heidän elämäänsä kehitetty keskustelupainotteinen yksilö- tai perhetyöskentelymenetelmä. Sitä on mahdollista soveltaa muun muassa päihde- ja mielenterveyspalveluissa, sairaanhoidossa, rikosseuraamustyössä tai vastaanottokeskuksissa. Lähtökohtana on teemojen samankaltaisuus niiltä osin, jotka koskevat lapset arkipäivää, vaikka perheiden tilanteet ovat eri palveluissa hyvin erilaisia. (Solantaus & Niemelä 2018, 3 – 5.)

Lapset puheeksi – menetelmän keskiössä on lapsilähtöisyys, sekä asiakkaan ja työntekijän yhteisen ymmärryksen rakentuminen molemminpuolista tietoa lisäävän keskustelun avulla. Perheen tilanne pyritään näkemään ongelmakeskeisyyden sijaan ratkaisujen ja voimavarojen kautta. Työskentelyn ensimmäisessä vaiheessa pohditaan yhdessä lapsen elämäntilannetta, sen vahvuuksia ja haavoittuvuuksia. Tämän jälkeen pohditaan asiakaslähtöisesti toteutettavissa olevaa toimintasuunnitelmaa, joka voi esimerkiksi vankilakontekstissa olla isän vankeuden puheeksi ottaminen lapsilähtöisesti asteittain. Keskustelujen ja yhteistyön jatkumisen avulla pyritään jatkuvasti yhteisen ymmärryksen rakentumiseen ja oivalluksien omasta vanhemmuudesta ja oman lapsen tarpeista käytäntöön viemiseen. Työntekijä ei menetelmän keinoin puutu perheen tilanteeseen, vaan sen toimivuus lähtee asiakkaan aidosta omasta halusta parantaa ja pohtia omaa ja perheensä tilannetta. (Solantaus & Niemelä 2018, 3 – 5.)

Liisa Virtanen haastatteli sosiaalialan opinnäytetyönään rikosseuraamusalan työntekijöitä liittyen Lapset puheeksi – menetelmän pilotointiin ja menetelmän käyttökokemuksiin vankiloiden perhetyössä. Menetelmä koettiin haastateltujen työntekijöiden mukaan tarpeelliseksi sekä rikosseuraamusalalle soveltuvaksi, hyödylliseksi ja käyttökelpoiseksi. Sen käyttäminen vaatii kuitenkin henkilökunnan perehtymistä ja menetelmän sisällön muokkaamista enemmän vankilaolosuhteita vastaaviksi. (Virtanen 2016, 47.)

Ojoisten osastolla hyödynnetään Lapset puheeksi – menetelmää perhetapaamisia valmisteltaessa ja koevapauden suunnittelemisessa. Menetelmän avulla isän on mahdollista keskustella vankilan perhetyön ohjaajan kanssa hänen omasta lapsestaan ja pohtia, millaisia asioita lapsen arjessa ja kehityksessä tapahtuu. Pitkä poissaolo lapsen elämästä saattaa olla luonut sellaisia mielikuvia lapsesta, jotka ovat jo jääneet historiaan. (Rikosseuraamuslaitos 2013.) Vanhempi saattaa kaivata tukea ja apua siihen, mitä lapsen kanssa voi esimerkiksi perhetapaamisessa tai kotilomalla tehdä. Lapset puheeksi – menetelmän toimintasuunnitelma voi sisältää myös esimerkiksi elementtejä ja ideointia siitä, miten on hyvä kertoa lapselleen omasta vankeusajastaan. Lähtökohtaisesti kaikkia vanhempia kannustetaan kertomaan lapselleen ikätasoisesti omasta vankeudesta, koska lapsen mielessä herää monenlaisia kysymyksiä ja tunteita liittyen esimerkiksi siihen, miksi oma isä ei voi osallistua lapsen tärkeisiin merkkipäiviin tai perheen joulun viettoon automaattisesti. Tarvittaessa, vanhemman pyynnöstä ja halusta voidaan kutsua koolle erilaisia koko perhettä tukevia verkostoja tai ohjata perhe lisäavun piiriin.

4 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITE

Pyrimme selvittämään Ojoisten osastolla vankeusrangaistusta suorittavilta miehiltä heidän näkemyksiään ja kokemuksiaan suhteessa tapaamiskäytäntöihin ja yhteydenpitoon, niin että lähisuhteet säilyisivät rangaistusaikana. Opinnäytetyömme yhtenä tavoitteena oli saada vankeusrangaistusta suorittavien ääni kuuluviin ja helpottaa läheisyhteydenpitoa rangaistuksen aikana. Johtoajatuksena opinnäytetyössämme on ollut yhteydenpitoa helpottamaan suunnitellun läheisille suunnatun tulo-esitteen tuottaminen yhdessä vankeusrangaistusta suorittavien kanssa. Kehittämisenäkökulman vuoksi haastattelimme myös Ojoisten osaston henkilökuntaa suhteessa perheiden kanssa tehtävään yhteydenpitoon ja tapaamiskäytäntöihin. Prosessin edetessä keskiöön on noussut tämän lisäksi toiveiden ja ajatusten esiin tuominen suhteessa nykyisten tapaamistilojen toimivuuteen ja kehittämiseen.

Tutkimuskysymykset:

1. Millainen merkitys vangille on läheisten tapaamisella ja yhteydenpidolla?
2. Millaisia kehittämistarpeita ja -toiveita vangilla on läheisten tapaamisiin ja yhteydenpitoon?

Lisäksi haastattelimme Ojoisten osastolla työskentelevää henkilökuntaa. Keskeisenä teemanäkökulmana tapaamisten ja yhteydenpitokäytäntöjen, sekä niiden kehittämisen lisäksi pyrimme saamaan aikaan reflektiivistä pohdintaa seuraavan tutkimuskysymyksen tiimoilta:

3. Miten vankilan työntekijät voivat tukea vankien läheisyhteydenpitoa?

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Opinnäytetyömme on toimintatutkimuksen kaltainen monivaiheinen prosessi, jonka sisällä olemme keränneet aineistoa Ojoisten osaston henkilökunnalta ja vankeusrangaistusta suorittavilta. Prosessin aikana yhdeksi tavoitteeksi on muodostunut käytänteiden ja tilojen kehittäminen suhteessa läheisyhteydenpitoon ja tapaamisiin Ojoisten osastolla. Lisäksi olemme tuottaneet yhteistyötahomme kanssa yhteistyössä kuullen heidän kokemukseensa ja näkemyksiään, produktin läheisyhteydenpitoa helpottamaan. Opinnäytetyömme produktina on työelämälähtöinen, informatiivinen, suomenkielinen PDF-muotoon tallennettava esite, jota on mahdollista hyödyntää vanhemman vankeudesta puhuttaessa perheen, vangin ja työntekijöiden kanssa.

5.1 Toiminnallinen ja laadullinen tutkimusmenetelmä

Tutkimuksemme oli laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus, jonka lähtökohtana pidetään todellisen elämän kuvaamista. Todellisuus on käsitteenä moniulotteinen, joten sitä pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 161.) Esimerkiksi Ojoisten osastolla työntekijällä on erilainen todellisuus suhteessa yhteydenpitoon läheisten kanssa, kun siellä vankeusrangaistusta suorittavilla. Kvalitatiivisessa tutkimustavassa tutkijan on tarkasteltava reflektiivisesti arvolähtökohtiaan, sillä ne muovaavat sitä, miten tutkimuksen ilmiöitä pyritään ymmärtämään. Täten tutkimuksen tuottamat tulokset voivat olla vain ehdollisia selityksiä rajoittuen johonkin aikaan ja paikkaan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 161.)

Kvalitatiiviseen tutkimukseen sisältyy olennaisesti joustavuus ja suunnitelmien muovaaminen tarvittaessa, olosuhteiden mukaan. Tietoa hankinta perustuu kokonaisvaltaisesti, luonnollisissa, todellisissa tilanteissa tapahtuvaan aineiston keruuseen. Todellisuuksien ymmärtämisen lähtökohtana kvalitatiivinen tutkimussuuntaus suosii ihmistä tiedon keruun välineenä, laadullisten metodien, esimerkiksi haastatteluiden avulla. Jokaista tapausta käsitellään ainutlaatuisena, tulkiten aineistoa sen mukaisesti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 164.)

Toimintatutkimus on kvalitatiivisen tutkimussuuntauksen sisällä oleva tutkimussuunta, jolla pyritään kehittämään tietoa tai välineitä käytäntöön, havaintoja ja teoretietoa hyödyntäen. Toimintatutkimusta kuvaillaan yleensä aikarajoitteiseksi kehittämisprojektiksi, joka kohdistuu erityisesti vuorovaikutukseen pohjautuvaan sosiaaliseen toimintaan. Tyyppillistä toimintatutkimukselle on sen sykliisyys, jolloin prosessin etenemisen kautta muutetaan toimintasuunnitelmaa parhaimman lopputuloksen saavuttamiseksi. Aluksi tehdään suunnitelma, johon haetaan kokeilujen ja yhteistyössä uusia näkökulmia. Toimintatutkimuksella on selkeä alku, keskivaihe ja loppu, joissa prosessia tarkistetaan yhteistyössä tutkimuskohteen kanssa. John Creswell yksinkertaistaa toimintatutkimuksen käytännölliseen ja osallistavaan lähestymistapaan. Osallistavassa toimintatutkimuksessa tavoitteena on vahvistaa tutkimuskohteen henkilöiden osallistuminen tutkimukseen. (Hannu & Heikkinen 2010, 16-18.)

Perinteisen tutkimussuuntauksen kyseessä ollessa tutkija ottaa etäisyyttä tutkittavaan ryhmään, neutraalina ja ulkopuolisena toimijana. Koska tutkija ei ota ulkopuolista roolia prosessissa, on tärkeää tarkastella reflektiivisesti omia kokemuksiaan suhteessa toiminnan kehittämiseen. Toiminnallinen tutkimussuuntaus mahdollistaa aktiivisen vaikuttajuuden ja toimijuuden, yhteistyössä kehitettävän kohderyhmän kanssa. Toimintatutkimuksella on tarkoituksena valaa uskoa ihmisen omiin kykyihin ja toimintamahdollisuuksiin, mikä rohkaisee ihmisiä vaikuttamaan itseään koskeviin asioihin ja kehittämään niitä parempaan suuntaan. (Hannu & Heikkinen 2010, 20.)

Toimintatutkimus voidaan jakaa muun muassa osallistavan, kriittisen ja kommunikatiivisten suuntausten alaluokkiin. Ojoisten osastolla toteuttamamme toiminnallinen prosessi linkittyy vahvasti kommunikatiivisen toimintatutkimuksen saralle. Tällöin tarkoituksena on korostaa osallistujien tasavertaisuutta keskustelussa, muutosten aikaansaamiseksi. Suomessa tällaisella tutkimusmenetelmällä on pyritty kehittämään esimerkiksi yritysten sisäistä toimintaa mutta se on hyvin soveltuva myös sosiaalialan kentälle. Kommunikatiivisen toimintatutkimuksen perusta on demokraattisen dialogin eli tasavertaisen keskustelun mahdollistaminen. (Heikkinen, Kontinen & Häkkinen 2010, 57 – 60.)

5.2 Aineiston kerääminen

Käytimme opinnäytetyömme aineistonkeruumenetelmänä haastattelua, sekä yksilö- että ryhmähaastattelua. Henkilökunnan haastattelut toteutimme perinteisenä teemahaastatteluna. Vankeusrangaistusta suorittavien haastatteluissa pyrimme yksilökeskeiseen, toiminnalliseen lähestymistapaan eli käytännössä haastattelu sisälsi perinteisen kyselyhaastattelun lisäksi toiminnallisen osuuden, jossa kiersimme Ojoisten osaston alueella yhdessä kameran kanssa pohtien, millaisia asioita vankeusrangaistusta suorittava haluaisi läheiselleen vankilasta kertoa.

Toteutimme haastattelut Hämeenlinnassa neljänä eri päivänä kolmen viikon aikana. Kulkimme välimatkat julkisilla kulkuyhteyksillä Tampereelta ja muutaman kilometrin matka Hämeenlinnan keskustasta Ojoisten osastolle taittui useimmiten kävellen. Tämän merkitys korostui erityisesti meidän keskinäisen reflektion mahdollistajana. Ensimmäisenä haastattelupäivänä haastattelimme kahta henkilökunnan edustajaa ja pienen tauon jälkeen ensimmäistä vankeusrangaistusta suorittavaa vanki-isää. Toisena haastattelupäivänä muutaman vuorokauden päästä keskityimme vankeusrangaistusta suorittavien haastatteluihin ja haastattelimme tuolloin kolmea vanki-isää. Kolmannen haastattelumatkan teimme viidennen vankeusrangaistusta suorittavan haastattelua varten. Viimeisenä, eli neljäntenä haastattelupäivänä olimme menossa toteuttamaan kahden henkilökunnan edustajan parihaastattelua, mutta paikan päälle saapuessamme selvisi toisen haastateltavan estyminen viime hetkellä. Yhteensä haastattelumateriaalimme koostuu täten kolmen henkilökunnan edustajan haastattelusta ja viiden vankeusrangaistusta Ojoisten osastolla suorittavan haastattelusta.

5.3 Valokuvaaminen haastattelun tukena

Vankeusrangaistusta suorittavien haastattelujen toisessa osuudessa käytimme kävelyhaastattelulle tyypillisiä elementtejä. Kävelyhaastattelulla tarkoitetaan haastattelijan kulkemista konkreettisesti kävellen haastateltavan kanssa, mahdollisesti hänen omassa luontaisessa ympäristössään. Tällöin on mahdollista havainnoita puheen lisäksi muun muassa haastateltavan ilmeitä ja eleitä sekä haastateltavan ja ympäristön välistä suhdetta. Koska havainnoitavaa on perinteisen kyselyhaastattelun sijaan paljon enemmän, on luotetta-

vuutta lisäävää käyttöä kävelyhaastattelun analysointiin kahta haastattelijaa ja välittömästi tilanteen jälkeen tehtäviä muistiinpanoja. (Bamberg 2017, 256 – 258.) Koska opinnäytetyömme toteutuksen kannalta olennainen osa aineiston keruuta oli ympäristön havainnointi kehittämisenäkökulmasta, oli merkityksellistä toteuttaa kävelyhaastattelu nimenaan Ojoisten osastolla, vankeusrangaistusta suorittavien asuinympäristössä. Kävelyhaastattelun tarkoituksena ei ole aina ensisijaisesti ympäristön havainnoiminen, vaan se mahdollistaa myös ajatusten työstämisen, uusien näkökulmien löytämisen ja asioiden syvällisemmän, monipuolisemman pohdinnan (Bamberg 2017, 268).

Kävelyhaastattelun dokumentointia ja itse haastattelutilannetta monipuolistaa kameran käytön mahdollistuminen. Tällöin haastateltavalle annetaan tehtäväksi ottaa valokuvia itselleen merkityksellisistä kohteista, joita hyödynnetään myöhemmin aineiston analyysissä. Valokuvaaminen mahdollistaa kohteista keskustelemisen jo haastattelutilanteen aikana. (Bamberg 2017, 268.) Saimme luvan käyttää Ojoisten osaston alueella järjestelmäkameraa vankeusrangaistusta suorittavien kanssa työskentelyyn tietyin ehdoin. Ihmisten sekä valvontakameroiden valokuvaaminen oli kiellettyä mutta asioiden, paikkojen sekä ympäristön kuvaaminen sallittua. Näitä ehtoja kunnioittaen käytimme kameraa osana kävelyhaastattelua ja pyysimme vanki-isiä näyttämään ja halutessaan kameran käyttöön ohjaten, itse ottamaan valokuvan itselleen merkityksellisestä paikasta, haluamastaan kuvakulmasta.

5.4 Aineiston analysointi ja hyödyntäminen

Kvantitatiivisen, eli laadullisen aineiston analysoinnin tarkoituksena on luoda aineistoon selkeyttä ja sitä kautta tuoda esiin uutta tietoa tutkittavasta asiasta (Eskola & Suoranta 2014, 138). Olemme analysoineet haastattelumateriaalia opinnäytetyömme kirjoitusvaiheessa aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin. Olennaista sisällönanalyysille on sen keskittyminen harkitusti rajattuun ilmiöön, jota tarkastellaan kokonaisvaltaisesti. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi on perustavanlaatuinen menetelmä laadullisessa tutkimuksessa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91 – 92.) Kaikissa haastatteluissa nousi keskeisinä teemoina nykyisten yhteydenpitokäytäntöjen sekä tapaamistilojen toimivuus ja kehittämisenäkökulma. Olemme hyödyntäneet teorian tiedon lisäksi haastatteluissa esiin nousseita asioita sekä kävelyhaastattelun ohessa otettuja valokuvia esitteen laatimisessa.

6 TYÖSKENTELY OJOISTEN OSASTOLLA – TUTKIMUSTULOKSET

6.1 Haastateltavien taustatiedot

Koska haluamme kunnioittaa haastateltavien yksityisyyttä, kerromme heistä taustatietoja hyvin pintapuolisesti. Yhdeksi opinnäytetyömme tavoitteeksi muodostui läheisyhteydenpidon kehittäminen Ojoisten osastolla konkreettisesti tilojen ja resurssien muodossa, jonka vuoksi kuulimme näiden seikkojen tiimoilta sekä henkilökunnan edustajia, että vankeusrangaistusta suorittavia. Aineistomme koostuu täten kolmen, keskenään eri ammatillista asemaa edustavan, henkilökunnan edustajan sekä viiden vankeusrangaistusta suorittavan haastattelusta.

Henkilökunnan haastatteluihin ilmoittautui neljä haastateltavaa, joista yksi estyi haastattelupäivänä. Haastatteluun osallistui täten perhetyön ohjaaja, ohjaaja ja vartija. Henkilökunnan haastatteluissa keskiössä oli kuulla vankilan sisällä eri tehtävissä toimivien reflektiivistä pohdintaa työstään, käytännöistä, tiloista ja kehittämisestä. Opiskelijoina saimme näistä haastatteluista myös paljon käytännön tietoa Ojoisten osaston toiminnasta ja käytännöistä sekä ajankohtaisista työskentelytavoista.

Ojoisten osaston henkilökunta valitsi ennalta meille viisi vankeusrangaistusta suorittavaa miestä, joita kaikkia yhdisti suomenkielisyys ja isyys. Ennakkotiedon mukaan haastateltavien valinta perustui vanhemmuuteen ja kulttuuri- tai kielitausta on ollut sattuma. Vanki-isien haastattelut olivat kaksivaiheisia; Haastattelu aloitettiin perinteisellä kyselyhaastattelulla ja jatkui välittömästi tämän jälkeen kävelyhaastattelun osuudella, minkä aikana pyysimme haastateltavia valokuvaamaan ja sanallisesti kuvailemaan itselleen merkityksellisiä, läheisille näytettäviä kohteita Ojoisten alueelta.

Emme nähneet oleelliseksi opinnäytetyössämme kysyä haastatelluilta vankeusrangaistusta suorittavilta tietoja, joista heidät olisi mahdollista tunnistaa. Aineistoa kerätessä heidän sukunimensä tulivat esiin, muun muassa haastatteluosuustumusten tiimoilta ja osa heistä kertoi avoimesti asuinpaikastaan tai aiempien tuomioiden suorituspaikkakunnista. Luonnollisesti olemme poistaneet nämä tiedot analysoidusta aineistostamme. Emme ole myöskään numeroineet valmiiseen raporttiin haastattelujen antajia, jotta yksityisyyden suoja olisi mahdollista säilyttää.

6.2 Tärkeät lähisuhteet vankeusaikana

Vankeuslaki (767/2005) määrittelee viidennessä pykälässä lähiomaisen olevan ”vangin aviopuoliso, sisarus sekä vängin suoraan ylenevässä tai alenevassa sukupolvessa oleva sukulainen”. Samassa pykälässä muuksi läheiseksi määritellään avopuoliso tai samassa taloudessa ennen vankeusrangaistuksen alkua asunut henkilö. Suomessa vangitulla on oikeus ilmoittaa vankeusrangaistuksen alkamisesta läheisilleen tuomion täytäntöönpanon alkaessa. (Vankeuslaki 767/2005, 5§.)

Jokainen viidestä haastatelluista vankeusrangaistusta suorittavista nosti esiin omat lapsensa kysyttäessä tärkeimmistä lähisuhteista. Jokaisella heistä on yksi tai kaksi omaa lasta. Haastatteluissa esiin tulleiden lasten kerrottu ikä vaihtelee syntymättömästä lapsesta yhdentoista vuoden ikään. Yhden lapsen kerrottu ikä muuttui haastattelun edetessä vanhemmaksi. Sukupuoleltaan lasten kerrottiin olevan sekä tyttöjä että poikia. Lisäksi yksi miehistä kertoi haastattelussa puolisonsa lapsista, joita hän ei ole tavannut usein vankeusrangaistuksen aikana. Lasten tapaamisen haasteeksi hän perusteli lasten huonon viihtymisen tapaamisissa.

Kaksi haastatelluista kertoo tulleen isäksi vankeusrangaistuksen aikana. Erään haastatellun lapsi on syntynyt ja kasvanut elämänsä ensimmäiset vuodet Vanajan vankilan perheosastolla yhdessä äitinsä kanssa. Vanajan vankilan perheosasto on Suomessa ainutlaatuinen osasto, jonne on mahdollista sijoittaa lastensuojelulain (417/2007, 13a§) sijoituksella enintään kolmen vuoden ikäinen lapsi yhdessä vankivanhemman kanssa. Käytännössä Vanajan vankilan perheosastolle sijoitetaan lapsia äidin kanssa silloin, kun äidin vankeusrangaistuksen tai siitä jäljellä olevan ajan kesto ei ylitä merkittävästi yhteensä kolmea vuotta. (Rikosseuraamuslaitos 2017.)

”...Joo, tytär on kans...Kaks ja puol, se on syntynyt vankilassa ja on niinku kolmevuotiaaks asti. Et vaimo sai presidentti Niinistöltä armahuksen et ne lähtee sitten kun tyttö täyttää kolme niin...kummatki lähtee koevapauteen samaan aikaan...”

Lasten lisäksi neljä haastateltavista nosti läheisistään tärkeimpien joukkoon puolison, jonka kanssa pidetään yhteyttä päivittäin. Kolme vastaajaa kertoi omista vanhemmistaan ja suhteen vanhempiin koettiin tasaantuneen tai parantuneen vankeusrangaistuksen

myötä, vaikka yhteydenpito ei ollut tiivistä. Yhdelle merkittävä läheinen oli oma veli ja yhdelle lasten tapaamisten mahdollistava oma äiti, konkreettisesti lapsia tapaamisiin kuljettamalla. Näihin ei ole yhtä tiivistä yhteydenpitoa, kuin omaan puolisoon ja lapsiin. Muita esiin nousseita lähisuhteita ovat puolison vanhemmat (kahdella haastatelluista) ja lemmikkikoira (yhdellä haastatelluista).

Ystävyysuhteiden ylläpitäminen ja yhteydenpito heihin vankilan ulkopuolelle koettiin vähemmän tärkeäksi tai ei lainkaan ajankohtaiseksi, omaan perheeseen rinnastettuna. Eräs haastatelluista kuvaili hyvien ystävyys- ja kaverisuhteiden säilyvän vankeusrangastuksesta johtuvasta yhteydenpidon välttämisestä huolimatta.

”Noh, siis hyvät kaverit pysyy aina. --- Nyt sit nää kaverit ei soittele ja tyhmään se on tos puhelimesta...Ja mä oon sanonu niille et jos on jotain asiaa niin soitelkaa...mut ei täällä tarvii välttämättä tulla käymäänkään et kyllä me jossain vaiheessa nähään...et enemmän noi muksut on se...”

Vankilan tapaamisaikojen hyödyntäminen koettiin ensisijaiseksi yhteydenpitoon oman puolison ja erityisesti lasten kanssa. Haastatteluissa nousi esiin, että pienten lasten kanssa yhteydenpito puhelimitse on haasteellista ja lasten pelättiin vieraantuvan isästään. Tämän vuoksi vankilan tapaamisaikoja ja lomaoikeutta haluttiin priorisoida lasten kanssa pidettävään yhteydenpitoon. Vain yksi haastatelluista kertoi tapaavansa lomilla ystäviään, muut kokivat ystävyys- ja kaverisuhteiden odottavan vankeuden jälkeistä aikaa.

”No onhan ne [kaverit] sillei...ettei kumminkaan pysty arkipäivisissä asioissa oleen mukana siellä [siviilissä] et ehkä, mä en nyt ihan tiää et läheisiin... totta kai mä veljeen ja äitin kanssa mä oon tekemisissä ja vaimon kanssa kyllä mä oon niitten kanssa tekemisissä...Mutta esimerkiksi sit jotkut läheiset ystävät ja tolei...niin kyllä ne jää väkisinki sinne --- et sä saa mitään aikaa niitten kanssa tai pysty... Et silloin tällöin tulee soiteltua [kaverille] mutta aika vähän. Että sit jos tuolla lomilla näkee...mut kyl mä haaluun sit sen pienen ajan mitä mä oon...olla lapsen ja tolei...”

6.3 Yhteydenpitomenetelmät Ojoisten osastolla

Ojoisten osastolta on mahdollista pitää yhteyttä vankilan ulkopuolelle läheisiin ja ystäviin kirjeitse ja puhelimella. Näiden lisäksi heitä on mahdollista tavata viikonloppuisissa tapaamisissa Ojoisten osastolla, perhetapaamisissa sekä vankilan ulkopuolella poistumisluvan tai suunnitellun loman aikana.

Vankeuslain (767/2005) asetukset (2015/548, 6:37§ ja 41-43§) määrittelevät yhteydenpitomenetelmistä vankilassa. Kirjeiden ja postilähetysten vastaanottamisen ja lähettämisen on oltava vankilatyypistä riippumatta mahdollista. Suljetuissa vankiloissa valvontaviranomaisella on oikeus tarkistaa postilähetykset, esimerkiksi avaamalla kirjeet. Vankilan käytännöistä on ilmoitettava vankeusrangaistusta suorittaville laitokseen saavuttaessa. Myös puhelimen käyttö tulee mahdollistaa. Käytännöt eroavat vankilakohtaisesti. Yleisesti suljetuissa vankiloissa ei ole mahdollisuutta oman matkapuhelimen käyttöön, jolloin puheluiden vastaanottaminen laitoksen ulkopuolelta ei myöskään ole mahdollista. Avolaitokset eroavat yhteydenpitokäytännöissä suljetuista vankiloista ja useimmissa oman matkapuhelimen käyttö on rajoitetusti sallittua.

Jokainen viidestä vankeusrangaistusta suorittavista haastatelluista kertoi pitävänsä päivittäin yhteyttä siviiliin puhelimitse. Eniten haastatellut kertoivat soittavansa puolisolleen ja lapsilleen. Myös henkilökunnan haastatteluissa nousi esille, että puhelimia käytetään ahkerasti päivittäin. Omien puhelinten käytöstä on ollut Ojoisten osastolla hyviä kokemuksia ja tällainen yhteydenpito nähtiin erityisesti vanhemmuutta vahvistavana tekijänä. Henkilökunnan haastatteluissa tuli ilmi, että etenkin pienten lasten isät pyrkivät pitämään tiivistä yhteyttä puhelimitse kotiin.

”...ja se on yleensä kello kuustoista sillon kun heillä on ilmoittautuminen ni sillon he saa ottaa puhelimet ja sillon ne saa olla sen illan käytössä mut et työmailla päivällä ni ei oo... ja viikonloput toki saa olla käytössä --- kyl paljon puhuvat että ja etenkin kyl sellaset joilla on tosi hyvä se suhde ja joilla vaikka pieniä lapsia ni ...et on jollain tavalla kartalla et mitä siellä kotona niinkun päivittäin tapahtuu...ni et tietysti hyvä et pystyy joka päivä puhuun sinne kotiin...” (henkilökunta)

Ojoisten osastolla on sääntöjen puitteissa mahdollista käyttää omaa matkapuhelinta, jossa ei ole kameraa, koska vapaa valokuvaaminen on kiellettyä. Perinteisen soittamisen lisäksi puhelimella on mahdollista lähettää tekstisisältöisiä viestejä. Kaksi vastaajista kertoo lastensa halunneen lähettää vanhemmalleen kuvaviestejä mutta niiden vastaanottamisen kerrottiin olevan mahdotonta sellaiseen puhelimeen, jossa ei ole kameraa. Kerrottiin, että tällaiset puhelintyypit eivät tue lainkaan kuvaviestejä. Puhelimessa ei myöskään saa olla internetyhteyttä, minkä ei kerrottu olevan tarpeellista. Eräs haastatelluista kuvailee vankeusajan muovanneen omaa ajattelutapaa niin, ettei kaipaakaan haastatteluhetkellä mahdollisuutta esimerkiksi internetin käyttöön puhelimella.

”Mut kaipaanko [puhe mahdollisuudesta lähettää ja vastaanottaa kuvia] ...emmä tiä ku en kaipaa oikeen facebookiakaan...täällä on arvot menny niinku vähän erilaisiks...et ulkopuolella kun on ni siellä kaikki on niin ...hektistä --- Kaikki on riippuvaisia nykypäivänä somesta --- mut tää on ihan hyvä vaihtoehto tää että ku voi soittaa ja lähettää tekstiviestin piste...”

Suljetussa vankilassa ei ole mahdollisuutta käyttää omaa puhelinta, eikä sinne ole mahdollisuutta myöskään soittaa vankilan ulkopuolelta. Tämän koettiin vaikuttaneen erityisesti yhteydenpitoon lasten kanssa. Ne vastaajat, joilla oli kokemusta suljetun vankilan puhelinyhteydestä lastensa kanssa, kokivat Ojoisten osaston oman puhelimen käyttömahdollisuuden merkittävän parannuksena yhteydenpitoon. Yksi vastaajista kuvasi puhelinyhteyden suljettuun vankilaan olleen hyvin minimaalista. Ojoisten osaston vangit maksavat itse puhelimen käytöstään, sillä palkalla, minkä he saavat rangaistusajan suunnitelmaan kirjatulla työ- tai opiskeluelvoitteella. Puhelimen liittymätyyppiä ei ole säädelty. Puheluiden ja viestien vastaanottaminen etenkin omilta lapsilta koettiin merkittäväksi asiaksi.

”...että kun aattelee et mä oon ollu kivitaloissa reilu vuoden...Sehän oli aivan katastrofaalista...Eihän siellä pystynyt niin vain soittelee tai pysty, mutta oli se hankalaa...Mulle ei voinut ikinä soittaa ja jos oli jotain tähdelistä asiaa niin ei pystynyt mulle soittaa, ne joutu oottaa mun soitto --- Mullaki on tässä Saunalahti, mut se on rajattu halvemmaks vaan tiettyihin liittymiin, yllättävää kyllä niillä mun kavereilla ei oo kellään sitä liittymää. Se tarkoittaa jos mä soitan niille niin mä maksan ihan normi taksan. Mutta poika ja tyttö soittaa mulle ja niillä on se rajoittamaton liittymä...”

Nykyaikana nuoret käyttävät perinteisten puheluiden sijaan mieluiten viestitoimintoja varten luotuja sovelluksia. Vaikka perinteiset tekstiviestit eivät olekaan siviilissä suosittu yhteydenpitomenetelmä, vankilasta käsin viestiliikenne nähtiin erityisesti esiteini-ikäisten lasten kanssa merkittäväksi ja tärkeäksi yhteydenpitomenetelmäksi.

”Pojan kanssa se on enemmän viestittelyä...et kyl mä niinku laitan joka aamu viestiä ja reenejen jälkeen se soittaa aina tai itte...mutta aika vähän sillei puhutaan. Mutta tietty sitte kun nähdään niin puhutaan...Aika vahva side ollut pojan kassa... Ku ollaan joskus kahestaanki asuttu sen kassa niin kyllä se hyvin toimii...”

Vanki-isät pyrkivät pitämään lapsiinsa kertomansa mukaan joka päivä yhteyttä. Kokemus lapsen puhelimesta viihtymisestä vaihteli vastaajien mukaan. Toisinaan puhelut jäävät lasten kanssa lyhyeksi mutta niillä on suuri merkitys vanki-isälle vanhemmuuden toteuttamisen ja lapsen arjessa mukana olemisen kannalta.

”No sillei että mä aamuisin nyt soitan yleensä...jos mä oon tuolla koulussa...niin pystyn soittaa yleensä kahdeksan aikaa...jos se [kouluikäinen lapsi] menee kouluun tai menee se kouluun, sit illalla soitetaan. Mut se on vähän huono olee puhelimesta...ettei se hirveesti...Se vastaa siihen...no mä lopetan...ettei se hirveesti jaksaa olla siinä...joskus sit juttelee pitkäänkin mutta aika huono se on vähä puhelimesta juttelee...”

Eräs haastatelluista kuvaili puhelinyhteyttä lastensa kanssa terapiaprosessina. Haastateltava kuvaili itselleen haasteelliseksi tunnetasolla fyysisen poissaolon lastensa arjesta. Vanhemmuuden ja isyyden roolit olivat vastaajalle merkittäviä ja lasten kanssa pidettävän yhteydenpidon kerrottiin auttavan vankila-arjessa jaksamiseen ja lapsista erossa olemisen aiheuttamaan ikävän tunteeseen.

”Ja jutellaan sit mitä milloinkin, sanotaan nyt näin et kyllä me se tunti vähintään puhutaan...Puhutaanko me yhtä kyytiä vai muutamassa osassa ni tunti tulee ainaki juttelu... Siinä kerkee käydä päivän jutut ja edellisenki vaikka ne onki varmaan puhuttu, tulee puhuttuu moneen kertaan... --- Saat samat jutut kuulla monta kertaa, mut se on tätä tietynlaista onko se nyt

terapiaprosessia tai jotain semmoista... Mulle se on vaan ku kuulen toisen äänen ja on tavallaan niinku läsnä...”

Puhelinyhteys on haastateltujen mukaan keino pitää yhteyttä myös puolisoon. Neljällä viidestä haastatelluista on puoliso, jonka kanssa he kertovat pitävänsä puhelimitse yhteyttä päivittäin. Puolison kanssa kerrottiin olevan mahdollisuus puhua puhelimessa yhteiseen arkeen ja lapsiin liittyviä asioita. Ojoisten osastolla mahdollisen puhelinyhteyden kerrottiin kahdessa haastattelussa olleen merkittävä parisuhteen syvemmän keskusteluyhteyden aktivoitumisen kannalta. Vankeusrangaistuksen aikana oman menneisyyden pohtimiseen sekä tulevaisuuden haaveiden ja suunnitelmien reflektointiin kerrottiin olevan sellaista tärkeää aikaa, jota ei menneisyyden valintojen täyttämässä elämässä ollut.

”...ja täällä nyt voi koskavaan soittaa tai laittaa viestii. Paljon me me siis soitellaan aina kun töistä tuun, sit käyn jossain salilla tai lenkillä ja taas soitetaan ja lapsien kans juttelee kans puhelimessa paljon...”

Perinteinen kirjeiden ja korttien lähettäminen ovat saaneet väistyä Ojoisten osastolla yhteydenpitomenetelmänä puhelimen käyttöoikeuden vuoksi. Suljetussa vankilassa osa haastatelluista on käyttänyt aktiivisesti kirjepostia. Eräs haastatelluista kertoi puolisonsa suorittavan omaa vankeusrangaistustaan toisessa vankilassa. Molempien ollessa suljetussa vankilassa aiemmin kirjeisyhteys oli aktiivista ja kirjeiden määrä kasvoi suureksi.

”...alkuvaihees ku oltiin...niinku toisissa talois nii tuli niinku...ku ei voinu soittaa toiselle niin tuli kirjoitettuu... Mulla on monta pahvilaatikollist niitä kirjeitä...”

Vankeuslain asetuksen (2015/548, 6:42 – 43§) mukaan vangin on mahdollista käyttää sähköpostia tai internetiä selvityksen jälkeen, vain tärkeästä syystä. Näiden käyttöön voidaan vankilan valvontahenkilökunnan harkinnan mukaisesti myöntää lupa määräaikaisena tai toistaiseksi voimassa olevana. Asetuksen mukaan on mahdollista säädellä, koskeeko yhteydenpito yhtä vai useampaa henkilöä. Laitoskohtaisesti käytännöt eroavat valvonnan osalta. Vuonna 2016 sähköpostin vastaanottamista koskevaa lainsäädäntöä on muutettu siten, että vankilassa on aina mahdollista vastaanottaa tekstimuotoisia sähköpostiviestejä huolimatta siitä, mitkä ovat vankilan turvallisuuskäytännöt.

Henkilökunnan haastatteluissa nousi esiin vankeusrangaistusta suorittavien mahdollisuudesta pitää lähisuhteita yllä internetyhteyden vaativan Skype-sovelluksen avulla. Käytännössä tätä mahdollisuutta tarjotaan ja sitä käyttävät eniten vankilan ulkomaalaisvangit, joilla ei ole mahdollisuutta saada läheisiään tulemaan tapaamisiin joko lainkaan, tai äärimmäisen harvoin. Ojoisten osastolla ulkomaalaistaustaisista vangeista merkittävä osa on Suomen naapurimaista.

” mikä on kehittynyt ja kehitteillä enemmän niin on ollu toi skype - mahdollisuus, varsinkin näille ulkomaalaisvangeille --- jos mä lasken täl hetkel... kun meillä on tollanen 35 vankia joista kymmenkunta on ulkomaalaisia --- et kun miettii heitä ja heidän sitä yhteydenpitoa...niinkun kotiin, perheeseen, läheisiin, jos he on niinkun täysin toisella puolen maapalloo... ni se on tosi hieno juttu, et heillä on mahdollisuus skypeen välityksellä olla yhteydessä... ” (henkilökunta)

Haastatelluista viidestä suomalaistaustaisesta vangista yksi kertoo anoneensa ja saaneensa luvan Skypen käyttöön, mutta ei ollut käytännössä sitä kokeillut.

6.4 Läheisten tapaaminen

Läheisillä on mahdollisuus vieraillla Ojoisten osastolla kahdentoista ja iltapäivä kahden välillä lauantaisin ja sunnuntaisin, luvan saatuaan. Aikarajoitteisten tapaamisten lisäksi vankilassa on mahdollisuus järjestää pidempiä perhetapaamisia, joiden tarkoituksena on muun muassa vanhemmuuden vahvistaminen ja ylläpitäminen vankeuden aikana. Vankeusrangaistusta suorittavan on anottava hyvissä ajoin etukäteen tapaamislupaa, jossa hän nimeää tapaamaan tulevat vierailijat. Vain vangin nimeämällä läheisillä on oikeus saapua tapaamiseen ja jokaisen saapuvan henkilöllisyys tarkistetaan vankilan henkilökunnan toimesta ennen tapaamistilannetta. (Rikosseuraamuslaitos 2017.) Lasten ja puolison lisäksi Ojoisten osaston henkilökunta kertoi tapaamisten olevan mahdollisia myös esimerkiksi ystäville. Rikosseuraamuslaitoksen yleisenä tapaamiskäytäntöjen periaatteena on sellaisten ihmissuhteiden tukeminen, jotka tukevat rikoksettomuuteen ja päihitteettömyyteen tulevaisuudessa.

*”Meillä saattaa käydä sitte sisaret...kummitädit tai kummilapset...tai sit täl-
laset läheiset ystävät, joiden tiedetään et tukee sitä ihmistä sitte jat-
kossa.”(henkilökunta)*

Haastatellut vankeusrangaistusta suorittavat ovat kotoisin eri puolilta Suomea ja näin olen tämä vaikuttaa myös heidän lähisuhteidensa ylläpitoon. Tapaamisiin kuljetut matkat vaihtelevat kymmenestä kilometristä useihin satoihin kilometreihin. Lapsitapaajat voivat saapua tapaamisiin lähivanhemman, sukulaisen tai esimerkiksi lastensuojeluviranomaisen saattamana. Lähtökohtaisesti suositaan rikoksettomien lähisuhteiden ylläpitämistä, mutta tapaamisiin ei ole Ojoisten osastolla nähty tarpeelliseksi rajoittaa tulijoita. Kuluvan viikonlopun mahdolliset tapaajat on Ojoisten osaston sääntöjen puitteissa ilmoitettava viimeistään torstaina kirjallisena henkilökunnalle.

”Mä en ainakaan muista et ikinä ois ollu mitään kielto sillai et jotain ei saa tavata... että vangit jättää aina torstaisin kello 21: een mennessä tapaamislapun missä on ketä mahdollisesti viikonloppuna on tulos tapamaan ja täällä se laitetaan sitte koneelle ja tiedot faksataan eteenpäin...”
(henkilökunta)

Henkilökunnan haastatteluissa nousi esiin tapaamisten tapahtuvan väljän valvonnan periaatteella, joten tapaamistilassa ei ole kokoaikaisesti valvontaa. Vartija käy tapaamistilassa satunnaisia kertoja tapaamisen aikana tarkistamassa, että tapaaminen sujuu kaikkien kannalta mielekkäästi. Henkilökunta tarkistaa tapaajien henkilöllisyyden tapaamiseen saavuttaessa ja ohjaa tapaamistilaan. Samanaikaisesti on mahdollisuus silmämääräisesti varmistaa, ettei tapaaja saavu tapaamiseen esimerkiksi päihtyneenä. Haastatteluissa tuli ilmi, ettei henkilökunnalla ole oikeutta puhalluttaa tai muutoin tarkistaa tapaajien tavaroita. Elektroniikkalaitteet pyydetään tapaajilta jättämään autoonsa tai henkilökunnan tiloihin ennen tapaamistilaan menemistä. Tätä perustellaan vankilan järjestyssäännöillä.

”Siellä [tapaamistilassa] ei oo tavallaan vartija --- Ku se tapaaja tulee tänne ni häneltähän vaan katsotaan henkilötiedot, että hän on se joka sanoo olevansa... ja hän jättää tavarat tänne tavattavalle et jos hänellä on jotain tuotavaa... ni jättää ne tohon toimistoon ja näytetään paikka jos ei oo aikasemmin käyny ettei tiedä missä tapaaminen on...” (henkilökunta)

Haastatelluista viidestä vankeusrangaistusta suorittavista neljä hyödynsi viikonloppujen valvomattomia tapaamisia. Kolme heistä kertoi lastensa käyvän, mahdollisen puolison lisäksi, viikonlopun tapaamisissa ja yksi kertoi viikonlopun tapaamisten olevan hänen ja puolison väliselle yhteiselle ajalle. Yksi kertoi hyödyntävänsä läheisten tapaamisten suhteen mieluiten toisen vankilan tapaamistiloja sekä loma-aikoja ja poistumislupia. Hän perusteli valintaansa tämän hetkisten Ojoisten osaston tapaamistilojen soveltumattomuutena lapsille.

Lapsen saapuminen vankilan tapaamiseen näyttäytyi sekä henkilökunnan että vankeusrangaistusta suorittavien haastatteluissa haasteellisena. Pitkät välimatkat ja pitkäkestoiset tuomiot ovat saattaneet etäännyttää lasta vanhemmastaan, jolloin lapsi tarvitsee aikaa ja monia tapaamisia ennen kuin ne ovat molempien kannalta mielekkäitä. Eräs vanki-isä kuvaili haastattelussa lastaan ujoksi Ojoisten osaston viikonlopputapaamisten alkuvaiheessa. Hänen lapsensa vaati monta tapaamiskertaa ennen kuin vuorovaikutus alkoi sujua. Tämä oli ollut isälle aluksi haastavaa ja turhauttavaa. Tapaamisten lisäksi lomaoikeuden saaminen oli mahdollistanut vanhemmuuden toteuttamista lapsen luontaisessa ympäristössä. Lapsen tapaaminen kotona oli helpottanut lopulta lapsen viikonlopputapaamisiin saapumista. Kyseinen isä kuvaa alkuvaiheen tapaamisen haasteiden yhdeksi syyksi sitä, että lapsi oli aiemmin käynyt tapaamassa häntä suljetussa vankilassa, josta lapsella oli huonoja kokemuksia.

”...no kyllä se sillei...nyt mä oon vähän [yhteyttä lapseen] saanut kun oon lomille päässy...mutta nyt kun en lomille päässy aluks...Nii ohan se niin ku jos näät kerran kuussa niin välttämättä... Jos nytkään ei olis lomat auki, nii kyllähän se on vähän hankalaa, ku sä näät kerran kuussa lasta...nii jos on viis- kuus vuotias lapsi, niin kyllä se on aina vähän sillei ujona ja siinä menee tunti-kaks ennen kuin niinku se on oma ittensä. --- Se menee sillei... Ja tässäki ku mä tulin tuolta kivitalosta ja tässä viikonlopun tapaamisessa näin sitä [lasta], niin kyllä ne muutama ensimmäinen tapaaminen meni sillei, että loppu puolituntia se oli oma ittensä ja sillei...”

6.4.1 Kokemuksia tapaamistiloista Ojoisten osastolla

Tapaamistila on käytännössä nykyään samassa tilassa, jossa vangit ruokailevat. Samassa tilassa voi olla useita tapaajia yhtäaikaisesti, sekä aikuisia että lapsia. Nykyisessä tapaamistilassa kerrottiin olevan mahdollisuus kahvinkeittoon ja vankeusrangaistusta suorittavan tuomaan välipalan nauttimiseen. Kesäaikaan viikonloputapaamisessa on mahdollisuus hyödyntää ruokalarakennuksen välittömässä läheisyydessä olevaa grillipaikkaa, jolloin tapaamisen voi toteuttaa ulkotiloissa. Useat haastatelluista kuvasivat tapaamistiloja, erityisesti sisätiloja nykyisillään levottomiksi ja virikkeettömiksi lapsia ajatellen. Tiloja kuvailtiin myös kolkkoina ja tylsänä. Tapaamistilassa istutaan pöytien ääressä jakkaramallisilla tuoleilla, joiden kuvattiin vaikuttavan lasten viihtyvyyteen. Levottomilla lapsilla kuvailtiin olevan paikallaan pysymisen haasteita ja vankivanhempien näkökulmasta lasten viihdyttäminen nykyisessä tilassa koettiin haasteellisena.

”Mut ei nyt oikeestaan noita viikonloppu tapaamisia ole käytetty, ku ei siellä oo oikein mitään tekemistä. Ei sinne jaksa raahata lapsia --- Et kesällä se on ihan ok et kesällä tossa on grillikatos ja tommosta mutta tälle talvisen ei kyllä oo oikein. Ku jossain ruokalassa jossa ei oo edes satukirjoja tai mitään niin se on tosi kova. Emmä jaksa sinne edes mitään kymmen vuotiasta raahata ku ei sillä oo siellä mitään tekemistä, ni ei se tykkää siellä olla...”

Yksi haastatelluista kertoi olevansa tyytyväinen Ojoisten osaston nykyisiin tapaamistiloihin. Hänen lapsensa ovat jo kouluikäisiä, eikä hän kokenut tapaamisiin vaadittavan lisää aktiviteettejä. Hän perusteli aktiviteettien vievän tilaa yhteisen ajan merkitykseltä ja koki, että kouluikäiset lapset voivat viihtyä tapaamistiloissa niiden nykyisessä muodossaan.

”No on siinä vähän, jotain pystyy mut toisaalta tarviiko sitä aktiviteettiä hirveesti...sitä ollakkaan ku tulee kattomaan...äkkii siinä se idea karkaa... Sit kun on niin paljon kaikkee muuta nii se onki hups nyt joutuu lähtee kotiin. Miten kukin ajattelee sen asian. Mää ainaki aattelen näin jos on hirveesti tekemistä niin aika menee niin nopesti kun se et juttelee kaikemaailman asioita. Meillä menee hyvin noinki...Ollaan kahvit juotu ja muksuille limut ja vähän tämmöstä...”

Kokemukset tapaamistiloista vaihtelivat vastauksissa aikuisten tapaamisten suhteen. Kokemuksiin vaikuttavia tekijöitä olivat aiemmat vankeustuomiot ja niiden suorituspaikat. Suljettuihin vankiloihin verrattuna mahdollisuus viettää tapaamisaikaa ulkona monelle vastaajalle merkittävä asia. Tästä kertoo grillausmahdollisuuden esiin nouseminen useissa haastatteluissa, vaikka haastatteluhetkellä on talvikeli.

”No onhan toi et ei tossa oikein lapselle oo...se kaks tuntia kestää nii ei siin talvella varsinkaan pysty mitään tekee...mutta muutenhan se on ihan hyvä ollaan siellä ruokalassa... ja siellä [pihalla] voi grillata...Kyllä mun mielestä...emmä osais...kyllä täällä on aika hyvin noi järjestetty...emmä vois parempaa keksiä näissä olosuhteissa, et vois järjestää...”

6.4.2 Perhetapaaminen

Perhetapaamisten merkitys nähdään suurena erityisesti lasten ja vanhemmuuden tukemisen kannalta. Perhesuhteiden vankeudenaikaisella ylläpidolla katsotaan olevan merkittävä rooli uusintarikollisuuden ehkäisemiseksi ja yhteiskuntaan integroitumisen kannalta. Vankeusrangaistuksella on väistämättä vaikutuksia vanhemmuuden roolin toteuttamiseen ja perhedynamiikkaan, koska toisen vanhemman poissaolo arjesta on konkreettinen. (Enroos 2012, 46.) Hankkeiden ja lainsäädännön myötä rikosseuraamusalalla kehitetään jatkuvasti käytäntöjä erityisesti lapsitapaajia ajatellen. Vankeuslain asetus (2015/548, 6:45§) säätelee lapsen tapaamisen mahdollistamisesta ilman rakenteellisia esteitä, jolloin lapsella on mahdollisuus päästä esimerkiksi halaamaan vanhempansa. Lapsen edun huomioiminen tapaamisissa on kirjattu vankeuslain pykälän lisäksi myös lastensuojelulakiin. Tapaamiskäytännöt eroavat laitospohjaisesta tilojen asettamien mahdollisuuksien puitteissa.

Perhetapaaminen poikkeaa Ojoisten osastolla normaalista viikonloppuisin tapahtuvasta valvomattomasta tapaamisesta muun muassa valmisteluiden osalta. Haastattelujen toteuttamisen aikaan keväällä 2018 Ojoisten osaston perhetapaamiset järjestettiin konkreettisesti lyhyen ajomatkan päässä Vanajan naisvankilan perhetapaamistiloissa. Perhetapaamiseen saapuvat läheiset ohjataan saapumaan perhetapaamiseen Vanajan yksikköön ja Ojoisten osasto järjestää tai suunnittelee kuljetuksen vankeusrangaistusta suorittavalle. Vanajan vankilan perhetapaamistiloja käyttävät Ojoisten osaston vankeusrangaistusta

suorittavien perheiden lisäksi Vanajan osaston naisvankien perheet. Henkilökunnan haastatteluissa niiden kerrotaan olevan ahkerasti varattuja.

Perhetapaamisia hyödynnetään pääosin parisuhteen ja vanhemmuuden ylläpitämiseen ja ne suunnitellaan yhteistyössä vankeusrangaistusta suorittavan kanssa yksilöllisesti. Viikonlopputapaamisten toteuttaminen on käytännössä mahdollista vankeusrangaistuksen suorittamisen alkaessa Ojoisten osastolla, perhetapaamisten suhteen nähdään merkittäväksi pohjatyon tekeminen. Vankeusrangaistusta suorittavalta edellytetään perhetapaamisten toteuttamiseksi huumeseuojen antamista, koska perhetapaamiset eivät ole viikonlopputapaamisten tapaan valvottuja. Yhdessäkään haastattelussa ei nostettu esiin perhetapaamisvalmisteluiden järjestelyiden tuottaneen negatiivisia kokemuksia.

”Sit on toki perhetapaamisvalmistelu... on...kulkemalla seulalla eli se tarkoittaa ehkä vankeuslain pohjalta puhutaan läheisistä ja silloin ehkä se rangaistusajan suunnitelma on siinä pohjalla ...et ketä läheisiä rikoksettomia, päihteettömyyttä tukevia suhteita lähetään tukemaan. Ja vankeusaikana syntyneet suhteet on kaikista ongelmallisempia eli sitte toisesta vankilasta löytyy se tyttöystävä tai --- Mut sit aina ku lähdetään tekemään viranomaispäätöstä, esimerkiks perhetapaamisesta, valvomattomasta tapaamisesta ni siin on tiukempi seula.”(henkilökunta)

Toisinaan pitkien vankeusaikojen aikana perhetilanne on voinut muuttua monin tavoin uuden parisuhteen tai syntyvän lapsen myötä. Lasten tilannetta kuvaillaan henkilökunnan haastatteluissa myös hyvin moninaiseksi. Vankilasta käsin tehtävän perhetyön haasteena on siviilissä tehtävä yhtäaikainen lastensuojelutyö, jolloin perhetapaamisten järjestäminen vaatii enemmän suunnitelmallisuutta.

Toimiva perhe on voimavara paitsi vankeusrangaistusta suorittavalle, myös vankilan ulkopuolella eläville perheenjäsenille. Usein siviilissä perheen tukena on useita sosiaalialan ammattilaisia, mikä edellyttää yhteistyötä moniammatillisissa verkostoissa, esimerkiksi lastensuojelun kanssa. Tiiviillä yhteistyöllä vankila- ja siviiliviranomaisten kanssa voidaan parantaa perheiden tilanteita. Käytännössä parhaimpaan lopputulokseen voidaan päästä verkostopalaverien kautta, joiden koollekutsujana on työntekijä joko vankilasta tai

siviilistä. (THL 2016.) Vankilasta käsin tehtävä perhetyö sisältää yhteydenottoja perheenjäseniin ja viranomaisiin. Kaiken perhetyön perustana on vankeusrangaistusta suorittavan oma tahto ylläpitää perhesuhteitaan ja vahvistaa niitä.

”Sit toki, ku lähetään valmisteleen perhetapaamisia, ni kyllähän me otetaan sit jo selvää tavallaan siitä, et keiden kanssa vanki halua perhetapaamista. Sit soitellaan sinne läheiselle ja koitetaan niinku löytää sopivaa aikaa heille molemmille et pääsevätkö työstä ja koulusta ja miten se on mahdollista. Ja mitottamalla tapaamisia sitte eri mittaisiksi, mitä se sitte jonku lastensuojelucasen pohjalta ku että kuinka paljon sieltä lastensuojelulaitoksesta esimerkiksi on mahdollista olla täällä vai pitäskö vangin sit siirtyä tapaamaan lastaan sinne lastensuojeluun --- et ku perheit on niin tavattoman erilaisia ni se tuki on jokaisen perheen kohdalla mietittävä aina erikseen.” (henkilökunta)

Perhetapaamisia valmisteltaessa Ojoisten osaston perhetyön ohjaaja on yhdessä vankeusrangaistusta suorittavan kanssa puhelinyhteydessä perheeseen. Mikäli vankeustuomio on pitkäkestoinen, on tärkeää pohtia ennen tapaamisen järjestämistä, konkreettisesti lapsen nykyistä elämäntilannetta ja mahdollisia reaktioita yhteydenottoon. Ennen perhetapaamisen toteuttamista pohditaan yhdessä, mitä perhetapaamisessa voi konkreettisesti lapsen kanssa tehdä. Joskus vankivanhemmalla saattaa olla mielikuva ikäistään paljon nuoremasta lapsesta, mikäli hän on ollut pitkään pois lapsen arjesta.

”...pohtimalla ääneen, et mitä kenties tapahtuu...kun mietitään sitä tapaamista ja et mikä se vastaus saattaa olla siellä langan päässä --- Perhetapaamisissa on... et jos on ollu pitkää taukoa tai sit elvytetään sitä tapaamista täällä, ni silloin treenataan sen vangin kanssa sitä, et mitä siin tapaamisessa tapahtuu ja miten siin voi rentouttaa sitä tunnelmaa. Ennen kun sitä ensimmäistä valvomatonta tapaamista järjestetään...ni siinä mietitään aika paljonkin sitä, et mitä se sulle tarkoittaa ja mitä se mahtaa tarkoittaa ehkä sille lapselle tai puolisolle...” (henkilökunta)

”...että välillä tuntuu, ettei vangit ees huomaa sitä et he puhuu et mullois niinkun kaksvuotias lapsi mut se saattaakin olla jo neljä. Jotenkin vähän

niinkun hävinnyt se aika siitä, et se lapsi oikeesti kasvaa koko ajan siellä kotona, jos ei siellä arjessa olla läsnä.” (henkilökunta)

Vankilan henkilökunta joutuu pohtimaan perhetapaamisia järjestäessään perheen ja vankeusrangaistukseen tuomitun välistä suhdetta myös siitä näkökulmasta, onko tapaaminen molemminpuolisesti turvallista. Kiistanalaisia tilanteita luovat esimerkiksi aiempien rikosten tai väkivallantekojen kohdistuminen omaan perheenjäseneseen. (Enroos 2012, 62.) Ojoisten osastolla väkivallan puheeksi ottaminen on automaatio perhetapaamisia järjestettäessä. Aiheen yhteisen pohdinnan koetaan olevan merkittävä turvallisuutta lisäävä tekijä, niin vankeusrangaistukseen tuomittujen kuin heidän läheistensä kannalta. Vaikeiden asioiden esiin nostaminen ja niistä keskusteleminen ennen tapaamisen alkamista lisäävät molemminpuolista luottamusta ja turvallisuutta.

Ja sit tavallaan...meillä puhutaan meidän valvomattomista tapaamisista väkivallattomina tapaamisina. Et me otetaan se mahdollinen väkivallan uhka siellä puheeksi. Siellä voi olla puoliso, kehen se väkivalta on aiemmin kohdistunu ja sillon me mietitään et onko riskiä tavata valvomattomasti vai pitäskö se olla valvottuna. Meidänkin tapaamisohjeissa on kirjoitettu jo, et jokainen voi kohdata väkivaltaa ja mitä siin tapauksessa teet perhetapaamisessa, jos se riita äityy siellä väkivallaksi. Ja mä yleensä soitan ensimmäisten tapaamisten yhteydessä niille tapaajille, useesti niille etähuoltajille jos se lapsi on tulossa ja kerron vähän meidän tapaamiskäytännöistä. Ja sitten niitten puolisoitten kans käydään se väkivallattomien tapaamisten litania, et miellä on väkivallattomat tapaamiset ja jos siellä riita äityy väkivallaksi, ni sä voit keskeyttää tapaamisen soittamalla meidän päivystykseen. Ja sit siihen perustuen meillä on eri ilmoittautumisajat vangeille ja tapaajille. Eli halutaan, et se tapaaja pääsee rauhassa asioimaan henkilökunnan kanssa ja viestimään siinä että jos siellä on jotain pielessä. Tai sit et kaikki ok, me jatketaan tapaamisia et pelkästään vaan ilmoittaudun. Mut halutaan sekä vangille että tapaajalle oma ilmoittautumisrauha, ku saattaa olla että se tapaaja on alkanut käyttäytyyn ahdistavasti. Tai sit se siviili, et siellä on jotain perheväkivaltatilanteita ollu ni... (henkilökunta)

Ojoisten osastolla pyritään yksilökeskeiseen, joustavaan työskentelyyn yhdessä vankeusrangaistusta suorittavan kanssa. Neljä viidestä haastatelluista kokee perhetapaamisten järjestelyn olevan hyvää ja joustavaa. Erityisesti lasten tapaamisen järjestely koettiin hyväksi, joustavaksi ja henkilökunnan koettiin ottaneen lapsen tarpeet hyvin huomioon.

”...no on se nyt, mä oon ollu aikapaljon vankiloissa jonku kymmenisen vuotta, nii tota ei missään muualla oo järjestetty näin hyvin näitä tapaamisia...ja sillei... Täällä on vähä sillei joustoo jonku verran et jos mä nyt sanon et pääsee useemmi tulee, niin kyllä nää [henkilökunta]on kans tullu vastaan...Varsinki tossa lapsen tapaamisessa ne on menny tosi hyvin...”

Perhetapaamisten kesto vaihtelee yksilöllisesti, ottaen huomioon vankeusrangaistusta suorittavan lisäksi tapaamiseen saapuvien lasten tilanteet. Pääosin perhetapaamisia myönnetään kahdesta kolmeen vuorokaudeksi kerrallaan ja niitä on mahdollista järjestää kaikkina viikompäivinä tapaamistilojen ollessa käytettävissä. Yksi vankeusrangaistusta suorittavista kuvaili perhetapaamisia olevan suhteessa liian vähän.

”Ne on kerran kuukaudessa kaks vuorokautta. Niitähän on aika vähän...Mä veikkaan että ne on tällä hetkellä suomen avotaloista paskimmat p:t siis... --- Ja sitte kun täällä lomat aukee niin se on sit sen kaks vuorokautta kuukaudessa --- Mulla on toinen lapsi syntynyt siinä ajassa ku mä oon ollu vankeudessa --- Mä oon kuitenkin saanut semmosen käsityksen et siellä on koko ajan huoneita tyhjänä ja varaa olis nähdä enemmän. Ku on tommosia pieniä lapsia alle kaks vuotiaitakin nii se olis aika hyvä ...jos olis mahdollista olla enemmän perhetapaamisissa, kun kaks vuorokautta kuukaudessa. Niin se on mun mielestä aika vähän...”

Vanajan perhetapaamistiloihin jokainen haastatelluista vankeusrangaistusta suorittaneista ilmaisi tyytyväisyytensä. Miljööstä kuvailtiin monin sanankääntein kodinomaiseksi ja viihtyisäksi.

”Kun mä oon enskertalainen nii mulla ei oo vertailukohteit, mutta mä voin melkein hyvällä omalla tunnolla sanoo...et on tää parhaita avovankiloita mitä on... --- Mulla pyörii perhetapaamiset joka kolmen viikon välein Va-

vanajan naisten vankilaan. Eli siellä on puutalo... jossa on neljä huonetta...perjantaista sunnuntaihin on normaali perhetapaamis aika...perjantaina kello seitsemäntoista se alkaa ja sunnuntaina kello viisitoista loppuu...Mulla on mahdollisuus hakee lapset omalla autolla sinne ja viedä lapset kotiin...Se taas sitte edesauttaa mua ja tietenkin sit mun äitiä ettei tarvii tuoda niitä lapsia..."

Yksi haastatelluista käytti Vanajan perhetapaamistiloja perhetapaamisiin vaimon kanssa ja koki aikuisten kesken tapaamiset siellä kodinomaisiksi. Myöskin tapaamisten suunnittelun henkilökunnan kanssa omalla kohdallaan hän oli kokenut toimivaksi ja joustavaksi.

"...ku mä mietin näihin vaimon kanssa sitä tapaamista nii sehän on tosi hyvä, siellä on oma asunto tavallaan --- vähän niinku jollaki mökillä olis, sinne pääsee saunaan ja kaikki tämmöset --- ei oo mitään ongelmia ollut, me ollaan aina sen perhetyöntekijän kanssa suunniteltu ajoissa ja sit ne on menny sen mukaan. Ja niissäkin välillä tulee jotain muutoksia et tapaaja pääse tulee niin on saatu hyvin sovittuu..."

6.4.3 Poistumisluvat

Vankeuslain asetus (2015/548, 8:47§) määrittelee tärkeistä syistä anottavista poistumisluvista. Käytännössä poistumislupia on mahdollisuus myöntää vankeusrangaistusta suorittavan anomuksesta, josta selviää poistumisluvan tarkoitus, kesto ja tarkka oleskelupaikka. Ojoisten osastolla poistumislupia käytetään toisinaan perhesuhteiden ylläpitämiseen muun muassa lapsen tärkeän juhlan vuoksi tai perhetapaamisiin sellaisissa tilanteissa, joissa tapaamista ei ole mahdollisuus inhimillisesti järjestää Ojoisten osaston tai Vanajan vankilan perhetalon tiloissa. Perhetapaamisen toteuttaminen kotiooloissa vaatii perustellut syyt.

"Lain mukaan sinne tuli lisäys tästä niinku lähisuhteiden ylläpidosta ni joissain Suomen vankiloissa ei oo niin hyviä perhetapaamistiloja kuin meillä. Ni sillon käytetään niin sanottuja tärkeen syyn poistumislupia perhesuhteiden ylläpitämiseen ni sillon vanki saa poistumisluvan tärkeestä syystä. Menee sinne kotiin tapaamaan perhettä. Ja sitähan meidän

vangit koko ajan tässä kyselee et saanko mä lisäksi tapaamiset kotiin. Ne on lyhentänyt sen ajatuksen siihen, et he menee perhetapaamiseen kotiin mut eihän se oo valvottua tai millään tavalla...Sen poistumisluvan ehdot siinä täytyy täyttää...mut me aina perustellaan sitä sillä, et meillä on niin hyvä perhetalo missä perhetapaamisia järjestetään. Täytyy olla hyvin perustellut syyt et miksi se perhetapaaminen toteutetaan kotiooloissa. (henkilökunta)

Toisinaan perhetapaamisiin hyödynnettäviä poistumislupia arvioidaan lapsilähtöisesti yhdessä lapsen kanssa työskentelevän tahon kanssa. Esimerkiksi lapsen tapaamisten järjestämisvelvoite valvotusti lastensuojelutoimen taholta tuottaa haasteita, joihin pyritään moniammatillisessa yhteistyössä etsimään kaikille osapuolille inhimillisin ja toimivin ratkaisu.

”Mut ite ne, ulkopuolella ne tapaamiset, ni ne on hyvin perhekohtaisia. Että minkälainen se lastensuojelutilanne on. Onko tiettyjä tapaamispaikkatapaamisia tai joskus on saatettu käyttää... tai on tehty sopimus kaupungin valvottuun tapaamispaikkaan joko valvotuista tapaamisista tai tuetuista tapaamisista. Ja sitten mikäli vankila pystyy järjestään niin et siellon se tuki ja valvonta niinkun järjestettynä mut eihän meistä riitä tavallaan niitä tapaamisia valvomaan. No sitten, lasten tilanteet on hyvin erilaisia. Että tänne tullaan kuitenkin koko maasta ettei tulla välttämättä tästä lähiseudulta. Et aina tänne pitää kattoo jokainen perhe erikseen. (Henkilökunta)

6.4.4 Lomat

Vankeuslain asetus (2015/548, 3:15§) rangaistusajan suunnitelmasta sisältää määräyksen rangaistusajan päättymisen edellyttämän vapauttamissuunnitelman toteuttamisesta. Inhimillinen ja yksilöllinen vapauttaminen mahdollisesti pitkäkestoisen vankeusajan jälkeen edellyttää suunnitelmallista vapauttamista, johon sisältyy lomaoikeuden alkaminen. Lomaoikeuden tarkoituksena on valmentaa vankeusrangaistuksen jälkeiseen tulevaisuuteen siviilissä ja mahdollistaa siihen liittyvien velvollisuuksien hoitaminen. Inhimillisesti ajatellen loma-aika on merkittävässä roolissa perhesuhteiden vahvistamisen kannalta, mikä

nousi jokaisessa vanki-isän haastattelussa esiin. Haastateltavat isät kuvailivat lomaoikeuden alkamista hyväksi asiaksi, etenkin lastensa kannalta. Lomaoikeus myönnetään yksilöllisesti rangaistusajan suunnitelman mukaisesti, vankilan ulkopuolella vietettävää aikaa asteittain pidentäen. Enintään lomaoikeus on kestoltaan täydet kolme vuorokautta, jotka on mahdollista sisällyttää kahden kuukauden aikana käytettäväksi eripituisissa aikajaksoissa. Käytännössä kolmen vuorokauden lomaoikeuden voi suunnitella pidettäväksi pienimmillään kahdentoista tunnin osissa. Haastatteluissa tuli esiin lomaoikeuden hyödyntäminen sekä lasten, että parisuhteen ylläpitämisen näkökulmista.

Eräs haastatelluista on hyödyntänyt loman osittamista, mahdollistaakseen mahdollisimman paljon aikaa lapsilleen. Kyseinen haastateltava koki yöaikojen käyttämisen lom aikana olevan tarpeetonta lasten nukkuessa kyseisenä aikana. Hän kertoi haluavansa maksimoida lastensa kanssa vietetyn ajan.

”Et käytännössä mä pääsen sit joka lauantaiks sit kotiin...Mä oon sen tehdyt sillain et kahen kuukauden välein on kolme päivää lomaa, mut sen yhenki päivän voi puolittaa kahteentoista tuntiin...Silloin tulee kuus käyntiä [kotona]... Koska mä ajattelen sen sillain, et turhaa mä kulutan sitä lomaaikaa nukkumiseen... Tottakai se olis muksuille kiva et mä olisin yön kotona...mutta mun ajatusmaailma on se, että mä meen aamulla ja tuun illalla tänne takas...niin on koko päivä kumminki siellä...”

Toinen haastatelluista kuvaili ajoittavansa perhetapaamisten ja lomien ajankohdat siten, että lasten tapaamisen suhteen ei tulisi pitkiä taukoja. Ojoisten osastolla tällainen on mahdollista ja perheen tilannetta mietitään mahdollisimman lapsi- ja perhekeskeisesti.

”Mut mä oon sillai aika ajoittanut et kaikki perhetapaamiset ja lomat olis kerran viikossa tai jotain ettei tulis kahden viikon taukoo...Jos on tullu kaks viikkoo, nii sit ollaan pidetty viikonloppu tapaamiset...Mut muuten mä oon aikahyvin pystynyt ajoittaa ne [perhetapaamiset ja lomat] --- On sitte ollu esimerkiks päivän loma tai yön yli loma...et edes vähän lomaa kerran viikossa...ettei tuu semmosta kahden viikon taukoa. Ku siinä kahdessakin viikossa...kun meet lomille...niin sä oot vähän sillei ihmeissä vähän aikaa ja kun et oo tottunut [siviilielämään] niin täytyy tulla jo takas...Niin se on parempi et näkee [perhettä] kerran viikossa.”

6.5 Toimivat käytänteet ja kehitysehdotuksia

Kysyimme sekä henkilökunnan että vankeusrangaistusta suorittavien ideoita ja kehitysehdotuksia suhteessa yhteydenpitoon läheisten kanssa. Yhteydenpidon kehittäminen jakautui aineistossa selkeästi Ojoisten nykyisten käytäntöjen ja tilojen kehittämiseen sekä siihen, millaista tietoa läheisille toivottiin vankilasta ja vankeusajasta.

6.5.1 Yhteydenpito läheisten kanssa

Yhteydenpitoon puhelimitse oltiin tyytyväisiä. Moni haastatelluista kertoi kokemuksistaan suljetussa vankilassa, jossa oman puhelimen käyttö ei ollut sallittua. Tähän verraten he kokivat nykyiset puhelinkäytännöt hyviksi ja toimiviksi. Kaksi haastatelluista toi esiin, että tulevaisuudessa kuvaviestien vastaanottaminen omilta lapsilta helpottaisi yhteydenpitoa lasten kanssa. Kamerapuhelimien mahdollistumista ei koettu haastatteluissa toteuttamiskelpoiseksi lähitulevaisuudessa säännösten vuoksi. Tämän vuoksi kuvalliseen viestintään ehdotettiin Skype-yhteyden mahdollistumista kaikille Ojoisten osaston vankeusrangaistusta suorittaville, esimerkiksi henkilökunnan valvonnassa käytettävällä tietokoneella. Läheisten tapaamisen ja yhteydenpidon suhteen tärkeimmiksi koettiin puhelinyhteyden lisäksi tapaamisten ja lomien järjestyminen ja kehittäminen.

6.5.2 Tapaamiset

Yleisesti tapaamiskäytäntöihin toivottiin joustavuutta ja vankeusrangaistusta suorittavat kertoivat tapaamisten toteuttamisen suhteen luovia ideoita. Yksi haastatelluista miehistä ehdotti avoimien ovien päivää läheisille.

”Niin olishan se jos vankilassa vois olla joku avoimien ovien päivä...esimerkiksi poikaa ja vaimoa kiinnostaa ihan hirveesti et millaisessa kopissa sä siellä oikein oot, mitä sä siellä teet...et olis mahdollisuuksien mukaan avoimien ovien päivä. Vois jotenki kiertää tai jotain... Niin se ois kyl tosi jees, noi meidän kämppähän on semmosia et vois pitää pt [=perhetapaaminen] samassa kämpässäki, mutta eihän siihe tietenkään semmoseen saa lupaa... Mut vois olla mielenkiintoinen semmonen avoimien ovien - päivä...”

Tapaamisista toivottiin mahdollisuuksien mukaan lasten ja perheen näkökulmasta mahdollisimman arkielämää muistuttavia tilanteita. Nykyisten tapaamisaktiviteettien rajautuessa pöydän ääressä istumiseen ja mahdolliseen pelaamiseen, haastatteluissa nostettiin esiin toiminnallisempia tapaamismahdollisuuksia. Eräs haastatelluista ideoi tapaamisten toteuttamista tulevaisuudessa Ojoisten osaston alueella olevaan rakennukseen, jossa voisi tehdä ruokaa yhdessä perheen kanssa.

”Mulla oli vielä yks ehdotus...tosa toi valkonen parakki...mikä toi talo niin siellä on semmonen opetuskeittiö...ni jos sitä, saa ehdotuksia sanoo...et jos siellä pääsis koko perheen kanssa kokkaamaan, vaikka kerran kuussa nii sekin olis aika hyvä...Ottaa lapset mukaan ja siel kokataan ja syödään rauhasa joku muutaman tunnin...ylimääräinen tapaaminen tai semmonen...Mun mielestä ei hullumpi ja tulis se keittiö käyttöönki sieltä. Eipä sitä kukaan muu käytä sieltä --- Nii ja pysyis sisällä siinä vaikka, et siinä kokataan ja lapsille joku peli siihen...Vaikka leikkii siin samalla ja tekee hyvää, jotain ruokaa...”

6.5.3 Tilat

Haastatteluissa nousi esiin, että tapaamistilojen parantamisesta entistä lapsiystävällisemmäksi oli yhteisössä puhuttu jo aiemmin. Kysyimme haastatelluilta isiltä konkreettisia kehittämissuhteita tilojen suhteen, joita nostettiin avoimesti ja monipuolisesti esiin. Kolmen haastatelluista puoliso vieraili viikonloppuisin tapaamisissa ja tähän tarkoitukseen ruokalassa sijaitseva tapaamistila koettiin riittävänä. Kahvinkeittomahdollisuus ja tärkeän ihmisen kohtaaminen, sekä keskusteleminen kasvotusten mahdollisen kahden tunnin aikaikkunan sisällä koettiin aikuisille puitteiltaan riittäväksi.

”...ja tietenki lapsille kehitysideoita, tekemistä lapsille. Niinku mitä vois olla. Eihän ne aikuiset ihmiset tarvii mitään sen kummosempaa ku kahvikupin ja jutella niin siinä on aikapaljon...”

Kehittämisenäkökulmia tilojen suhteen nostettiin jokaisessa haastattelussa esiin, nimenomaan tapaamisiin tulevien lasten näkökulmasta. Tiloihin toivottiin lapsia varten esimerkiksi lelulaatikkoa, dvd-soitinta ja satukirjoja. Monilla haastatelluista oli kokemusta muiden vankiloiden tapaamistiloista ja ideointi pohjautui osittain niihin.

”No siin, esimerkiksi... [eräs suljettu vankila] ...oli vaikka oli suljettu talo nii lelulaatikko lapsitapaamisissa... Nii minkä tonne vois järjestää olis lelulaatikko missä on satukirjoja ja jotain leluja kuten esimerkiksi tommoselle pienelle ettei sen tarvis juosta siellä ympäri muitten pöytien ---mmmh ja yks ja puolvuotias niin se on just oppinu kävelemään ja juoksemaanki...Tai toinen justinsa et televisio ja dvdsoitin, vaikka se ei nyt meiltä mikään niin iso sijoitus ole ku meiltä lentää roskeen kokoajan televisioita ku me lähetään täältä siviiliin...Ni se ei oo mikään ongelma...”

Pelien ja lelujen lisäksi haastateltavat ideoivat piha-alueelle lapsille tekemistä. Eräs isä nosti esiin ehdotuksen keinuista ja liukumäestä, sisätilojen kehittämisen lisäksi. Hänen haastattelussaan nousi esiin, että vankeusrangaistusta suorittavat olivat ideoineet keskenään lapsiystävällisempiä tapaamismahdollisuuksia.

”...joo siis toi sama ruokailutila, missä on ruokailu. Sitä niinku vois parantella, jos mahdollista --- lapsille kaikkee... Niiku telkkari, siihen tietenkkin lastenleffoja, dvd- soitin, lasten kirjoja ja jotain lautapelejä...ja niiku tommosii...tosa ollaa mietitty kummiski että jos semmone on mahdollista niin joku tonne nurkkaan vois järjestää...jonku pienen liukumäen, pienet keinut ja ku ei tossa lapsille oo oikeestaa mitään tekemistä. Et tietysti ainut, tärkein asia on et näkee [lapsia]...mutta niin ku olis seki hyvä et olis jotain tekemistä...ku lapset juoksentelee joka paikkaan ku ei oo sillei mitään tekemistä ja halua mennä tonne johki lentopallokentälle tai...kun ei sinne sit saa mennä...”

6.6 Työntekijän rooli yhteydenpidossa

Yhteydenpito- ja tapaamiskäytäntöjen kehittämällä ja kynnyksen madaltamisella pyritään Ojoisten osastolla perheenjäsenten välisen vuorovaikutuksen parantamiseen ja vanhemmuuden vahvistamiseen. Kysyimme henkilökunnan haastatteluissa, miten he kokevat voivansa työssään tukea vankeusrangaistusta suorittavia suhteessa yhteydenpitoon ja kanssakäymiseen läheistensä kanssa. Vastauksissa nousi esiin, että esimerkiksi vartijan rooli on muuttunut rikosseuraamusalan kehittyessä perinteisestä valvonnasta enemmän kohtaamistyön suuntaan. Ojoisten osastolla ainoat keskustelumahdollisuudet perhe- ja läheissuhteista eivät rajoittuneet perhetyön tekemiseen, vaan niitä tarjoutui myös normaalissa arjessa.

”Välillä on pitkiäkin keskusteluja vankien kanssa, ei tietenkään kaikkien...mut siis asiasta ku asiasta... ni nyt yhtäkkiä älysin et täähän on niinku tavallaan tukemista sekín, et me käydään tätä keskustelua et --- Et kyllä sitä aikaa jostain tehdään sit et illat on varsinkin sellasta aikaa, et silloin vangit on paikalla täällä ja silloin on helpompaa (keskustella), kun on pikkusen vähemmän tollasia tiettyjä rutiinitöitä et kyl mä katon, et mulla ainakin on aina aikaa jutella...” (henkilökunta)

COPING-tutkimuksen tuloksissa todettiin avoimen kommunikaation ja rehellisen vanhemman tilanteesta puhumisen olevan merkittävä tekijä vankivanhemman lasten psyykkiseen jaksamiseen (Jones & Wainaina-Wozna 2013). Ojoisten osastolla haastateltavat vanki-isät kokivat lapsilleen vankeudesta puhumisen haastavaksi, eikä siihen koettu olevan tarpeeksi keinoja. Yksi viidestä kertoi nykyään keskustelleensa lapsensa kanssa rehellisesti tuomiostaan, koska lapsen varttuessa lapsi oli alkanut kyseenalaistaa tapaamiseen tullessaan vierasta ympäristöä. Vankeuden puheeksi ottaminen lapsen kanssa koettiin vaikeaksi ja tämän vuoksi monet kertoivat käyvänsä esimerkiksi töissä. Puheeksi ottamista kerrottiin helpottavan, mikäli asiasta oli keskusteltu tai mahdollisuus keskustella eri näkökulmista jonkun toisen aikuisen tai henkilökunnan kanssa.

”[Lapsen nimi] ollaan sanottu että mä oon niinku vankilassa...hän niinku vielä mieltii sitä... ku aluks me sanottiin et mä käyn töissä ja hän vielä ajattelee et mä käyn töissä...vaikka me ollaan alettu puhuu niinku asiasta pa-

remmin sillai vankilassa...et mulla on omat säännöt täällä ja sen takii rajoitetaan tapaamisii...et ihan hyvin se on ottanut ne asiat et ei se ihan tarkkaa oo vielä sitä ymmärtänyt--- ja mun mielestä se on parempi et mennään ihan pikkuhiljaa tän asian kanssa ettei vaan aleta jankuttaa sitä et mä oon vankilassa... Et me puhutaan puolison kanssa rehellisesti näistä asioista ettei tarvii salaa puhua lasten...”

Lasten ja vanhempien välisen yhteisen ymmärryksen luomisen merkitys kasvavat perheen kohdatessa sellaisia haasteita, joista puhuminen on vaikeaa. Vanhemman vankeusrangaistus tuottaa lapselle epävarmuutta, pelkoa ja näiden kohtaaminen on vanhemmalle haastavaa. (Niemelä & Solantaus 2018, 4.) Rehellisesti vankeusrangaistuksesta kertomisen vaikeus nousi haastatteluissa esiin, vaikka joissain tapauksissa vanhempi itse tiedostaisi lapsen olevan tietoinen isän vankeudesta. Yksi haasteltavista tuo esiin, että hänen lapsensa tiedostavat isän olevan vankilassa mutta asiasta on vaikea puhua tästä huolimatta rehellisesti.

”Tää on tämmönen...niinku oon muksuillekki sanonut et mä en oo varsinaisesti vankilassa...tai kyllä hän tietää et mä oon vankilassa. Me ajatellaan peremminkin näin et mä oon toisella paikkakuntaa töissä ja sit viikonloppuna käyn kotona. Näin se vaan menee...”

Haastatteluissa nousi esiin, että vankeusrangaistuksen aiheuttamaa lapsen arjesta poissa-olemista perusteltiin lapselle useimmiten töissä käynnillä. Mikäli lapsi ei vanhemman vankeudesta kysynyt suoraan, siitä oli helpompi olla puhumatta. On mielenkiintoista ja tulevaisuuden työtä ajatellen tarpeellista pohtia, onko vankeudesta rehellisesti puhuminen vaikeampaa lapselle vai vanhemmalle ja millä tekijöillä tähän voitaisiin vaikuttaa.

”...No aluksihan mä koitin selittää sille [lapselle], että mä oon töissä ja sillei...mutta kyllä se nyt on alkanut ymmärtää ku täällä on noi vartijat ja sun muut et kyllä sen käsittänyt ja varmaan jostain kuullu et se on vankila...Mut aika hyvin se on ettei se oo hirveesti kumminkaan kysellyt...”

”...ei sillei nii hirveesti oo kysynyt sitä ja kyllä mä oon sanonut et tää on vankila ja se [lapsi] on kysynyt...mitä sä oot tehnyt ja mä oon sanonut et

jotain tyhmyyksiä...mutta en oo alkanut erikseen selitellä ja ei se onneks oo kysyny...”

Eräs haastateltavista nosti esiin haasteen siitä, että lapsi oli tavannut vanhempansa suljetussa vankilassa, jolloin lapsellekin oli suoritettu ennen perhetapaamista turvatarkastus. Tämä oli hämmentänyt lasta, eikä vanhemmalla ollut keinoja keskustella lapsen kanssa asiasta. Vankeus tuotti vanhemmalle syyllisyyden tunteita siitä, että lapsi oli joutunut vaikeaan tilanteeseen ennen tapaamista.

”...Mut kyllähän tää sit sillei ja sit tonne kivitaloon ku mä olin siellä. Sinnehän se oli tosi hankala se tapaaminen ku mä en sit lopuks enään ottanukaan. Noh sit tulee lapsi ja noh se on ite aiheutettua, mut lapsikin tutkitaan siellä ja katotaan sillei nii onhan se vähän, ku siellä oli ne perhetapaamiset. Kyllä se lapsi oli siellä vähä ihmeissään et mitä niin ku...”

Pienelle lapselle vankilasta puhumista ei koettu ajankohtaiseksi. Erään haastatelluista lapsi oli syntynyt ja kasvanut ensimmäiset ikävuotensa vankilassa yhdessä äitinsä kanssa. Lapsen vanhemmat tiedostivat, että lapselle tulisi tulevaisuudessa kertoa vankeusajasta, ennen kuin lapsi kykenee itse ottamaan asioista enemmän selvää ja saisi mahdollisesti ikätasolleen haitallista tietoa.

”...Eihän se tiä mistään muusta ku se on syntyny vankilassa ja aina ollu vankilassa...Kyllähän se ymmärtää et sehän puhuu vartioista et kiva vartija tulee ja vartija tulee...mennään piiloon... Niinku sillei, et kyllä se tajuaa et on vartijat ja tää ei oo meidän koti. --- Kyllä kai se tulee joskus eteen et pitää kertoa tytölle sitte, mutta ei onneks oo vielä vuosiin...Et sit ku menee kouluun niin sit varmaan alkaa olee se aika. Et nykyään ku on internetti ja ni se on nii helppo...ku laittaa sinne nii sit sieltä tulee kaikki. Parempihan se on et kuulee meiltä kun joltain muulta...”

Myös Ellilän Pro Graduaan varten haastattelemat vanki-isät ovat kuvanneet haasteelliseksi vankeudesta lapselle kertomisen. Lapsille kertomiseen vaikuttivat vastaajien mukaan lapsen ikä, vankeusrangaistuksen kesto ja lapsen kokemukset vankeusrangaistuksen alkaessa. Useimmiten lapselle aikuisen arjen poissaolon kertominen tapahtui tapaamisen aikana, lapsen itse havaittua ympäristössä jotain kysymyksiä herättävää. Henkilökunnan

käyttämät virka-asut tai lapsen lukemaan oppiessa havaitsemansa vankilan kyltit olivat tutkimuksen mukaan tällaisia tekijöitä. (Ellilä 2012, 40.)

Ojoisten osaston henkilökunta kertoi pyrkivänsä kohtaamaan vankeusrangaistusta suorittavan kokonaisvaltaisesti, ottamalla mahdollisimman varhain puheeksi kokonaistilanteen ja perheen. Vankilan ohjaaja voi olla pohjakoulutukseltaan esimerkiksi sairaanhoitaja, sosionomi tai sosiaalityöntekijä, jonka lisäksi oma kiinnostus ja lisäkouluttautuminen rikosseuraamusalalle tukevat työntekoa. Erinäiset perhetyön lisäkoulutukset ja erityisesti Lapset puheeksi – menetelmän käyttäminen koettiin vastaajien mukaan hyödyllisiksi. Vaikeiden asioiden puheeksi ottaminen oli vastaajien mukaan osa henkilökunnan työtä. Esimerkiksi lapsille kertomisen keinoja ja lapsen ikätason mukaisia vahvuuksia ja haasteita pohditaan menetelmien avulla yhdessä.

”No, toki varmaan se niinku oma se koulutus ja tota perhetyöstä on aika paljon tarjolla onneks erinäisiä koulutuksia... ja tota ainakin ite koen että se lapset puheeksi – menetelmä on ollu tosi toimiva työkalu. Ehkä just siihen, et millä tapaa ja minkälaisia asioita voidaan oikeesti perheiden kanssa keskustella ja vaikeitakin asioita voidaan ottaa puheeksi ja tota...Et se on oikeesti tärkeätä puhua niistä lapsista ja puhua niinku siit parisuhteesta...”(henkilökunta)

Lapset puheeksi – menetelmä on pilotoinnin kautta vakiintunut osaksi Vanajan vankilan ja Ojoisten osaston perhetyön ohjaajan työtä. Lapsilähtöisen menetelmän käyttö edellyttää sitä varten käydyn koulutuksen ja sitä on mahdollista hyödyntää sellaisissakin perhetilanteissa, joissa yhteydenpito vanhemman ja lapsen välillä on pitkän vankeusrangaistuksen vuoksi ollut pitkään vähäistä tai jopa olematonta.

”Lapset puheeksi menetelmää me käytetään tääl että mulla on se koulutus...Ja se oikeestaan toimii sellasten kanssa, joilla on niinku läheiset välit perheeseen --- myös tavallaan niiden kans, joilla ei oo niinku läheistä kontaktia omiin lapsiin. Lapset on vaikka sijotettuna ja ei oo vaikka tavannutkaan pidempään aikaan tai sitä yhteydenpitoa ei niin aktiivisesti oo, niin heidänkin kans se kyl toimii...Ihan hyvin sinänsä pysyy kyl mielessä, et ne lapset siellä on ja mitä niille kuuluu...”(henkilökunta)

Kysyimme henkilökunnan haastatteluissa, millä keinoin läheisten kynnystä vankilatapaamiseen tulemiseen voitaisiin madaltaa. Konkreettisen tiedon lisääminen ja rehellisesti asioista puhuminen perheenjäsenten kanssa nousivat keskeisinä teemoina esiin. Monien läheisten tapaamiseen saapumisen koettiin olevan henkilökunnankin näkökulmasta haastavaa niissä tilanteissa, kun yhteydenpito on aloitettu suljettujen vankiloiden tiukasti säädeltyjen tapaamiskäytäntöjen kautta. Läheisten kokemuksiin vankeusrangaistuksista vaikuttivat myös vankeutta edeltänyt elämäntilanne ja rikollisen toiminnan mahdollinen vaikutus omaan elämään. Ojoisten osastolla menneisyyden virheistä pyritään puhumaan neutraalisti mutta rehellisesti sekä pohtimaan läheisten merkitystä suhteessa rikoksettomaan tulevaisuuteen.

”No, varmaan ainakin kertomalla niistä käytännöistä kun vanki tulee ja varsinkin sellaset... jotka tulee suljetusta talosta ja ei oo aikasemmin avolaitokses ollu...Ja sitten vielä tää Ojoisten vankila on näistä avolaitoksista ehkä kaikista vapain --- kertomalla niistä mahdollisuuksista...Ja tota kehoittaa siihen, että vanki kertois rehellisesti sinne kotiinpäin siit omasta tuomiostaan ja siitä suorittamisesta et miten hän täällä työskentelee ja minkälaista se arki täällä ylipäätään on ja --- millä tapaa hän pääsee eteenpäin...Et et jos hän suorittaa lisäksi jotain ohjelmatyötä, et pitää sitä perhettä kartalla siit että minkälaisia asioita tääl käsitellään ja jos ne saa loppuun ni mitä sit seuraavaks...”(henkilökunta)

6.7 Kävelyhaastatteluissa esiin nousseita teemoja

Vankeusrangaistusta suorittavien kanssa haastattelut toteutettiin kaksivaiheisina. Ensimmäinen vaihe sisälsi perinteisen kyselyhaastattelun osuuden henkilökunnan tiloissa erillisessä, rauhallisessa huoneessa. Haastattelun ensimmäiset vaiheet olivat kestoltaan haastateltavasta riippuen kahdestakymmenestä minuutista neljäänkymmeneenviiteen minuuttiin. Tämän jälkeen poistuimme tilasta yhdessä ja suljimme äänitallenteen, toteuttaaksemme haastatteluaineiston keräämisen toisen osuuden. Toinen osuus koostui jokaisen vanki-isän kohdalla kävelyhaastattelusta, jossa käytimme keskustelun tukena ja esitteen kuvamateriaalin keräämiseen yhdessä järjestelmäkameraa.

Kysyimme ennen kävelyhaastattelun toteuttamista, millaisia asioita vankeusrangaistusta suorittavat tahtoivat Ojoisten osaston arjestaan näyttää ja olisiko mahdollisesti jotain sellaista, mikä auttaisi erityisesti lapsia saapumaan tapaamisiin. Aluksi ajatus vankilan arjen näyttämisestä koettiin osittain haasteelliseksi mutta haastattelutilanteen edetessä jokainen haastateltava löysi arjesta mielekkäitä, lasten näkökulmasta kiinnostavia asioita. Oman huoneen ja asuinpaikan näkyväksi tekeminen nousi merkittäväksi teemaksi ja jokainen viidestä haastatellusta halusi kuvata oman huoneensa. Haastateltavat vanki-isät vaikuttivat yleiltä arjen rutiinien mukanaan tuomasta siisteyden oppimisesta, kun he esittelivät omaa huonettaan. Yksi haastateltava kertoi oppineensa vankeuden aikana käyttämään pesukonetta ja toinen kertoi arjen rutiinien auttaneen häntä omaksumaan ensimmäistä kertaa elämässään terveellisiä elintapoja, kuten liikkuminen ja terveellisen ruokavalion merkitys. Arjen toimintojen ja harrastusten näyttäminen lapsille nousivat esiin kyselyhaastattelun osuudessa kolmella haasteltavalla. Eräs haastateltavista kuvaili lapsia auttavan tavallisten arkisten asioiden näyttäminen, koska esimerkiksi perinteisesti internetistä löytyvät valokuvat ovat suljetuista vankiloista.

” Niih muksuja ajatellen se on se huone mikä olis ja käytävä sen takia siis nää perustuu ihan siitä kun muksut on kyselly nii...mä yritä hahmottaa ja kertoo. Ku mä oon sanonut et asutaan tossa punasessa rakennuksessa...et on pitkä käytävä ja huone ja kertonu mitä huoneessa on. Meillä on telkkari ja pla pla pla mut eihän ne siitä saa kiinni ennenku näkee sen. Vertailunaha niillä on esimerkiksi Vantaan selli ku poika on nähnyt sen...ei tietenkään liveinä mutta lehdestä. Ku se on vertailu kohteena nii ei voi sit ymmärtää et ajatteleeko se et onko se samanlainen vai voiko se olla ihan normaali huone nii se siinä vähän sekottaa. Et haluis sen huone homman. Ja oleskeluhuone... et se pehmeeltä tuntuu ettei kaikki oo semmosta jyrkkää olevinaan...Mut mitä tosta voi ottaa. Piha-alueen ne on pääsääntöisesti nähnyt, mutta sisäalueelta jotain tommosta. Keittiöstä voi ottaa kuvan et miten kokkaillaan ja siellä istutaan.

Eräs haastateltavista kuvaili kysyttäessä, mitä Ojoisten osastolta toivottaisiin läheisille kerrottavan, että eniten aikuisetkin läheiset toivoivat perustavaa, ajantasaista informaatiota paikasta ja toiminnasta. Läheisten kerrottiin hakevan tietoa vankiloista esimerkiksi internetistä tai keskustelupalstoilta, jolloin virheellisen tiedon omaksumisen riski on

suuri. Vangin läheisillä kuvailtiin olevan mielikuva suljetusta vankilasta, ja Ojoisten osastolle tapaamiseen saapuessa mielikuva osoittautui virheelliseksi. Läheisten tapaamiseen saapumisen kynnyksen kerrottiin madaltuvan, mikäli he tietäisivät Ojoisten osaston toiminnasta ja esimerkiksi henkilökunnasta enemmän.

”...niinku sillei ja miks vaikka vartijoista vähän jotain olla ja muustakin henkilökunnasta mikä täällä pyörii, vähän niinku piilossa, eihän ne [läheiset] niistä tiä mitään. Semmosta vois olla, yleistietoo tästä paikasta. Mut aika monia...no mun vanhemmat esimerkiks kysy het ensimmäisenä et mikä tää paikka on, ku ei tää oo mikään normaali vankila, ku on tottunut käymään isojen kivimuurien takana, oikeesti mikä näyttää vankilalta. Mutta täähän on joku vanha maatila tai joku semmone, et siitä vois olla vähän tulijoille tietoo. Ja esimerkiks historiaa vähän et mikä tää niinku on, et selasta...”

Pidimme jokaisen kävelyhaastatteluosuuden jälkeen keskinäisen reflektion ja teimme haastattelutilanteesta muistiinpanoja dokumentoinnin tueksi. Nauhurin käyttämättä jättäminen oli ennalta suunniteltu, tietoinen valinta. Perustelemme sitä ympäristön ja muiden vankeusrangaistusta suorittavien kunnioittamisena ja yksityisyyden varjelemisena. Liikelle lähteminen ja yhdessä vankilan ympäristössä kulkeminen tuottivat sellaisia ajatuksia, jotka olisivat jääneet pimentoon, jos perinteinen kyselyhaastattelu olisi ollut ainoa aineistonkeruun väline.

Jokainen haastateltava sai itse valita mieleisensä reitin. Kävellessä haastateltavat pohtivat ympäristöä lapsen silmin ja matkan varrella nostettiin esiin konkreettisia parannusehdotuksia. Kävelyhaastattelua pidetään hedelmällisenä, kun se toteutetaan kyselyhaastattelun tukena, nimenomaan ennen kyselyhaastattelun osuutta (Bamberg 2017, 262). Päinvastainen toteutuksemme sopi Ojoisten ympäristöön parhaiten sekä käytännön järjestelyiden, että kokonaisvaltaisen työskentelyn näkökulmista. Perheestä ja läheisistä yhdessä keskusteleminen ennen yhdessä kiertämisen osuutta oli toiminut näkökulmaa luovana alustana. Jokainen haastateltavista kertoi Ojoisten osastolla yhdessä liikkuesssa omista läheissuhteistaan ja kolme pohti avoimesti niiden muuttumista vankeusrangaistuksen aikana. Kaksi haastatelluista halusi näyttää valokuvia lapsistaan. Emme kysyneet läheissuhteiden muuttumisesta vankeuden aikana suoraa kysymystä, vaan pyrimme keskittymään kokemusten kuulemiseen ja hyvään vuorovaikutukseen.

Yksi viidestä haastatelluista johdatti meidät ruokalaan, mikä toimii viikonlopputapaamisten tapaamistilana. Keskustelu tapaamistilassa muodostui tilojen konkreettisten kehittämisehdotusten lisäksi viikonlopputapaamisten sisällöistä ja mahdollisuuksista. Kyseisessä ruokalatilassa oli konkreettisesti havaittavissa sen keltaisuuteen painottuva värimaailma, johon haastateltava kertoi toivoneensa kodinomaisemman tunnelman luomiseksi toisenlaista sävyä. Lisäksi havainnoimme yhdessä haastateltavan kanssa ruokalatilaa kaikuvan ja puheesta selvää ottamisen vaikeutuvan, etenkin silloin kun tilassa on äänessä monta tapaajaa ja lasta samanaikaisesti.

6.8 Yhteenveto

Opinnäytetyömme haastattelututkimuksen tulokset eivät ole yleistettäviä, sillä Ojoisten avovankila edustaa vain yhtä rikosseuraamuslaitoksen avolaitoksista ja tutkimukseen osallistuvat olivat pieni otos kokonaisuudesta vankeusrangaistusta suorittavista vankisista. Näistä seikoista huolimatta tuloksia on haastattelussa esiin tulleita tuloksia ja teemoja on mahdollisuus hyödyntää Ojoisten osaston tapaamistilojen ja –käytänteiden kehittämiseksi. Lapsi- ja perhetyön kehittäminen on rikosseuraamusalalla verrattain nuorta, joten on merkityksellistä kuulla myös vankeusrangaistuksia suorittavilta kehittämisenäkökuilma. Ojoisten osaston tilojen remontti valmistuu tulevaisuudessa, joka mahdollistaa haastatteluissa esiin tulleiden kehittämisehdotusten käytännön toteuttamisen.

Sekä henkilökunnan, että vankeusrangaistusta suorittavien haastatteluissa nousivat tärkeimpinä teemoina esiin tapaamistilojen ja tapaamisten kehittäminen lapsiystävällisemmiksi. Nykyisten tilojen puitteiden kokemiseen ja vastauksiin on saattanut vaikuttaa meillä oleva tilojen remontti Ojoisten osastolla. Sekä henkilökunta että vankeusrangaistusta suorittavat kokivat voivansa vaikuttaa tulevaisuudessa siihen, millaiseksi tilat ja tapaamiset muodostuvat.

Nykyisiin perhetapaamistiloihin Vanajan naisvankilan perhetalolla oltiin tyytyväisiä. Toisaalta läheisille perhetapaamisten ja viikonlopputapaamisten eroavat osoitteet olivat vastauksien mukaan tuottaneet sekaannuksia. Haastatteluissa tuli esiin, että tulevaisuudessa olisi mahdollista kehittää perhetapaamisia varten tarkoitettuja tiloja Ojoisten osaston alueella. Haastatellut vanki-isät nostivat vastauksissa esiin, että alueella olisi potentiaali-

sia tiloja, jotka olisi mahdollista suunnitella perhetapaamistiloja vastaaviksi. Perhetapaamisten toteuttaminen Ojoisten osaston tiloissa helpottaisi myös henkilökunnan työtä, kun tapaamisten toteuttamiseen ei sisältyisi siirtymäaikaa ja matkaa toiseen yksikköön. Perhetapaamistilojen ylläpitäminen vaatisi kuitenkin lisäresursseja, koska se aiheuttaa muun muassa liinavaate- ja siivoustyötä. Yhden vanki-isän mielestä perhetapaamisia olisi voinut olla nykyistä enemmän. Muutoin perhetapaamisten määrään ja henkilökunnan kanssa tehtävään yhteistyöhön niiden suhteen vanki-isät olivat tyytyväisiä.

Ojoisten osastolla haastateltujen vanki-isien mukaan tapaamiset ovat merkittävä yhteydenpidon muoto lapsiin ja tärkeä mahdollisuus vanhemmuuden toteuttamiseen ja vanhemmaksi kasvamiseen. Tapaamisten aikana lapsen kanssa oli mahdollisuus tehdä yhdessä konkreettisesti asioita ja päästä esimerkiksi halaamaan lasta. Toisaalta vastauksissa tuli ilmi, että lasten vilkkaus tai elektroniikkalaitteista erossa oleminen tuottivat kyvyttömyyden ja turhautumisen tunteita vanhemmalle. Tapaamisten osalta viikonlopputapaamisten tiloihin toivottiin enemmän viihtyisyyttä lisääviä tekijöitä ja konkreettisia lapsiystävällisiä muutoksia. Tapaamistilojen viihtyvyyttä peilattiin kokemuksiin Vanajan perhetalon tapaamistiloista ja lapsiystävällisten leikkialueiden järjestäminen sekä sisä- että ulkotiloihin nostettiin esiin konkreettisenä kehittämisehdotuksena. Haastatteluissa tuli esiin tämän auttavan lasta tapaamiseen saapumiseen ja tapaamisessa viihtymiseen.

Tapaamisten järjestelyyn ja henkilökunnan kanssa tehtävään yhteydenpitoon suhteessa perhetapaamisiin haastatellut vanki-isät olivat tyytyväisiä. Ojoisten osaston tapaamisjärjestelyt koettiin erityisesti perhetapaamisten osalta joustaviksi ja niitä muihin vankiloihin verraten yksilöllisiksi. Rikosseuraamuslaitoksen laatumittauksen tulosten mukaan merkittävä tekijä vankien ja heidän kanssaan työskentelevän henkilökunnan välisestä yhteistyön kokemisesta rakentuu välittömästä vuorovaikutuksesta. Henkilökunnan nähdessä ammatillisuuden ulottuvan laaja-alaisesti muuhunkin vuorovaikutukseen, kuin välttämättömien asioiden hoitamiseen, vankeusrangaistusta suorittavat kokivat saaneensa tukea rikoksettoman tulevaisuuden vahvistamiseksi. (Rikosseuraamuslaitos 2016.) Ojoisten osastolla työskentely vahvisti henkilökunnan ja vanki-isien välisen hyvän vuorovaikutuksen vahvistavan molemminpuolista luottamuksen ja turvallisuuden kokemusta.

Sekä vankeusrangaistusta suorittavat haastellut isät, että Ojoisten osaston henkilökunta toivat esiin, että lähisuhteiden ylläpitoon tähtäävä työ rangaistusaikana voi toimia mer-

kittäväna motivaation lähteenä rikoksettomaan tulevaisuuteen. Erityisesti lasten huomi-oon ottaminen kaikessa työssä koettiin tärkeäksi. Toisaalta lasten kanssa vankeuden pu-heelksi ottaminen koettiin haasteelliseksi ja vaikeaksi. Erityisesti pitkien vankeusrangais-tuksen koettiin tuoneen haasteita vanhemmuuteen ja sen tukemiseen ja ylläpitämiseen kaivattiin tukea ja apua. Yhteydenpidon madaltamiseen toivottiin konkreettisia työväli-neitä ja erityisesti lapsilähtöistä tietoa. Opinnäytetyön produktina valmistuvaa läheisille suunnattua materiaalia toivottiin kehitettävän erityisesti lasten tapaamisten näkökul-masta. Muun muassa tästä johtuen olemme hyödyntäneet haastatteluiden tuloksia ja kä-velyhaastatteluiden aikana vanki-isien ottamia valokuvia kehittääksemme esitemateriaa-lin Ojoisten osastolle tapaamisiin saapuville läheisille, tavoitteena yhteydenpidon ja lap-sitapaajien aseman helpottuminen.

Lähdekorpi (2016) ja Ellilä (2012) ovat saaneet samansuuntaisia tuloksia haastatellessaan vankivanhempia. Tapaamisten merkitys korostuu vanhemmuuden tehtävien toteuttami-nessa ja lapsi-vanhempisuhteen säilymisessä. Lasten koettiin tarvitsevan molempien van-hempien tukea ja rakkautta, eikä toisen vanhemman koettu voivan korvata toisen van-hemman läsnäolon puuttumista. Vankilasta käsin vanhemmuuden toteuttaminen on haas-teellista. (Lähdekorpi 2016, 39.)

7 ESITTEEN LAATIMINEN

Haastatteluissa tuli ilmi, että Ojoisten osaston tapaamiseen saapumiseen toivotaan kynnystä madaltavaa, konkreettista tietoa. Tapaamisiin saapuvat läheiset, erityisesti lapset, saattavat kokea tapaamiseen tulon hämmentävänä, koska heillä on mahdollisuus saada sosiaalisesta mediasta virheellistä informaatiota vankilasta. Yleisimmät kerrotut lasten käsitykset vankeudesta koskevat elokuvista ja internetistä lähtöisin olevia tietoja ja kuvia suljetuista laitoksista. Vanki-isät toivoivat tavallisten arkisten asioiden tuomista lasten tietoisuuteen, mikä voisi helpottaa vankeudesta lapselle kertomista. Myös Kauralan selvityksessä vankien läheiset olivat ilmaisseet vankilan käytännöistä saatavien infomateriaalien helpottavan huomattavasti vankilatapaamiseen saapumista. (Kaurala 2009, 30.)

Laadittaessa selkeää ja hyvin ymmärrettävää julkaisua, on ensisijaista määritellä lukijakunta, jolle julkaisu on suunniteltu. Materiaalia suunniteltaessa tulee pohtia, mitä tietoa lukijalla mahdollisesti on aiheesta entuudestaan. (Virtanen 2009, 73.) Vankeusrangais- tusta suorittavien läheisille ja erityisesti lapsille suunnatun esitemateriaalin konkreettinen työstäminen pohjautui Ojoisten osastolla haastattelujen perusteella kerättyyn tietoon. Ensisijaiseksi tavoitteeksi muodostui konkreettisen ja ajantasaisen, helposti lähestyttävän tiedon tuottaminen mielekkäällä tavalla. Vaikean asian käsittely helpottuu, kun tieto muutetaan helpompaan muotoon muun muassa välttämällä abstrakteja ilmaisuja, suosimalla lyhyitä virkkeitä ja pohtimalla tekstin luettavuutta lukijan näkökulmasta (Virtanen 2009, 75).

Lukeminen on olemukseltaan monimutkaista vuorovaikutusta tekstin ja lukijan välillä. Luettavan tekstin ymmärtämiseen vaikuttavat lukemisen perustekniikan hallinnan lisäksi monet tekijät. Aikaisemmat kokemukset luettavasta aiheesta voivat vaikuttaa motivaatioon ja kiinnostavuuteen luettavaa tekstiä kohtaan. Näiden lisäksi lukemistilanne itsessään vaikuttaa tekstin tulkintaan. Tekstin laatijan on mahdollista vaikuttaa lukijan lukemiskokemukseen pohtimalla lukijalähtöisesti tekstissään käyttämää sanastoa, sanojen ja lauserakenteiden pituutta sekä vaikeustasoa. (Ahvenainen & Holopainen 2005, 61.) Esitteen virkkeet ovat lyhyitä ja kielellisesti erityisesti lapsia ajatellen helppolukuisia. Kuvan viesti tavoittaa lukijan kirjoitettua tekstiä paremmin, koska kuvan tulkitseminen ei vaadi kieli- tai lukutaitoa, jolloin sanoma voi aueta yhdellä katsomisella. Tarkkaan harkittu ku-

vien käyttö voi toimia tekstin tukena. (Loiri & Juholin 1998, 52.) Tekstin ja kuvien asetelulla, ymmärrettävän kokonaisilmeen aikaan saamiseksi, on mahdollista vaikuttaa sisällön ymmärtämiseen ja lukukokemukseen (Ahvenainen & Holopainen 2005, 61 – 64).

Tekstin ja visuaalisen ilmeen suunnitteleminen samanaikaisesti tukee sekä materiaalin tuottajan työtä että mahdollistaa visuaalisen ilmeen tarkastelun lukijalähtöisesti (Loiri & Juholin 1998, 160). Konkreettisen esitteen luomisen toteutimme kaiken aineiston keräämisen jälkeen, jolloin oli mahdollista tarkastella kokonaisvaltaisesti esitteeseen tarpeellisia näkökulmia yhteistyötahoamme mahdollisimman hyvin palvelevaksi. Neutraalin värikäs ilme ja kuvien käyttö ovat lukijalähtöisesti pohdittuja. Värien tunteellista ja symbolista merkitystä ei tule unohtaa julkaisua laadittaessa (Loiri & Juholin 1998, 68). Esitteen pohjaväriksi muotoutui monien kokeilujen jälkeen turkoosiin taittava vaalea sininen, joka nähtiin mahdollisimman neutraalina värinä. Vankilan henkilökunnan virka-asujen ja suljettujen vankiloiden värimaailmaa, sekä erityisen voimakkaita värejä pyrimme välttämään.

Käytännönläheisen toiminnallisen produktin tuottamiseen sisältyy olennaisesti yhteistyö produktin tulevaisuuden käyttäjien kanssa kaikissa toiminnan vaiheissa. Parhaimmillaan produkti muodostuu osallistavassa vuorovaikutuksessa, jolloin kohderyhmä on mukana suunnittelusta aineiston keruuseen ja menetelmän testaamiseen. (Heikkinen, Rovio & Syrjälä 2010, 33.) Mikäli aikataulu olisi antanut myöten, olisi ollut ihanteellista kuulla Ojoisten osaston vanki-isien mielipiteitä ja kehittämisehdotuksia tuotoksesta. Perhetyön ohjaaja on tarkistanut esitteen sisällön toukokuussa 2018 ja olemme tehneet siihen muutaman tarvittavan muutoksen.

Yksitoistasivuinen esitemateriaali koostuu sisällöllisesti viidestä informaationsivusta, jossa kerrotaan kuvien ja lyhyiden virkkeiden avulla perustietoa Ojoisten osastosta, tapaamisista ja henkilökunnasta. Lisäksi siinä on huomioitu ajantasaisia tahoja, joista on mahdollista saada lisää tietoa ja tukea läheisen suorittaessa vankeusrangaistusta. Lapselle vankeudesta kertomisen keinoja pohdimme haastatteluaineiston pohjalta ja lisäksi esitteen loppuun työstimme nuorten suosimalla YouTube – kanavan My Day - tyyllisen kirjoituksen tyyppillisestä päivästä Ojoisten osastolla. Ajatuksena on välineen käytettävyys vanhemman tai muun lapselle läheisen ihmisen ja lapsen välisiin keskusteluihin, lapselle vankeudesta kerrottaessa. Suunnittelussa on painotettu luettavuuteen, konkreettisuuteen ja totuudenmukaiseen mutta neutraaliin tietoon.

8 POHDINTA

8.1 Pohdintaa eettisyydestä ja luotettavuudesta

Toimimme kaikissa opinnäytetyön vaiheissa eettisesti Ojoisten osaston vankeusrangais-
tusta suorittavia ja henkilökuntaa kohtaan, huomioiden kokonaisvaltaisesti yhteistyö-
kumppanimme toiminnan. Erityistä huomiota kiinnitimme haastattelumateriaalin kerää-
miseen liittyviin eettisiin kysymyksiin. Noudatimme haastatteluaineiston keräämisessä ja
käsittelyssä tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimia ihmistieteiden eettisiä periaat-
teita, joita ovat tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, vahingoittamisen
välttäminen, yksityisyys ja tietosuoja (Ranta & Kuula-Luumi 2017). Aineiston haastatte-
luosuuden keruun suoritimme Ojoisten osaston henkilökunnan tiloissa. Haastatteluihin
osallistuminen Ojoisten osastolla on perustunut vapaaehtoisuuteen ja kerroimme avoi-
mesti sekä suullisesti, että kirjallisesti mahdollisuudesta kieltäytyä vastaamasta kysymyk-
siin tai käyttämästä vastauksia prosessissamme.

Haastattelun käytön laatua aineiston keräämisessä lisäävät haastattelurungon testaaminen
ennen varsinaista haastattelutilannetta (Hirsjärvi & Hurme 2011, 184). Jaoin haastat-
telut keskenään siten, että toinen meistä vastasi henkilökunnan ja toinen vankeusrangais-
tusta suorittavien haastatteluista, toisen toimiessa tarkkailijana ja tekniikan käyttäjänä.
Harjoittelimme haastattelutilanteita toistemme kanssa etukäteen. Haastatteluaineiston
luotettavuutta lisää litteroinnin tekeminen mahdollisimman pian haastattelutilanteen jäl-
keen (Hirsjärvi & Hurme 2011, 185). Litteroimme molemmat omat haastatteluaineis-
tomme noin viikon kuluessa, ennen seuraavaa haastattelukertaa. Lisäksi pidimme haas-
tattelupäiväkirjaa ja reflektoimme tilanteita keskenämme.

Kolme henkilökunnan edustajaa valikoituivat opinnäytetyömme haastatteluun omaan va-
paaehtoisuuteensa perustuen. Pyysimme etukäteen henkilökunnan jäsenistä mahdollisim-
man erilaisissa asemissa olevia haastateltavia. Haastatteluihin osallistui perhetyön oh-
jaaja, ohjaaja ja yksi vartija. Asemaltaan erilaisten henkilökunnan jäsenten haastattelui-
den tarkoituksena oli luotettavuuden lisääminen ja monimuotoisen keskustelun aikaan
saaminen. Henkilökunnan haastattelut toteutettiin kahdessa osassa. Ensimmäiseen haas-
tatteluun osallistui kaksi ja toiseen yksi haastateltava.

Vankeus luo tutkimuksen toteuttamiseen asetelman, jossa tutkijan itsereflektioon on kiinnitettävä erityistä huomiota, jotta omat ennakkoasenteet eivät vaikuta tutkimuksen toteuttamiseen. Vankilassa oleminen merkitsee haastateltavalle useimmiten marginaalisuuden asemaa, jolla tarkoitetaan tahdonvastaista sivuun jäämistä suhteessa normaaliin ja mahdollisuutta toisenlaisiin, itse valittuihin suhteisiin. Tällöin kaikessa tutkittavien kohtaamisessa on tärkeää ottaa huomioon kokemusmaailmojen erilaisuus niin, että kokemukset tulevat yksilöllisesti kohdatuksi ja huomioituksi. (Granfelt 2017, 378.)

Osallistumisen vapaaehtoisuuteen täytyy kiinnittää erityishuomiota, kun työskennellään epäsymmetristen valta-asetelmien vallitessa, joita esimerkiksi vankila edustaa (Ranta & Kuula-Luumi 2017). Olemme huomioineet koko prosessin ajan vankeusrangaistusta suorittavat yksilöinä ja itsenäisinä toimijoina. Vankeusrangaistusta suorittaville lähetimme hyvissä ajoin ennen haastatteluja saatekirjeen, jonka avulla heidän oli mahdollista valmistautua haastattelutilanteeseen. Keskustelimme allekirjoitetun saatekirjeen pohjalta yhdessä jokaisen haastateltavan vanki-isän kanssa, ennen haastattelun alkamista opinnäytetyömme tarkoituksesta ja tavoitteesta sekä noudattavamme vaitiolo- ja salassapitosäännöksiä. Kerroimme haastattelutilanteen nauhoittamisesta ja äänitteiden sekä litterointien hävittämisestä opinnäytetyön valmistumisen jälkeen.

Henkilökunnan valitsemat haastateltavat vanki-isät voidaan tutkimuseettisesti nähdä luotettavuuden riskinä. Haastateltavien valinta ei noudattanut satunnaisotantaa, vaan Ojoisten osaston työntekijät ovat pystyneet vaikuttamaan siihen, ketkä opinnäytetyön tutkimukseen osallistuivat. Vankeusrangaistusta suorittavat saivat etukäteen kirjallisena tietoa opinnäytetyöstämme ja jokainen osallistui haastattelutilanteeseen mielellään. Lisäksi jokaisessa vaiheessa on tuotu esiin mahdollisuus kieltäytyä haastattelusta tai johonkin kysymykseen vastaamisesta, eikä kukaan vanki-isistä ollut mukana vastoin tahtoaan. Kaikkia haastateltavia vankeusrangaistusta suorittavia yhdisti isyys ja suomenkielisyys. Ulkomaalaiset rajautuivat pois tutkimuksesta, vaikka heitä oli aineiston keruun hetkellä noin yksi neljäsosa Ojoisten osaston vankeusrangaistusta suorittavista. Aineiston keruun kannalta muun kuin oman äidinkielen käyttäminen henkilökohtaisista asioista puhuttaessa olisi voinut tuottaa muita haasteita, eettisestä ja kielellisestä näkökulmasta.

Valmistauduimme haastattelutilanteisiin vanki-isien kanssa keskustelemalla niistä keskenämme ja ohjaajamme kanssa etukäteen. Nauhurin käyttöä pohdimme etukäteen, koska

ajattelimme sen mahdollisesti muistuttavan vankeusrangaistusta suorittavia poliisikuu-
lustelusta. Koimme ääninauhurin käyttämisen luonnistuneen haastattelutilanteessa niin,
ettei se vaikuttanut haastateltavan vastauksiin. Kerronnallisen tilan mahdollistamiseen
kiinnitimme erityistä huomiota ja pyrimme haastattelutilanteen rentouttamiseen, muun
muassa antamalla mahdollisuuden mukaan haastateltavan valita istumapaikkansa ja vält-
tämällä haastattelijana itse pöydän toisella puolella istumista. Pyrimme myös välttämään
muistiinpanojen kirjoittamista keskustelun aikana, koska työnjakomme toimi luontevasti
toisen meistä johtaessa keskustelua ja toisen toimiessa tarkkailijan roolissa. Sanallis-
timme jokaisen haastattelutilanteen alussa keskusteluosuuden jälkeen seuraavan Ojoisten
osaston alueella kameran kanssa kävelyn osuuden ja haastatteluun yhteensä käytettävän
ajan.

Keskinäisen yhteistyömme merkitys korostui vankeusrangaistusta suorittavien haastatte-
luiden toisessa osuudessa, joka koostui kävelyhaastattelusta kameran kanssa Ojoisten
osaston alueella. Emme käyttäneet ääninauhuria kävelyhaastattelun dokumentointiin,
minkä voi osaltaan nähdä luotettavuutta heikentävänä tekijänä. Kaksi haastattelijaa lisää-
vät kävelyhaastattelun luotettavuutta, koska molempien on mahdollista havainnoida so-
vitusti eri asioita (Bamberg 2017, 265). Olimme sopineet kävelyhaastattelun osalta työn-
jaosta, jossa toinen otti päävastuun keskustelemisesta ja toinen kameran käytön ohjaami-
sesta.

Annoimme vankeusrangaistusta suorittavan valita itse reitin ja suunnan, minkä näemme
vuorovaikutusta ja luottamusta lisäävänä tekijänä. Käveltäessä ja katsottaessa samaan
suuntaan on mahdollisuus muodostaa yhteinen näkemys käsiteltävästä asiasta. Yhdessä
käveleminen pakottaa tutkijat ja tutkittavat syventymään vuorovaikutukseen toistensa ja
ympäristönsä kanssa. Perinteisestä haastattelusta poiketen kävelyhaastattelu mahdollistaa
haastattelijan ja haastateltavan välisten valtasuhteiden rikkoutumisen, kun haastattelijalla
ei ole mahdollisuus hallita tilannetta kokonaisvaltaisesti. (Bamberg 2017, 259). Pyrimme
tarkoituksenmukaisesti rikkomaan vankilassa vallitsevaa perinteistä kävelyasetelmaa,
jossa vartija kävelee turvallisuussyistä vankeusrangaistusta suorittavan takana. Antaes-
samme haastateltavien valita reitin, annoimme heidän valita kävelyasetelman. Esimer-
kiksi kuljimme rinnakkain tai polun alkaessa annoimme haastateltavan valita kävelyjär-
jestyksen.

Ympäristö voidaan nähdä kävelyhaastattelun kolmantena aktiivisena osapuolena, jolloin mahdolliset ympäristön häiriötekijät voivat toimia haastattelun vahvuuksina tai keskustelun välineinä (Bamberg 2017, 260). Ympäristö loi haastattelutilanteisiin keskeytyksiä ja olimme varautuneet ajankäytöllisesti tähän ennalta. Vankeusrangaistusta suorittavat, jotka eivät osallistuneet tutkimukseemme, olivat kiinnostuneita toiminnastamme. Tämä toi haastatteluihin hieman keskeytyksiä, joita emme kokeneet tutkimustamme haittaaviksi tekijöiksi. Kunnioitimme heidän tilaansa ja läsnäoloaan, keskittyen haastateltavamme kertomiin ja näyttämiin kokemuksiin.

Haastateltaessa vankilan kaltaisessa ympäristössä, aitoon vuorovaikutussuhteeseen on mahdollista panostaa erityisesti eleiden ja ei-sanallisen vuorovaikutuksen keinoin. Haastattelutilanteen herkkyys ympäristö huomioon ottaen, rikkoutuu helposti, mikäli haastateltava kokee, ettei haastatteliä keskity tilanteeseen tai ole aidon kiinnostunut hänen kokemusmaailmastaan. (Granfelt 2017, 382.) Toteutimme kävelyhaastattelut kiireettömästi haastateltavien ehdoilla, tuomatta esiin haastatteluun varattua aikaa. Koemme kameran käytön yhdessä haastateltavien kanssa lisänneen keskinäistä luottamusta ja mahdollistaneen monipuolisemman kerronnan.

Kerroimme valokuvien käytöstä läheisille suunnatun materiaalin luomisessa ennen haastattelun alkua ja uudelleen ennen kuvaamista. Haastateltavat osallistuivat kuvaamiseen mielellään ja kiinnittivät huomiota erityisesti siihen, mitä heidän lapsensa haluaisivat vankilaympäristöstä nähdä. Esitteeseen käytettävien kuvien valinnassa käytimme anonymisoinnin keinoja, muun muassa peittämällä tunnistettavat tiedot. Emme ole säilyttäneet ja käyttäneet sellaisia kuvia, joista tunnistetiedot ovat nähtävissä.

8.2 Kehitysideoita ja jatkotutkimusehdotuksia

Rikosseuraamusalalla lapsi- ja perhetyön kehitys on verrattain uutta ja siihen tarvitaan kasvavassa määrin lisää tietoa. Ojoisten osaston vankeusrangaistusta suorittavien kokemusten kuuleminen ja kävelyhaastatteluiden toteuttaminen itsessään avasivat keskustelumahdollisuuden läheis- ja vanhemmuussuhteista. Tämän kaltaisella työskentelytavalla voisi olla vaikutusta rikoksettomiaan tulevaisuuteen motivoinnissa ja sitä voisi mahdollisesti soveltaa muihin avolaitosympäristöihin.

Yhteistyössä vankeusrangaistuksen suorittajien kanssa läheisille tuotetun lapsilähtöisen produktin työstämisen näemme tärkeäksi koskemaan jokaista vankilaa, jotta tapaamiskynnys voisi madaltua. Ojoisten osastolle tekemämme läheisille suunnatun oppaan kääntäminen esimerkiksi englannin kielelle voisi myös olla hyödyllistä. Kehittämisenäkökulmasta olisi mielenkiintoista kuulla ajantasaisia kokemuksia läheisiltä ja erityisesti lapsiperheiltä siitä, miten heidän mielestään tapaamisiin saapuminen ja tapaamisissa vietetty aika olisi mahdollisimman sujuvaa.

8.3 Ammatillinen pohdinta

Opinnäytetyöprosessi on ollut kokonaisuudessaan ammatillisen kasvun kannalta tarkastellen sekä vaativa että antoisa. Aiheen valinta ja koulutuksessa muutoin vähemmälle käsitteilylle jäänyt rikosseuraamusalan työkenttään perehtyminen on avannut meille molemmille uusia näkökulmia sosionomin työhön. Myös tutkimuksellisen tekemisestä olemme oppineet uutta, sillä kyseessä on molempien kannalta ensimmäinen laajuudeltaan vastaava laadullinen monivaiheinen tutkimusprosessi. Yhteistyömme on ollut prosessin aikana sujuvaa mutta se on edellyttänyt avointa reflektiota ja tiivistä yhteydenpitoa. Prosessin alkuvaiheilla pohdimme konkreettisesti vahvuuksiamme ja heikkouksiamme, jotta saisimme opinnäytetyöprosessista molemmille mahdollisimman mieleisen ja kokonaisuudesta toimivan. Mainittakoon, ettemme tunteneet toisiamme ennen opinnäytetyöprosessin aloittamista kovinkaan hyvin, mutta olemme ystäväystyneet prosessin edetessä.

Vuorovaikutustilanteiden ja ihmisen ainutlaatuisuuden kunnioittaminen ja kohtaaminen hänen tekojaan tai historiaansa arvottamatta, ovat sosionomin eettisen osaamisen ydintä. Tehdessämme opinnäytetyötä vankilaympäristöön, refleктоimme monissa vaiheissa keskenämme sekä tahoillamme kohtaamistilanteiden esiin nostamia ajatuksia ja tunteita. Konkreettinen matkustaminen Tampereen ja Hämeenlinnan välillä aineiston keräämiseksi mahdollistivat orientoitumisen ympäristöön ja vuorovaikutustilanteeseen sekä kokemusten pohtimiseen. Mielestämme onnistuimme luomaan sellaiset puitteet haastatteluihin, että haastateltavat vankeusrangaistusta suorittavat tulivat kohdatuksi yksilöinä, kukin jollekin tärkeänä läheisenä. Vankila sisältää rikosseuraamusalan toimintaympäristönä turvallisuuden pohjaavat säännöt ja hierarkian. Toimintatutkijan roolissa tietysti kunnioitimme yhteistyökumppanin työtä ja arvoja, säilyttämällä roolimme ulkopuolisena toimijana ja keskittymällä vuorovaikutustilanteisiin. Vankeusrangaistusta suorittavat ovat

yhteiskunnallisesti tarkasteltuna marginaaliin kuuluva joukko, jolla ei usein ole mahdollisuutta vaikuttamiseen. Ojoisten osastolla työskentely mahdollisti osallisuuden ja kuuluksi tulemisen kokemuksen.

Haasteita opinnäytetyöhön loivat toimintatutkimuksen väljät raamit ja sille ominainen syklisyys sekä prosessin aikana muuttuvat suunnitelmat. Kumpikin meistä on käynyt töissä tai suorittanut opintoja opinnäytetyön tekemisen rinnalla, mikä olisi voinut olla aikataulullisesti suurempi haaste. Koimme ajan antamisen prosessille olleen opinnäytetyön tekemisen kannalta merkittävää, sillä kokonaisuus olisi voinut jäädä pinnallisemmaksi, mikäli tekemistä olisi kiirehditty enemmän.

Yhteistyökumppanin positiivinen suhtautuminen opinnäytetyötämme kohtaan sekä aito kiinnostus oman toimintansa kehittämiseen on ollut suuri vahvuus opinnäytetyöprosessissamme. Yhteistyö ja tiedonkulku on ollut sujuvaa huolimatta pitkästä välimatkasta. Haasteltavat osallistuivat haastattelutilanteisiin avoimin mielin, mikä on ollut merkittävä tekijä prosessin onnistumisessa.

LÄHTEET

- Ahvenainen, O. & Holopainen, E. 2005. Lukemis- ja kirjoittamisvaikeudet. – Teoreettista taustaa ja opetuksen perusteita. Jyväskylä: Oma Oy, 61 – 62.
- Bamberg, J. 2017. Kävelyhaastattelu. Teoksessa: Hyvärinen, M. Nikander, P. Ruusu-
vuori, J. 2017. Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 256 – 268.
- Bergström, P. (toim.) & Mannerstam, S. 2017. Opas vanhemmalle. Sinulle, jonka läheinen on pidätetty tai vankilassa. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Luettavissa verkkoversiona: www.porttivapauteen.fi/vanhemmanopas
- Ellilä, T. 2012. Vankilassa olevan miehen monimuotoinen ja tilannesidonnainen isyys. Hoitotieteen Pro Gradu – tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Enroos, R. 2012. Perhe vankeinhoidon arviointikäytäntöjen ja moraalisen järjelyn kohteena. Teoksessa: Forsberg, Hannele, Autonen-Vaaranieniemi, Leena (toim.) 2012. Kiistanalainen perhe, moraalinen järjely ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 45 – 74.
- Enroos, R. 2015. Vankila, vanhemmuus ja lapsi – näkökulmia perheikäytäntöihin. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Akateeminen väitöskirja. Yhteiskunta – ja kulttuuritieteiden yksikkö. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Eriksson, E. & Arnkil, T-E. 2005. Huoli puheeksi – Opas varhaisista dialogeista. Stakes oppaita. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2014. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Helsinki: Vastapaino.
- Faurie, M. & Kalliomaa-Puha, L. 2010. Jääkaappi, osoite vai sukuside? – Perheen määritelmät sosiaalilainsäädännössä. Teoksessa: Hämäläinen, U & Kangas, O. (toim.) 2010. Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 28 – 61.
- Granfelt, R. 2017. Vankeuden värittäjä haastattelu. Teoksessa: Hyvärinen, M. Nikander, P. Ruusu-
vuori, J. 2017. Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 378 – 397.
- Granfelt, R. 2011. Vankila auttamistyön ympäristönä. Teoksessa: Pehkonen, A. & Väänänen – Fomin, M. (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Juva: PS-Kustannus, 215 – 229.
- Heikkinen, L. Kontinen, T. Häkkinen, P. 2010. Toiminnan tutkimisen suuntaukset. Teoksessa: Hannu, L.T. Rovio, E. & Syrjälä, L. (toim.) 2010. Toiminnasta tietoon – Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura, 39 – 75.
- Hirsjärvi, S. Remes, P. & Sajavaara, P. 2013. Tutki ja kirjoita. Jyväskylä: Tammi.
- Huttunen, J. 2001. Isänä olemisen uudet suunnat. Jyväskylä: PS-Kustannus, 57-63
- Karhu, S. 2011. Vankien läheisten kokemusmaailma. Sosiaalityön Pro gradu – tutkielma. Yhteiskuntatieteiden laitos. Itä-Suomen yliopisto.

Kaurala, M. 2009. Mitä kuuluu vangin läheisille? Sosiaalisen tilanteen kartoitus. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Saatavilla verkkojulkaisuna. <http://www.krimi.fi/AI-NEISTO/RAP/mitakuuluuvanginlaheisille.pdf>

Kuussaari, K. Tourunen, J. Knuuti, U. Lind, H. & Ämmälä, A-J. 2017. Rikosseuraamusyksiköiden päihdeasiakkaiden tausta, päihteenkäyttö ja heille annetut palvelut. A-klinikkasäätiön katsauksia ja näkökulmia 4/2017. Viitattu. 10.4.2018. https://www.a-klinikka.fi/tiedostot/Tietopuu_Katsauksia_4_2017.pdf

L2013/629. Laki valvotusta koevapaudesta.

L417/2007. Lastensuojelulaki.

L1301/2014. Sosiaalihuoltolaki.

L731/1999. Suomen perustuslaki.

L767/2005. Vankeuslaki.

Lapsen oikeuksien sopimus 21.8.1991/60

Lastensuojelun käsikirja: Vanhemman vankeusrangaistus. 2016. THL sähköiset käsikirjat. Saatavilla verkkojulkaisuna: www.thl.fi/julkaisut/sahkoiset-kasikirjat

Lehmusvaara, L. 2015. Vanhemman vankeuden aiheuttamat haitat lapselle. Artikkelit 13.3.2015. Portti vapauteen. Viitattu 25.3.2018. http://www.porttiovapauteen.fi/tietoa/tietopankki/3195/vanhemman_vankeuden_aiheuttamat_haitat_lapselle

Loiri, P. & Juholin, E. 1998. HUOM! – Visuaalisen viestinnän käsikirja. Jyväskylä: Gummerus Oy, 62 – 68, 160.

Lähdekorpi, M. 2016. Suurin rangaistus oli olla erossa perheestään – Vankilassa olleiden kokemuksia vankeudesta ja sen tukemisesta. Sosiaalityön Pro gradu – tutkielma. Tampereen yliopisto.

Nätkin, R. & Vuori, J. Perhetyön tieto ja kritiikki – Johdanto perhetyön muuttuvaan kenttään. Teoksessa: Vuori, J. & Nätkin, R. 2007. Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 7 – 38.

Jones, Adele D. & Wainaina-Wozna, Agnieszka E. (toim.) (2013) Children of Prisoners. Interventions and mitigations to strengthen mental health. University of Huddersfield.

Raninen, J. 2013. Isänä vankilassa – Vanhemmuus vankilassa ja sen vaikutukset lapsiin. Mediapinta.

Rikosseuraamuslaitoksen tiedote 21.3.2018. Viitattu 22.3.2018. www.porttiovapauteen.fi/ammattilaiset/ajankohtaista/3503/uusintarikollisuus_ja_vankien_maara_vahenivat_vuonna_2017.

Rikosseuraamuslaitos. 2013. Lapsi- ja perhetyön linjaukset. Viitattu 20.2.2018. http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/6G5krDHMF/Lapsi-ja_perhetyon_periaatteet_.pdf

Rikosseuraamuslaitos. 2017. Toimipaikat. Vanajan vankila. Viitattu 5.4.2018. www.rikosseuraamus.fi/fi.index/toimipaikatjajhteystiedot/vankilat/vanajanvankilaojoisten-osasto.html

Rikosseuraamuslaitos 2/240/2018. Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös ja toimintakertomus vuodelta 2017. Viitattu 25.3.2018. http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/risenasiakirjoja/netra-asiakirjat/mMaPWSztB/20181_Rikosseuraamuslaitoksen_tilinpaaotos_ja_toimintakertomus_2017.pdf

Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2003. Perhe muurin toisella puolen. Viitattu 20.2.2018. http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/kX66Am1fz/1_2003_Perhe_muurin_toisella_puolella.pdf

Ruisniemi, A. 2006. Vanhemmuus päihderiippuvuudesta toipumisen näkökulmasta. Teoksessa: Nätkin, R. 2006. Pullo, pillerit ja perhe – vanhemmuus ja päihdeongelmat. PS-Kustannus, 165 – 187.

Sassi, T. 2012 (toim.) Ehjä Perhe – Opas vankiperheiden vertaisryhmätoiminnan ohjajille. Kriminaalihuollon tukisäätiön oppaita 1/2012.

Solantaus, T. & Niemelä, M. 2018. Lapset puheeksi – lokikirja yhteistyöhön vanhempien kanssa erilaisissa palveluissa. Helsinki: Suomen mielenterveysseura.

Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. 2017. Ammattieettinen lautakunta 2013-2016. Arki, arvot ja etiikka – Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Viitattu 25.4.2018. http://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/docs/Talentia_Etiikkaopas_2017.pdf

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2017. Sosiaalihuoltolain soveltamisopas. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:5. Helsinki.

Valtioneuvoston asetus vankeudesta 2015/548

Valtioneuvoston asetus tutkintavankeudesta 2015/549

Vilkama, M. 2012. Vankien Omaiset VAO ry – Marja Vilkama. Haastattelu. Teoksessa: Raninen, J. 2013. Isänä vankilassa – vanhemmuus vankilassa ja sen vaikutukset lapsiin. Mediapinta, 167 – 171.

Virtanen, H. 2009. Selkokielen käsikirja. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, 73 – 75.

Virtanen, L. 2017. Työntekijöiden kokemuksia ja kehittämisehdotuksia Lapset puheeksi – menetelmästä osana rikosseuraamusalan lapsi- ja perhetyötä. Opinnäytetyö. Laurea-ammattikorkeakoulu.

LIITTEET**Liite 1. Tutkimuslupa****Tutkimuslupa**

25.1.2018

6/332/2018

Opiskelijat
 Nella Harju
 Laura Saarinen
 Tampereen ammattikorkeakoulu
 Sosionomin koulutusohjelma

Hakemuksenne 22.1.2018

Tutkimuslupahakemus

Olette hakeneet Rikosseuraamuslaitokselta tutkimuslupaa Tampereen ammattikorkeakoulun sosionomi koulutusohjelman opinnäytetyötä varten. Opinnäytteen ohjaajana toimii lehtori Merja Repo. Rikosseuraamuslaitoksen yhteyshenkilönä toimii ohjaaja Marja-Riikka Tyni.

Tutkimuksen aihe

Opas Ojoisten osaston vankien läheisille/tapaajille

Tutkimuksen toteutus

Opinnäytetyötä ja opasta varten haastatellaan kahta – kolmea henkilökunnan edustajaa ja viittä – kuutta henkilökunnan valitsemaa Ojoisten osaston vankia. Lisäksi haastatteluihin osallistuvat vangit kuvaavat vankilan alueella heille merkityksellisiä kohteita. Kuvia tullaan käyttämään oppaan laatimisessa vankien ja henkilökunnan suostumuksella.

Lupahakemus

Haette lupaa tutkimuksen suorittamiselle.

Päätös

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö myöntää teille tutkimusluvan hakemuksenne mukaisesti. Vankien haastattelut ja kuvaaminen tulee tehdä vankilan johtajan tai apulaisjohtajan suostumuksella ja välityksellä.

Vankien osallistuminen tutkimukseen on vapaaehtoista ja heiltä tulee pyytää yksilöity kirjallinen suostumus osallistumisesta tutkimukseen. Tutkimuksen tulokset on esitettävä niin, etteivät yksittäiset henkilöt ole tunnistettavissa. Tutkimusaineisto on säilytettävä siten, ettei se joudu ulkopuolisten käsiin. Tutkimusaineisto on tarkoitettu vain tutkimukselliseen käyttöön ja se on hävitettävä yksilötietojen osalta tutkimuksen valmistuttua. Tutkimuksen toteutus ja tutkimusaineiston keruu ei saa aiheuttaa kohtuutonta haittaa vankilan muulle toiminnalle.

Osoite
 Lintulahdenkuja 4
 00530 HELSINKI

Puhelin
 029 56 88500

Telekopio
 029 56 88446

Sähköpostiosoite
 kirjaamo.rise@om.fi

2(2)

Tutkimuksen valmistuttua siitä tulee lähettää sähköinen kopio tai paperikopio Vanajan vankilaan, Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön sekä Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen Kriminologiselle kirjastolle.

Pauli Nieminen
kehitysjohdaja

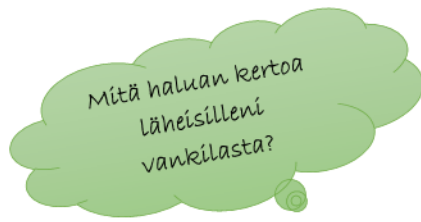

Peter Blomster
erikoistutkija

Tiedoksi

Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen johtaja
Vanajan vankilan johtaja

Liite 2. Haastattelusuostumus vankeusrangaistusta suorittaville

HAASTATTELUTUTKIMUS

Opinnäytetyötä varten

Olemme viimeisen vuoden sosionomiopiskelijoita ja teemme opinnäytetyötä, jonka tavoitteena on helpottaa vankeusrangaistusta suorittavien ja heidän läheistensä yhteydenpitoa ja tapaamisia. Opinnäytetyön tuloksena tulemme laatimaan oppaan Ojoisten osastolle saapuville tapaajille. Oppaan laatimista varten haluamme haastatella Sinua ja kuulla näkemyksiäsi ja kokemuksiasi tapaamisista. Haastattelut toteutetaan kevättalven aikana.

Haastattelun jälkeen on mahdollisuus valokuvaamiseen yhdessä kanssasi vankilan alueella. Tätä varten voit etukäteen pohtia, mitä haluaisit kertoa läheisillesi vankilasta. Miten esimerkiksi lapsesi tai puoliso näkee vankilan? Miten haluaisit heille siitä kertoa ja näyttää?

Haastatteluun osallistuminen on täysin vapaaehtoista, eikä siitä ole sinulle kielteisiä seuraamuksia. Voit myös halutessasi esimerkiksi kieltäytyä vastaamasta johonkin kysymykseen.

Emme kerää mitään tunnistettavia tietoja ja haastatteluja käytetään ainoastaan opinnäytetyömme raportoinnissa. Haastattelut tallennetaan äänitallenteena, jotka käsitellään täysin salaisena ja ovat vain meidän hallussamme. Tutkimuksen valmistuttua tuhoamme äänitteet.

Kiitos avustasi!

Nella Harju
nella.harju@soc.tamk.fi

Laura Saarinen
laura.saarinen@soc.tamk.fi

Olen lukenut oheisen tekstin ja haluan osallistua haastatteluun.

___/___/2018

allekirjoitus

Liite 3. Esite Ojoisten osastolle erillisenä liitteenä. (13 sivua)

**SINULLE
JONKA LÄHEINEN ON
OJOISTEN OSASTOLLA**

Sisältö:

Tampereen ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijat

Nella Harju & Laura Saarinen

2018

Toteutettu yhteistyössä Ojoisten osaston henkilökunnan
ja asiakkaiden kanssa.

MIKÄ OJOINEN?

Vanajan vankilaan kuuluu Ojoisten avo-osasto, joka on tarkoitettu miesvangeille.

Vapauteen valmentavalla avo-osastolla on noin 35 paikkaa.

Ojoinen sijaitsee Hämeenlinnan keskustan tuntumassa, tunnetun historiallisen Hämeen linnan lähetyksillä. Saapuessasi Ojoisten luonnonläheiseen ympäristöön, et heti arvaisi tulevasi vankilaan.

Ojoisten avo-osaston miehet voivat käydä päivisin töissä tai opiskelemassa. Iltaisin ja viikonloppuisin heillä on mahdollisuus vapaa-aikaan ja ulkoiluun Ojoisten alueella. Pihapiirissä on kuntosali ja oma sauna, jotka ovat kovassa käytössä.

Saapuminen Ojoisille:

Ojoisille on matkaa noin kaksi kilometriä Hämeenlinnan keskustasta.

Hämeenlinnaan keskustaan pääsee junalla Helsingin ja Tampereen suunnista.

Paikallisliikenteet bussit nro. 12 ja 17 saapuvat lähelle.

Ojoisille pääsee myös autolla, joille on varattu vieraspaikkoja pihapiirissä.

TAKSI HÄME
060055111

Askarruttavatko
tapaamiseen
liittyvät asiat?
Kuinka löydän perille?

Henkilökunta on apunasi:
puh. 029 5681770

HENKILÖKUNTA OJOISTEN OSASTOLLA

Vartiijan tunnistat sinisestä virka-asusta.

Hänen tehtävänsä on pitää huolta läheisesi turvallisuudesta.

Ojoisilla vartija on mukana arjessa ja hänen kanssaan voi keskustella mieltä painavista asioista.

Vartija ottaa teidät vastaan tapaamiseen tullessa.

Perhetyön ohjaaja on lasten ja perheen asioiden ammattilainen.

Hän ajattelee perheen parasta. Hän auttaa ja ohjaa mielellään, jos jokin askarruttaa arjessa tai lasten asioissa.

Rikosseuraamusesimies vastaa Ojoisilla turvallisuudesta ja toimii työntekijöiden esimiehenä.

MITEN PITÄÄ YHTEYTTÄ?

Ojoisten osastolla on mahdollisuus käyttää omaa matkapuhelinta.
Voit soittaa tai laittaa tekstiviestiä päivisin.
Läheisesi soittaa sinulle pian takaisin, jos ei pääse heti vastaamaan.

Läheisen oma puhelinnumero

Tampereentie 29
13600
HÄMEENLINNA

Voit lähettää [postia](#) läheisesi Ojoisten osastolle.
Kortit ja kirjeet jaetaan saapumispäivänä.

Valvottu tapaaminen

Sinulla on mahdollisuus tavata läheistäsi Ojoisilla viikonloppuisin lauantaina ja sunnuntaina klo. 12-14 välisenä aikana.

Sovittehan tapaamisestanne hyvissä ajoin.

Läheisesi ilmoittaa tapaamisesta torstaina henkilökunnalle.

Kun tulet tapaamiseen, ota mukaan kuvallinen henkilötodistus.

Omaa matkapuhelinta et voi ottaa mukaan tapaamistilaan.

Käsilaukun voit tarvittaessa jättää henkilökunnalle.

Ensimmäinen tapaamiskerta
saa jännittää.
Henkilökunta on tukenasi
ja auttaa mielellään!

Perhetapaaminen

Ennen ensimmäistä perhetapaamista perhetyön ohjaaja
keskustelee läheisesi kanssa parisuhteesta ja lapsista.
Yhdessä he suunnittelevat ensimmäisen tapaamiskerran ja
tapaamisen keston.

Joskus edellisestä perhetapaamisesta on kulunut pitkä aika
ja silloin perhetyön ohjaaja keskustelee mielellään kanssanne puhelimitse
ennen tapaamista.

Perhetapaamiset järjestetään Vanajalla, noin kahdeksan kilometrin päässä
Ojoisten osastosta. Perhetapaamisen ajaksi matkapuhelimet ja älylaitteet
tulee jättää autoon tai Vanajan vankilan henkilökunnalle
ilmoittautumisen yhteydessä.

Vanajalla teillä on käytössänne asunto, jossa pääsette viettämään aikaa yhdessä.
Siellä voitte laittaa ruokaa, sauna, ulkoilla ja pelailla.
Lapsille on tarjolla leikkimahdollisuuksia, mielenkiinnon mukaan.

Poistumislupa

Läheiselläsi on mahdollisuus anoa poistumislupaa tärkeästä syystä.

Poistumisluvasta päättää Ojoisten henkilökunta.

Tämä tarkoittaa, että hän voi poistua Ojoisten alueelta muutamaksi tunniksi.

Poistumisluvalla läheiselläsi on mahdollisuus osallistua perheelle tärkeisiin juhliin.

Lomat

Tuomion loppuvaiheessa on mahdollista päästä lomille.

Lomat suunnitellaan etukäteen Ojoisilla.

Loma-oikeus tarkoittaa, että läheisesi voi viettää kotona kolme päivää ja yötä kahden kuukauden aikana.

Voi olla mahdollista vieraila sukulaisten luona suunnitellusti yhdessä. Kohtuullinen matka-aika ei ole pois
perheen yhteisestä ajastanne.

Lomat ja niiden ajankohdat suunnitellaan aina yksilöllisesti.

LAPSEN TUNTEET JA AJATUKSET

*Ethän luovu itsellesi
tärkeistä asioista*

On tutkittua, että lasten on helpompi käsitellä vanhemman vankeusrangaistusta, kun heille kerrotaan asiasta rehellisesti.

Tietenkään lapselle ei ole tarpeellista kertoa enempää, kuin hänen on mahdollista ymmärtää.

Lapselle on hyvä kertoa avoimesti, että isä tai läheinen aikuinen on vankilassa.

Vankeuden käsitteleminen on helpompaa koko perheelle, kun asiasta puhutaan avoimesti.

Lapsi saattaa reagoida tavalla, joka tuntuu aikuisesta haastavalta kohdata.

Lapsenkaan tunteet eivät ole vääriä. On hyvä antaa lapselle aikaa.

On rohkeutta pyytää apua lapselleen ja perheelleen. Yhdessä on helpompi päästä eteenpäin!

Ojoisten perhetyön ohjaaja tai oma sosiaalityöntekijäsi auttavat mielellään puhumaan vankeudesta lapsen kanssa ja antavat kertomiseen apukeinoja.

On tärkeää, että lapsella on turvallinen arkirytmi.

Tutut aikuiset, uni, leikki, ruokailu, harrastukset ja koulunkäynti tuovat lapsen elämään turvallisia rutiineja.

ET OLE YKSIN, MONET TAHOT OVAT TUKENASI

VAO ry.

on vankien omaisille
suunnattu järjestö,
joka tarjoaa vertaistukea ja
apua
useassa kaupungissa

www.porttivapauteen.fi

Auttava verkkopalvelu
josta löytyy paljon tietoa
sekä omat sivut lapsille

Valtakunnallinen
kriisipuhelin
010 195202

KRIS

apua ja tukea vankilasta
vapautuville
ja tietoa vankien omaisille

Voikukkalapset ry

Toimintaa ja tukea
vankeusrangaistusta
suorittavien
lapsille ja nuorille

www.mielenterveysseura.fi

Apua ja vinkkejä omaan hyvinvointiin

Oman kuntasi sosiaalityöntekijältä
voit aina kysyä apua ja tukea
perheesi tai lapsesi tilanteeseen

MITÄ MÄ VOIN KERTOA LAPSELLE? MITEN?

Vankeudesta kertominen lapselle ei ole helppoa. Kaikista asioista voi puhua lapsen kanssa. Lapsen on tärkeää nähdä, että aikuinen on rehellinen ja kantaa vastuun omista virheistään. Pienen lapsen kanssa vankeudesta puhuminen on erilaista kuin teini-ikäisen.

Kokemukset tilanteesta vaikuttavat siihen, miten lapsi haluaa asiasta puhua. Toisinaan lapsi saattaa arjessaan, esimerkiksi leikeissään nostaa esiin vanhemman vankeutta. Silloin siitä on hyvä puhua lapsen kanssa. Kouluikäinen lapsi voi miettiä, miten kaverit suhtautuvat. Tilanteita voi harjoitella kotona etukäteen.

Kaikille ei tarvitse kertoa mutta on hyvä, jos koulussa lapselle läheiset aikuiset tietävät asiasta.

Pienelle lapselle vuosien odottelu tuntuu pitkältä ja aikaa voi olla vaikea hahmottaa.

Ikävä lievittyy, kun aikaa pilkotaan lapselle sopiviin osiin.

Lapsen kanssa voidaan miettiä seuraavaa tapaamista tai puhelinsoittoa.

Tapaamiseen tuleminen on aina lapsen valinta.

Omat kaverit ja harrastukset ovat tärkeitä ja niistä on hyvä pitää kiinni.

"Aikuinen on tehnyt pahoja ja kiellettyjä asioita..."

"Käytin silloin pahoja aikuisten aineita ja pää meni sekaisin..."

"Tein toiselle ihmiselle väärin ja siksi joudun olemaan täällä..."

Voitte käydä myös yhdessä läpi esitteen lopusta löytyvää My Day Ojoisilla - sivua.

Kuvien avulla voi olla helpompi hahmottaa läheisen arkea Ojoisilla.

"MY DAY" OJOISILLA

Tämä on mun ihan tavallinen tiistainen arkipäivä Ojoisilla. Meidän viikot on aika samanlaisia. Arkipäivisin käydään koulua tai tehdään töitä. Viikonloppuisin on vapaa-aikaa.

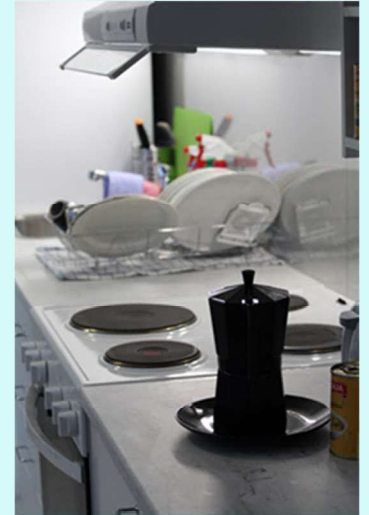
6.30 Mun herätyskello soi. Ikkunaverhojen välistä pilkistää aurinko.

Työpäivä, joten ei kannata painaa torkkua vaan on aika aloittaa aamutoimet.

Vedän verkkarit jalkaan ja lähden hipsimään hammaspesulle.

Mietin, onko mun lapsi herännyt ajoissa kouluun.

Lähetän sille tekstiviestin ja toivotan hyvää huomenta.

6.50 Kahvi on valmista ja kaurapuuro keitettyinä.

Päälle loraus maitoa ja ääntä kohti.

On kiva jättää huone siistiksi, kun lähtee töihin. Eipä tarvitse töiden jälkeen siivota.

Mulla on täällä huonekaveri, niin kuin melkein kaikilla muillakin.

Me tullaan hyvin toimeen

eikä kumpikaan kuorsaa yöllä!

7.30 Autokyyti työmaalle lähtee pian pihalta. Käyn moikkaamassa vartijaa ja toivottamassa hyvää huomenta ennen töihin lähtöä. Mä käyn yhdellä rakennustyömaalla töissä. Jotkut täältä käy koulussa tai tekee toisia töitä.

11.00 Lounastauko. Nopeasti aamupäivä on mennyt. Syödään makaronilaatikkoa ja suunnitellaan kaverin kanssa illan treenejä.

Me tykätään käydä treenaamassa salilla usein yhdessä.

15.30 Työpäivä ohi. Saadaan kyyti autolla takaisin Ojoisille.

Käyn moikkaamassa vartijaa ja hakemassa mun puhelimen.

Lapselta on tullut viestiä, että sai matematiikan kokeesta kasin. Oon ylpeä!

Soitan lapselle ja puhutaan yli puoli tuntia. Tuli ikävä mutta onneksi nähdään viikonloppuna.

16.30 Likaiset työvaatteet kaipaavat pesua.

Ehdin laittaa pyykkikoneen päälle ennen päivällisaikaa.

17.00 Vatsa täynnä taas. Hetken lepoa ja sitten salille treenaamaan.

Aika moni täällä käy salilla usein.

18.30 Treenin jälkeen on parasta, kun pääsee saunaan.

Meillä on täällä oma sauna ja se lämmitetään

kolmena päivänä viikossa.

Tänään on saunapäivä.

20.00 Kaapista löytyi vähän suklaata. Televisiosta on alkamassa hyvä ohjelma.

Laitan vielä lapselle tekstiviestin ja toivotan hyvää yötä. Lupaun soittaa taas huomenna.

21.45 Oho, kello on jo paljon.

Aika sammuttaa televisio.

Luen vielä hetken kirjaa,

ennen kun laitan silmät kiinni.

Hyvää yötä. Huomenna uusi päivä!

